

T.C.

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XVIII. YÜZYILDA KİLİS VE ÇEVRESİNDEKİ
AŞİRETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa KOYUNCU

KİLİS

HAZİRAN 2020

T.C
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XVIII. YÜZYILDA KİLİS VE ÇEVRESİNDEKİ
AŞİRETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa KOYUNCU

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serhat KUZUCU

KİLİS
HAZİRAN 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Serhat KUZUCU danışmanlığında, Mustafa KOYUNCU tarafından hazırlanan “XVIII. Yüzyılda Kilis ve Çevresindeki Aşiretler” adlı tez çalışması 10/06/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Bu tezin kabulü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

**Jüri Üyeleri Unvanı, Adı Soyadı
(Kurumu)**

İmza

Danışman

Doç. Dr. Serhat KUZUCU
(Kilis 7 Aralık Üniv. Fen Edebiyat Fak. Tarih ABD)

Üye

Prof. Dr. Metin AKİS
(Kilis 7 Aralık Üniv. Fen Edebiyat Fak. Tarih ABD)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Murat FİDAN
(Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak.
İktisat Tarihi ABD)

Doç. Dr. Memet KULE

Enstitü Müdürü

T. C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu ve bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.(10/06/2020)

Mustafa KOYUNCU

ÖZET

XVIII. YÜZYILDA KİLİS VE ÇEVRESİNDEKİ AŞİRETLER

KOYUNCU Mustafa

Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serhat KUZUCU

Haziran 2020, 120 Sayfa

Dünya tarihi açısından en önemli devletlerden bir tanesi şüphesiz Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti bünyesinde birçok yapı bulundurmaktaydı. Bunların içerisinde konargöçer aşiretler önemli bir yer teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti'nin özellikle XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren güç kaybetmesi Anadolu'da ciddi bir güç kaybı yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum aşiretler üzerinde otorite eksikliğini de beraberinde getirmiş olup, bununla birlikte aşiretler eşkıyalık hareketlerine girişmişlerdir. Özellikle XVIII. yüzyıl eşkıyalık hareketlerinin arttığı bir dönem olmuştur. Devlet ise eşkıyalığı önlemek adına iskan kararı çıkarmıştır. Ancak bazı aşiretler iskan konusunda direnç göstermiştir. Bu bağlamda çalışmamızda aşiretlerin eşkıyalık olayları, iskan ve genel durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda arşiv kaynakları ve literatürdeki kaynaklardan faydalanarak Kilis ve çevresindeki aşiretler ele alınmış olup, giriş bölümünde araştırma alanı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu çalışma toplamda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nde yer alan aşiretlerin yönetim biçimi, sosyal ve iktisadi durumları ele alınmıştır. İkinci bölümde, Kilis ve çevresinde yer alan aşiretlerin nüfusları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Osmanlı Devleti'nde aşiretlerin iskan edilmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, Kilis ve çevresinde bulunan aşiretlerin eşkıyalıkları incelenmiştir. Bölgede ne tür eşkıyalık hareketlerinde buldukları ve nerelerde etkin oldukları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kilis, Konargöçer, Aşiret, Eşkîya, Eşkîyalık

ABSTRACT**THE TRIBES IN KİLİS AND AROUND IN THE 18TH CENTURY****KOYUNCU Mustafa****Master's Thesis: Postgraduate Education Institute, Department of
History****Supervisor: Assoc. Prof. Serhat KUZUCU****June 2020, 120 Pages**

Ottoman Empire is undoubtedly one of the most important states in the world history. Ottoman Empire have had many of structures diversity. Nomadic tribes are one of important among this structures. Losing power of Ottoman Empire especially in the last quarter of 18th century caused to lose its power in Anatolia. This situation has made an authority gap on the tribes, however tribes have started banditry activities. Espacially 18th century is a period which banditry activites have increase. State has made settlement laws to prevent banditry. But some of the tribes has resisted to settlement laws. In this context thesis has focused on to the banditry activites of the tribes, settlement and general situation. In our work, archive resources and literature reseources being benefitted, the information about the tribes in Kilis and around it and the research field is given in the prologue. This thesis comprises of four chapters. In the first chapter administration way, polity, social and economic situations of the tribes in Ottoman Empire have been discussed. In the second chapter the population of the tribes in Kilis and around has been discussed. In third chapter information has given about settlement activities for tribes in Ottoman Empire. Lastly in fourth chapter the banditry activities of the tribes in Kilis and around have been examined. It has been exhibited what kind of banditry activites they have made and what part of the area they are forceful.

Anahtar Kelimeler: Ottoman, Kilis, Nomadic, Tribe, Bandit, Banditry

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti üç kıtaya hükmetmiş büyük bir devlet olmuştur. Günümüzde bu büyük devletin sosyo-ekonomik tarihine eskisinden daha fazla ilgi duyulmaya başlanmıştır. Bu zamana değin genel olarak siyasi tarih alanında yoğunlaşmış olan araştırmacılar artık sosyo-ekonomik tarihin araştırılması ve incelenmesi konusundaki eksiklikten dolayı bu alanın ihtiyaçlarına karşılık vermek amacıyla çalışmalarını bu alana doğru kaydırmaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nin önemli bir sosyal tabakası olan konargöçerlerin araştırma ve incelemelere konu olması sevindiricidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinden yıkılış sürecine kadar olan bölümde konargöçerler önemli bir yer tutmaktadır. Devletin askeri ihtiyacına cevap verebilen, koyun, keçi ve binek hayvanlarını ellerinde bulunduran ve toplum içerisinde önemli bir yere sahip olan bu aşiretler ekonomi için de önemli bir durumdaydı.

Yapılan bu araştırmanın temel amacı, aşiretlerin yoğun olarak bulunduğu Kilis ve çevresi ele alınarak, Osmanlı Devleti'nde aşiretlerin ne gibi rol oynadığı, sosyo-ekonomik durumlarının ne olduğu, aşiretlerin iskanlarının ne gibi sebeplerle yapıldığı, nerelere yapıldığı ve bu aşiretlerin eşkıyalıklarını tespit etmektir.

Bu çalışmanın tamamlanması genel olarak literatür araştırması ve arşiv çalışması ile gerçekleşmiştir. Konuya ilişkin eserler tetkik edilerek bunlardan faydalanmıştır ve arşiv vesikaları ile desteklenmiştir.

Çalışmamızın bütün kusur ve eksiklerine rağmen alanına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz. Bu bağlamda lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince tüm bilgi ve birikimiyle yanımda olan ve karşı karşıya kaldığım tüm zorluklarda desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen çok kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Serhat KUZUCU'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, tüm bölüm hocalarıma, yüksek lisans arkadaşlarıma ve Araştırmacı Yazar Mehmet Abdülhamit TEKTUNA'ya teşekkürlerimi sunarım. Yine eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
OSMANLI DEVLETİNDE AŞİRETLERİN İDARİ VE SOSYO- EKONOMİK DURUMLARI.....	4
1.1. İdari Yapıları	4
1.1.1. Boybeyi.....	5
1.1.2. Kadı	6
1.1.3. Voyvoda/Türkmen Ağası	8
1.1.4. Kethüda.....	9
1.1.5. Oymak Başı	11
1.1.6. Aşiret İhtiyarları.....	11
1.2. Sosyal Durumları.....	12
1.3. İktisadi Durumları	14
1.4. Vergi Nizamları.....	15
1.4.1. Adet-i Ağnam	16
1.4.2. Resm-i Yaylak	17
1.4.3. Resm-i Kışlak ve Resm-i Ağıl.....	18
1.4.4. Resm-i Otlak	18
1.4.5. Bennak ve Mücerred	19

1.4.6. Diğer Vergiler	20
İKİNCİ BÖLÜM	23
KİLİS VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER VE CEMATLER	23
2.1. Musa Beğlü (Musabeğli) Taifesi	23
2.2. Okçu İzzeddinlü (Okçu İzzeddinli) Taifesi.....	24
2.3. Abanlu Taifesi	26
2.4. Abdaliye Taifesi	26
2.5. Acarlu Taifesi.....	26
2.6. Ali Kanlu Cemaati.....	26
2.7. Balasatlı/Balasanlu Cemaati.....	27
2.8. Barase Cemaati.....	27
2.9. Belubi Taifesi	27
2.10. Bubalanlu Taifesi.....	28
2.11. Çakallu Taifesi	28
2.12. Denabi Taifesi	28
2.13. Derzubi Cemaati.....	28
2.14. Dubadi Taifesi	28
2.15. Ber Seyhat Cemaati	29
2.16. Ezkanlu Taifesi.....	29
2.17. Evran Yunuslu Cemaati	29
2.18. Gezanlu Taifesi.....	29
2.19. Güc Beğlü Taifesi.....	29
2.20. Kasım Kethüda Cemaati	29
2.21. Gürkanlu Cemaati.....	29
2.22. Zobi Taifesi	30
2.23. Mehad Kanlu Taifesi	30
2.24. Söyüdlü Taifesi.....	30

2.25. Mersavi Taifesi.....	30
2.26. Kavi Taifesi.....	31
2.27. Halidlü ve İzbanlu Taifesi.....	31
2.28. Hasan Deyviyi Cemaati	31
2.29. Hasan Kethüda Cemaati.....	32
2.30. Pirasanlu Taifesi	32
2.31. Havledi Taifesi	32
2.32. Haneki Cemaati	32
2.33. Heştuvanlu (Hoştivanlı) Taifesi	32
2.34. Kadılı Cemaati.....	33
2.34. Mennanlu Taifesi.....	33
2.35. Şakaki Taifesi.....	33
2.36. Süleymanlu Taifesi.....	33
2.37. Basıklı Cemaati.....	34
2.38. Yavidi Taifesi.....	34
2.39. Nakibanlu Taifesi	34
2.40. Basaklu Taifesi.....	34
2.41. Saçlı Taifesi.....	34
2.42. Rubari Taifesi.....	35
2.43. Uzun Yusufu Taifesi.....	35
2.44. Sabarlu Taifesi.....	35
2.45. Kulaksızlı (Kulaksuzlu) Cemaati	35
2.46. Ramazanlu Taifesi	36
2.47. Kılıçlı Cemaati.....	36
2.48. Sammadi Taifesi.....	36
2.49. Yakubî Taifesi	36
2.50. Şeranlu Cemaati.....	37

2.51. Zorkanlı Taifesi	37
2.52. Ludinu Taifesi	37
2.53. Bilâlî Taifesi.....	37
2.54. Şadvi Taifesi.....	37
2.55. Millü Cemaati.....	38
2.56. Karaca Alilu Taifesi.....	38
2.57. Rışvan Taifesi.....	38
2.58. Hacı Ömerli Cemaati	38
2.59. Mansurkanlı Cemaati	39
2.60. Amik Taifesi.....	39
2.61. Köydi (Gözi) Taifesi.....	39
2.62. Şeyh Sa'dan Cemaati	40
2.63. Mahmud Veled-i Cevlan Cemaati	40
2.64. Mestanlı Taifesi	40
2.65. Harslı Taifesi	40
2.66. Şeyh Yusufu (Eşki) Taifesi.....	40
2.67. Elbeğli (Elbeğlü) Cemaati.....	41
2.68. Tekciyye Cemaati.....	41
2.69. Bazeki Taifesi.....	41
2.70. Reşi Taifesi.....	41
2.71. Ömerlü Taifesi.....	41
2.72. Kırbaşlı Cemaati	42
2.73. Hazırsuzlu Cemaati.....	42
2.74. Kejanlı Cemaati	42
2.75. Şeyhlü (Şeyhli) Oymağı.....	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
OSMANLI DEVLETİ'NDE İSKÂN POLİTİKASI.....	45

3.1. Rumeli İskânları	53
3.2. Anadolu İskânları	59
3.3. Rakka ve Halep Eyaletleri İçerisinde Bulunan Bölgelere Yapılan İskânlar	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	73
XVIII. YÜZYILDA KİLİS VE ÇEVRESİNDE EŞKIYALIK HAREKETLERİ	73
4.1. Eşkîyalık Hareketlerinin Sebepleri	75
4.2. XVIII. Yüzyılda Kilis ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri.....	79
4.2.1. Daltabanzade Mehmed Ali Paşa	92
4.3 Eşkîyalık Hareketleri Karşısında Alınan Tedbirler	94
4.3.1 Adaletnâmelerin Yayınlanması.....	94
4.3.2. Hapis ve Af.....	95
4.3.3. Eşkîyanın Teftişi	96
4.3.4. Silahların Toplanması	96
4.3.5. Han, Meyhane ve Kahvehane, Bozahane Gibi Yerlerin Kontrol Altına Alınması	97
4.3.6. Eşkîyanın Cezalandırılması	97
4.3.7. Aşiretlerin İskânı ve Sürgün Edilmesi	98
4.3.8. Kefalet Alınması ve Nezre Bağlama.....	99
4.3.9. Halkın Mücadeleye Teşvik Edilmesi ve Nefir-i Âm İlanı	99
4.3.10. Derbent ve Menzillerin Islahı	100
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	120

KISALTMALAR

- a.g.b. : Adı geçen bildiri
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.t. : Adı geçen tez
AKAD : Akademik Araştırmalar ve alışmalar Dergisi
bkz. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arřivi
ev. : Çeviren
DİA : Diyanet İşleri Ansiklopedisi
DN : Defter Numarası
DTCFD : Dil Tarih Coğrafya Fakóltesi Dergisi
Ed. : Editör
GN : Gömlek Numarası
H. : Hicrî
M. : Miladî
Nu : Numara
OTAM : Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s. : Sayfa
ss. : Sayfalar
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve diğlerleri
vs. : Ve saire

GİRİŞ

1. Kilis'in Coğrafi Durumu

Kilis, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Hatay-Maraş oluğu ile Fırat Irmağı arasında uzanan Gaziantep Platosunun güneybatısında, Türkiye-Suriye hududu boylarında bulunmaktadır. Kilis bu konumu dolayısıyla Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasındaki geçiş kuşağında yer alır¹.

Türkiye-Suriye hududunda bulunan Kilis, güneyden Suriye, batı ve kuzeybatıdan İslahiye, kuzey ve kuzeydoğudan Gaziantep merkez ve doğudan Gaziantep'in Oğuzeli ilçeleriyle çevrilmiştir.

Kilis, ticaret yollarının bağlantı noktasında yer alması ve Halep'e yakın olması sebebiyle coğrafi açıdan önemli bir merkez durumunda olmuştur. Verimli toprakların olduğu alan kırsal yerleşmenin de yoğun görüldüğü bir alandır. Bu nedenle hem kırsal kesimin ürünlerini üretip pazarladığı yer, hem de kırsal kesimin ihtiyaçlarına cevap veren bir yer olmuştur. Kilis, etrafındaki illerle de ilişki içerisinde olup, Halep'e girip çıkan tüccarların uğrak alanı ve dinlenme sahasını teşkil etmekteydi. Bu durum dolayısıyla Kilis'in etkinliğini ortaya çıkaran özellikler olmuştur².

2. Kilis'in Tarihçesi

İslami devirlerdeki Arap kaynaklarında "Killiz", Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdikten sonra "Kilis" olarak zikredilen şehrin çok eski bir tarihi vardır³. Kilis ismi Roma İmparatorluğu döneminde ise "Ciliza Sive Urmagiganti" olarak geçmektedir⁴. Kilis, ilk çağlarda Hititlerin egemenliği altında bulunuyordu. M.Ö 1100 yıllarında Asur Egemenliği altına girdi. Kilis ve havalisi Asur

¹ M. Cengiz Helvacıkara "Coğrafi Yönden Kilis", *Belgelerle Kilis*, (Ed. M. Elif Özmen), İstanbul, 2012, s. 7.

² İlhan Oğuz Akdemir-Ömer Faruk incili, "Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkisi: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 29, İstanbul, 2014, s. 223-224.

³ İ. Hakkı Konyalı, "Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi", İstanbul, 1968, s. 31.

⁴ Ökkeş Kesici, "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış" *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1995, s. 247.

egemenliğinden sonra Persler'in egemenliğine daha sonra ise Büyük İskender'in mirasçısı olan Selekilerin egemenliği altına girmişlerdir. Selekiler'in egemenliğine son veren Roma bu yöreyi ele geçirmiştir. Roma ikiye bölününce buranın payı Bizans'a düşmüştür. Bizans döneminde bu bölgelere Müslümanlar tarafından akınlar başlamış ve Kilis, 1124 yılında Belek Gazi tarafından fethedilmiştir. Daha sonra Eyyubi ve Memlüklerin idaresinde kalmış ve son olarak Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlılara katılmıştır. Fethedildiği zaman ise Azaz'a bağlı bir köy konumundaydı⁵. 1519'da yapılan tahrirde göre Kilis altı mahalleden oluşan (*Kana, Kibeliyye, Çukurfasil, Hacıgökçe/Meşhedler, Kızılca, Sübdad*) kasaba özellikleri taşıyan bir yerdi. Kilis 1300 nüfusa sahipti ve yetmiş dört mücerred, on dokuz çift vardı⁶.

Mercidabık savaşının kazanılması ile birlikte bölge Osmanlı'ya katılmış ve ilk tahrir yapılmıştı. İzzeddin Bey Ekradı 1519-1520 yıllarındaki tahrirde Ordu-yu İzzeddin Bey olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde Ekrad taifesinin çok yoğun bir şekilde var olduğu Kilis ve A'zaz, Halep'in bir kazası durumundaydı. İzzeddin Bey'e bağlı olarak bu yörede hayatlarını idame eden Ekrad taifesi, çok sayıda büyük baş ve küçükbaş hayvana sahipti ve bu ciddi bir gelir kaynağı oluşturmaktaydı⁷. Bununla birlikte Osmanlı Devleti bir gelenek olarak bazı mahalli beylere sancak beylikleri gibi rütbelere vererek onların nüfuzlarından yararlanmak istemiştir. Bu nedenle İzzeddin Bey'de bölgenin sorumlusu konumunda bulundurulmuş ve ondan da yararlanılma isteği ortaya çıkmıştır.

Yavuz Sultan Selim döneminde Kilis ve çevresinin fethedilmesi ile birlikte burası Halep Sancağına bağlandı. 1520-1526 yıllarındaki tahrir defterlerinde Halep Sancağına tabii olan A'zaz, Com ve Kilis nahiyeleri, Ekrad taifesi ile beraber 1527'de A'zaz Sancağını meydana getirmişlerdir⁸. 1526 yılında Halep Sancağı'nın bir nahiyesi ve kazası olan A'zaz ve Kilis, Şam Beylerbeyliğine tabii bir sancak yapılmıştır. Ayrıca, Ekrad taifelerini kapsadığı için arşiv kaynaklarında bu sancağın adı Ekrad Sancağı olarak da geçmiştir⁹.

⁵ Metin Tuncel, "Kilis", *DİA*, Cilt: 26, 2002, s. 5-6.

⁶ İ. H. Konyalı, *a.g.e.*, s. 158-159.

⁷ Mustafa, Öztürk, "16.Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar", Elazığ, 2004, s. 22.

⁸ Enver Çakar, "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Elazığ, 2013, s. 368.

⁹ E. Çakar, *a.g.m.*, s. 359.

Halep 1549 yılında bağımsız bir beylerbeylik olarak Şam Vilayetinden ayrıldı ve Halep merkezi Paşa Sancağı oldu¹⁰. Bundan önce ise Şam vilayetine bağlı olan Halep, Hama, Humus, A'zâz ve Kilis sancaklarıyla beraber Adana, Tarsus, Üzeyr ve Birecik sancakları Halep Beylerbeyliğine bırakılmıştır¹¹. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne göre Kilis 1671 yılında sancak durumundadır¹². Kilis, 1690-1740 yılları arasında ise yine sancak durumunda olup Halep Eyaletine bağlı beş sancaktan birini teşkil etmektedir ve bu dönemde genel olarak malikâne olarak kullanılmıştır¹³.

Kilis, 1889-1890 yıllarına ait Halep Vilayet Salnamesi'ne göre Halep Sancağı'na bağlı bir kazaydı. Kilis Kazası'nın bu yıllarda İzziye ve Com isminde iki nahiyesi ve 473 köyü vardı. 1899 yılında ise kazaya bağlı olan nahiye sayısı yedi olmuş, köy sayısında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. 1903 yılında kazaya bağlı dokuz nahiye bulunmakta olup, bu nahiyeler Kilis, Türkmen, Fellah, Menbiç, Com, Okçu İzzeddin, Şikağı, Musabeğli, Amikî'dir. Nahiye sayısı artarken, köy sayısı ise 473'ten 469'a düşmüştür¹⁴. 1904 yılında nahiye sayısı 10'a yükselmiş olup bu yeni eklenen nahiye ise Şehyer nahiyesi olmuştur ve 1908 yılında da bu durum devam etmiştir. Kilis, 1912 yılında ise idari açıdan Ayıntab Sancağı'na bağlanmıştır¹⁵. 6 Haziran 1995 tarihine kadar Gaziantep'e bağlı bir ilçe olan Kilis, bu tarihten itibaren il durumuna getirilmiş ve Elbeyli, Musabeyli, Polateli ilçeleri Kilis'e bağlanmıştır.

¹⁰ Mustafa Öztürk, *Osmanlı Belgelerinde Halep*, (Ed: M. Taner Koltuk), İstanbul, 2018, s. 31.

¹¹ E. Çakar, *a.g.m.*, s. 361.

¹² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Haz. Yücel Dağlı vd.), Cilt: 9, İstanbul, 2005, s. 177.

¹³ Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı- Eyalet ve Sancak Tercihâtı*, Elazığ, 1997, s. 55-56.

¹⁴ Erdiñ Gülcü, "Millî Mücadele Döneminde Kilis", *Kilis 7 Aralık Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, s. 2-3.

¹⁵ E. Gülcü, *a.g.m.*, s. 3.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE AŞİRETLERİN İDARİ VE SOSYO- EKONOMİK DURUMLARI

Osmanlı Devleti'nde hayatlarını idame ettirme şekliinden dolayı halk iki temel parçaya ayrılabilir. Bunlardan birincisi, toplumun ciddi bir bölümünü oluşturan yerleşik hayat sürenler, ikincisi ise göçebelereydi. Yerleşik hayat sürenler kentlerde, kasaba merkezlerinde ve yine taşrada umumiyetle karye adıyla anılan köylerde yaşamaktaydılar. Kent merkezlerinde, kasaba merkezlerinde ve köylerde yaşayanların yanı sıra yerleşik hayat sürenleri denetim altında tutan idareciler de mevcuttu. Bu merkezlerde yaşayan halk daha çok esnaf, sanatkâr ve ticaretle uğraşan kimselerdi. Köylerde hayatlarını sürdüren insanlar ise daha çok ziraat ile meşgul durumda bulunuyorlardı. Göçebe durumda olanlar ise daha çok hayvancılıkla meşgul oluyor, kışlak ve yaylak arasında sürekli bir hareketlilik içinde bulunuyorlardı¹⁶. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu onların yaşadığı bu hayat tarzına binaen yazışmalarda Yörük ve Türkmen isminin yanı sıra sık sık Konargöçer, göçerler, göçer-yörük, konargöçer, yörük, göçer-evli, göçebelere, göçer-evliler olarak zikretmiştir¹⁷.

1.1. İdari Yapıları

Konargöçerler Osmanlı Devleti'nde belirli bir idare ve iktisadi bir kimliğe malik, hudutları belirli bir bölgede yaylak ve kışlak hayatı yaşamaktaydılar. Genel olarak tımar ve has reayası olan konargöçer aşiretlere nüfusuna göre mali yapısına göre ya da hudutları içerisinde yaylak ve kışlak hayatı sürdüğü vilayetin idari durumuna istinaden sancak ya da kaza statüsü verilmekle beraber yöneticiler atanıyor ve böylece hukuki açıdan bir düzene sokuluyorlardı. Bu yöneticiler atanırken aşiretin ileri gelenlerinden en güvenilir olanların, güçlü olanlarının ve aynı zamanda devlete daha yakın kişilerin seçilmesine özen gösteriliyordu. Bunun yapılmasındaki hedef,

¹⁶ İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, İstanbul, 2006, s. 185.

¹⁷ İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 173-174.

konargöçerlerden alınacak vergilerde kolaylık oluşturmak ve konargöçerleri etkin bir kontrol mekanizması içinde idare etmeyi¹⁸. Oğuzlar(Türkmenler)de eli (il) meydana getiren oluşumlara boy denilirdi. Boyların başlarında bulunan kişilere ise boybeyi denilirdi. Bu boylar ise kendi içinde cemaat, kabile, oba gibi kısımlara ayrılmaktaydı¹⁹. Bu sebepten dolayı konargöçerler herhangi bir yere gittiklerinde dahi statüsünde herhangi bir değişiklik olmuyordu. Bu durumdan ötürü konargöçerler dağılmıyor ve kontrol altında tutuluyordu²⁰. Bu konargöçerlerin idaresi için kadı, voyvoda/Türkmen ağası, kethüda, boybeyi, oymakbaşı, aşiret ihtiyarları gibi bazı yöneticiler bulunmaktaydı.

1.1.1. Boybeyi

Farklı sayıdaki cemaat ve mahalle gibi unsurlardan ortaya çıkan boyların başında “boybeyi” şanıyla bir kişi olurdu. Boyu oluşturan cemaatlerden birinin arasından çıkan boybeyleri, “bey” adını alırdı. Boybeyi ailesini çıkaran cemaat, boybeyi çıkarmayı ırsî bir özel durum gibi yansıtır ve boybeyi cemaatine mensup olanlarda bazen “bey” adıyla anılırdı. Nitekim Halep Türkmenlerinden Beydilli boyunu oluşturan cemaatler arasındaki “Bozkoyunlu” ile “Bayat” boyunu teşkil eden cemaatler arasındaki “Halil Bey Ordusu” 1530 yılında boybeylerini çıkartan cemaatler pozisyonunda bulunuyor ve her iki cemaat halkının bir hayli kısmı “bey” adını taşıyordu²¹.

Boy beyi, devlet ile aşiret arasında ilişkiyi sağlayan kimse konumundaydı. Resmi yazışmalarda boy beylerine hitap edilmektedir. Boybeyi, devlet-aşiret arasındaki ilişkileri düzenlemekle sorumlu olmakla beraber vergi tahsili, gerektiğinde sefere icabet etmek, boyun bir arada tutulması, yer aldıkları mevkilerin asayiş ve idaresinde de yükümlülükleri bulunuyordu²². Bununla birlikte boybeyi, aşiretlerin tüm haklarını muhafaza etmekle yükümlü bulunuyorlar ve bu durum sonucunda birbirleriyle iyi geçinmeleri gerekiyordu. Bunun tam tersi bir durumda ise aşiretlerin şikâyetleri ile boybeyi görevi elinden alınabiliyordu²³. Aşiret ihtiyarları, kethüdalar ve voyvodaların bir şahsın beylik görevini hakkıyla yerine getirmeye gücü olduğuna

¹⁸ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, İstanbul, 2007, s. 43.

¹⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1999, s. 221.

²⁰ Orhan Sakin, *“Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler”*, İstanbul, 2006, s. 67.

²¹ İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 180.

²² T.Gündüz, *a.g.e.*, s. 50; İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 181; Arif Sarı, *XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri*, TTK, Ankara, 2018, s. 34.

²³ Tufan Gündüz, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri*, Yeditepe Yayınları, Nisan, 2005, s. 62.

dair düşüncelerini beyan ettikten sonra padişah beratı ile birlikte boybeyilik görevine atanmaya hak kazanmış olurdu²⁴. Bununla birlikte Rışvan Aşireti gibi bazı teşekküllerde boy beyi atamayla değil de aşiret mensuplarının kendi seçtikleri bir kişi boy beyi olurdu²⁵.

1.1.2. Kadı

Kadılık kurumu, İslam devletleri ve Osmanlı tarihi açısından çok önemli bir müessesedir. Kadı sözcüğü, Arapça kaf ve dad harflerinden ortaya çıkmış “kada” sözcüğünden türemiştir ve yargıç manasına gelmektedir²⁶. Osmanlı kurumları içerisinde en dikkat çekici şeylerden birisi toprak kadılığı adı verilen seyyar kadılardı. Bunlar incelenmesi gereken yolsuzlukları incelemek ve denetlemekle görevliydi²⁷.

Kaza statüsüne sahip konargöçer halkın kadılığına atanan şahıs, verilen bu görevi aşiretler arasında gezerek yerine getirmekte olduğundan dolayı belirli bir yerde durmuyordu²⁸. Bu sebeple yazları, idaresinde bulunan aşiretlerin yaylaklarında; kışı ise kışlak bölgelerine yakın yerlerden birinde geçiriyordu²⁹. Bununla birlikte her konargöçer gurubunun hukukî anlamda herhangi bir problemi veya meselesi olduğunda kendi kadılarını arayıp onu bulma gibi bir zorunlulukları yoktu. Genel olarak yerleşik halk ve konargöçerler arasında çıkan hukukî bir problemde oranın bağlı bulunduğu yerin kadısı huzurunda anlaşmazlık çözülmeye çalışılırdı³⁰. Bununla birlikte Ali Rıza Yalman (Yalgın), Türkmenler arasında yaptığı gezilerden birinde İbrahim Efendi adında seyyar bir kadıya rastlamıştır ve seyyar olarak nasıl görev yaptığını anlatmıştır³¹.

Kadılar, aşiretler için devleti temsil niteliğinde bulunan kişi olduğundan dolayı merkezden gelen hükümlerin aşirete bildirilmesi, gelen hükümlerin uygulanıp

²⁴ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 49.

²⁵ Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi –Rışvan Aşireti Örneği-*, İstanbul, 2011, s. 216.

²⁶ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 9.

²⁷ İlber Ortaylı, “Kadı”, *DİA*, Cilt: 24, İstanbul, 2001, s. 73.

²⁸ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 44; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987, s. 20.

²⁹ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 44.

³⁰ Metin Akis, *Buhran Döneminde Antep'te Sosyal Hayat (1572-1606)*, Ankara, 2008, s. 236.

³¹ Ali Rıza Yalman-Yalgın, Türkmenler arasında yaptığı gezilerde devlet tarafından Üçkapılı yaylasında görevine son verilen aşiretler arasında hala dolaşan İbrahim Efendi adında bir kişiye rastlamıştır. Bu kişinin fahri olarak hala iş yapmakta, bazı davaları idare etmekte ve bu işin karşılığı olarak ücret almaktadır. İbrahim Efendi yazları Üçkapılı yaylasında, kışları ise Niğde'de geçirirdi. Ali Rıza Yalgın (Yalman), *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Cilt: 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 26.

uygulanmadığının takipçisi, hukuki ve idari düzenin durumunu kontrol eden kişidir³². Kadı, gelirleri eksik olan aşiretlerin durumunu kontrol etmek ve ekonomik durumu kötüye gitmiş olan aşiretlerin ödemeleri gereken vergi miktarını uygun olarak yeniden dağıtmak, iskan edilmiş aşiretlerin hukuki ve iktisadi haklarını korunmasını merkezi hükümete bildirmek, aşiretlerin devlet ile ilişkilerini sağlamak, voyvoda ve kethüdalık mevkisine atanan şahıslara verilen berat, emr-i şerif, veya tezkireleri sicil defterine kaydetmek, eşkıyalık ve çeşitli nedenlerle aşiret nizamını bozan voyvoda, kethüda ya da aşiret sakinlerini hükümete arz etmek ve gereken önlemlerin alınıp uygulanması gibi görevleri ifâ ediyordu³³. Bununla birlikte, aşiret üyelerinin kendi içlerinde oluşan sorunların üyeleri buldukları aşiretlerin kadılığı tarafından çözüleceği gibi bir zorunluluğu yoktur. Böyle durumlarda genel olarak en yakın merkez bölgesindeki mahkeme aracılığıyla çözümü gerçekleştirilmekteydi³⁴.

Öte yandan kadı hem devletin otoritesini korumak açısından hem de şer'i olarak adaleti sağlamak açısından bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Herhangi bir şekilde kadı yolsuzluk yapar ve adaleti sağlamak amacıyla gönderildiği yerde adalet olgusunu suiistimal ederse ülkede veyahut bulunduğu bölgede karışıklığın çıkması muhtemeldir. Bunun birçok örneğini görmek mümkündür. Kadı bulunduğu bölgede adaleti sağlamak şöyle dursun, bile bile adaletsizlik yapmış ve bu durum karşısında halk ile arasında sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle kadıda aranan bazı nitelikler vardır. Bu nitelikler şunlardır;³⁵

- i. Reşit olmalı,
- ii. İyiyi kötüyü ayırt edebilme yeteneğine haiz olmalı,
- iii. Adil ve iman sahibi olmalı,
- iv. Hukukî ehliyet ve muamele yeteneğine haiz olmalı,
- v. Tarafsız olmalı,
- vi. Nesebi³⁶ gerçek olmalı
- vii. Yeteri kadar hukuk bilgisine sahip olmalı,
- viii. Erkek olmalı.

³² O. Sakin, *a.g.e.*, s. 68.

³³ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 45.

³⁴ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 45.

³⁵ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 21.

³⁶ "Neseb: Nesil, soy anlamına gelmektedir." *Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2013, s. 963.

1.1.3. Voyvoda/Türkmen Ağası

Reis, subaşı, ağa gibi farklı anlamlara gelen voyvoda tabiri Tanzimat Devrine kadar kullanılmakla beraber tahsil memuru demektir. Voyvodalık Osmanlı Devletinde hicri takvime göre XI. yüzyılda miladi takvime göre ise XVII. yüzyılda başlamıştır³⁷.

Vergi gelirlerini idare etmesi için Padişah tarafından haslarını muhteva eden mukataaya verilmek üzere idare edilen oluşumların vergi gelirlerinin tahsil edilmesi ve idaresi için atanan yetkiliye Voyvoda ya da Türkmen Ağası denilirdi³⁸. Bu voyvodalar oymak ve aşiretlerin tabii buldukları Sancak Beyinin dairesi gediklilerinden ya da mahalli ailelerden halkın da isteği doğrultusunda voyvoda tayin olunurdu³⁹. Aşiretleri merkezi yönetime dâhil etmenin en önemli yolu vergilendirme ile gerçekleşmekteydi. Bu vergilendirme ile aşiretler ve devlet arasında birbirlerine karşı meşruluğunu tanıyordu. Aşiretler, rüsumlarını yerine getirerek devletin himayesi altında varlığını devam ettiriyordu. Vergiler yoluyla oluşan ilişkinin en önemli unsuru ise Türkmen voyvodası veyahut Türkmen ağasıdır. Aşiretlerin idaresinin sağlanmasında ise kethüda ve boybeyi en önemli yere sahipti ve bunların ardından ise en önemli söz sahibi Türkmen voyvodasıdır. 16. yüzyılın son çeyreğinden sonra başlayarak konargöçerler gruplar ayrı ayrı mukataalara dönüştürülerek vergiler alınmaya başlanmıştır. Konargöçerlerden bu vergilerin alınmasında Türkmen voyvodası mültezim görevini gören yetkili kişiydi⁴⁰. Voyvoda/Türkmen Ağası alınan vergilerden % 25'e kadar pay alabilirlerdi⁴¹.

Osmanlı Devleti, ordu ihtiyaçları için nüzul⁴² adı verilen rüsumlar alıyordu ve Anadolu'da bulunan Türkmenler de vergilerini ekseriyetle deve ve koyun olarak yerine getiriyordu. Ordunun bu ihtiyaçları için bu görevi yerine getirme görevi ise Türkmen Voyvodası ve diğer voyvodalar tarafına aitti⁴³. Bununla beraber voyvodalar kent ya da kasabaların güvenliğini temin etmek, talep olunursa asker toplayarak

³⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 598.

³⁸ O. Sakin, *a.g.e.*, s. 68.

³⁹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 19.

⁴⁰ Onur Usta, "Celaliliğin Türkmen Cephesi: 17. Yüzyıl Türkmen Kırsalında Türkmen Voyvodası ve Türkmenler", *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Yıl:17, Sayı: 33, Ankara, 2012, s. 50-51.

⁴¹ Tufan Gündüz, "Konar Göçer", *DİA*, Cilt: 26, Ankara, 2002, s. 162.

⁴² Arapça bir sözcük olan nüzul sözcüğü, avarız vergileri arasında yer alır. Bir yere konma anlamına geldiği gibi, askeri ve mali bir sözcük olarak askerin beslenmesi, belirli bir ürünün hazır edilmesi anlamında da kullanılır. Bkz. Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1986. s. 296.

⁴³ O. Usta, *a.g.m.*, s. 51.

sefere katılmakla görevlidirler⁴⁴. Örnek olarak sefer için A'zaz, Kilis ve Türkmen voyvodaları 225 tane deve satın almıştı. Bunların yanı sıra voyvodalar aşiret arasındaki nizamdan da sorumlu bulunuyordu.”Havass-ı hümayun”da yer alan aşiretlerin nizamından sorumlu olan voyvodalar bu aşiretlerin idaresi hususunda tam denetim gücüne haizdi. Has voyvodalarının işine hiçbir şekilde başka yönetici karışamazdı. Hasların bulunduğu yerlerde ortaya çıkabilecek sorunların ortadan kaldırılmasında diğer kaza yetkililerin voyvodalara destek vermesi mecburiydi⁴⁵. Ekim 1596 yılına ait vesikada valide sultan hassına bağlı Birecik iskelesine ait iki köye hücum eden Türkmen eşkıyalarının yakalanması için ve Türkmen Voyvodası Mehmed Çavuş’a muavenet etmesi için Halep, Rakka ve Kilis kadıları ile yöneticileri görevlendirilmişti⁴⁶.

Voyvodalar, kendi idarelerinde bulunan aşiretlerin herhangi bir derbentte görev almaları durumunda derbent ağası olurlardı. Derbent ağası, kendi himayesi altında olanlara zulmeder veya idari anlamda zaaf gösterirse devlet tarafından görevinden alınabilirdi⁴⁷.

1714 tarihinde Kilis’te yönetici görevini üstlenen voyvoda Hacı Mehmed Ağa’dır. Hacı Mehmed Ağa’nın bölük başısı ise Hasan Ağa’dır⁴⁸. Bu voyvoda, Kilis Ekradından bazı eşkıyalar tarafından talihsiz bir şekilde katledilmiştir.

1.1.4. Kethüda

Kethüda, devlet adamlarıyla mal varlığına sahip olan kişilerin işlerini gören şahıs için kullanılan bir tabirdir. Aynı zamanda bu tabir halk arasında kâhya olarak da bilinirdi⁴⁹. Kethüda sözcüğünün “pehlevi” dilinden geldiği ve kelimenin özünün “katak-xvatal” olduğu biliniyordu. Fars dilinde kethüda biçiminde zikredilmektedir. Türkçe de ise hem bu biçimde hem de bundan türeyen kâhya şeklinde zikredilmiştir. Kethüdanın Fars dilinde “ev-köy;taht” manasındaki “ked” ile “sahip ve malik, efendi” anlamına gelen “huda” sözcüğünden müteşekkil olduğu bilinmektedir.

⁴⁴ Musa Çadrcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 2013, s. 30.

⁴⁵ O. Usta, *a.g.m.*, s. 51-53.

⁴⁶ Ahmet Refik, *Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 58-59.

⁴⁷ İsmail Firdevsoğlu, *Adıyaman Yöresi Aşiretleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2013, s. 52.

⁴⁸ Naime Yüksel Kayaçağlayan, *1714-1715 Gaziantep’te Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer’iye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2011, s. 489.

⁴⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983, s. 251.

Osmanlıca da ise “kehaya”, kaya biçiminden gelip toplum dilinde kahya şeklinde zikredildiği yolundaki fikre rağmen kahya sözcüğünün kökeni kesin olarak bilinmemektedir⁵⁰. Osmanlı’da göçebe hayat süren halk millet adı altında bir bağlılık teşekkül ederek resmi olarak aşiret, cemaat ve oba gibi idari kollara ayrıldılar. Bu kollarin başında bulunan bey, ağa ya da şeyh olarak adlandırılan reisleriyle kendilerine bağlı olan kethüdalar, oymakbaşları hem aşiretin iç sorunlarını ortadan kaldırmak hem de aşiretlerle devlet arasındaki bağlantıları güçlendirmek için hükümet nezdinde muhatap görülürdü⁵¹. Aşiretlerin bir alt kademesi olan cemaatlerin idaresi için kethüda temsil yetkisine sahipti⁵².

Osmanlı toplumunun oluşumu içerisinde kethüdalık önemli bir yere sahipti. Kethüdalar umumiyetle temsil ettiği unsurun önde gelenleri ve yaşlıları vasıtasıyla seçilirdi. Ama bu durumun resmî bir hal alabilmesi için hükümdarın bu temsilciye veya kethüdaya bir berat vermesi, yani ona otoriter bir güç sağlaması gerekiyordu. Bu berattan sonra kethüda, kendisini seçenler ile devlet arasında temsilci olma hakkına sahip olabiliyordu⁵³. Bu durum şehrin kadısına iletilirdi. Kadı ise bunu merkeze bildirir ve merkez bu kişiyi resmi olarak kabul ederdi. Kadı merkeze teklifini yaparken kethüda olacak kişinin özelliklerini “*yarar kimisnedür, mahaldür, maslahat-güzar, kethüdalık uhdesinden gelür, kethüda oğlu kethüda*” biçiminde dile getirirdi⁵⁴.

Kethüdalık babadan oğula veya kardeşe geçebiliyordu. Ama bu durumlarda şahısın emin, göreve layık ve vergi tahsiline muktedir olması gerekiyordu⁵⁵. Aşiret kethüdaları muharebeye iştirak etmeleri durumunda sipahi olarak muharebeye iştirak ederlerdi⁵⁶. Kethüdaların asli görevi, vergi tahsili, kendi idareleri altında bulunan aşiretlerin nizamını sağlamak, tahrir yapılacağı zaman emirlere yardım etmektir. Bazı hallerde sipahi kayıt olarak savaşa da giriyorlardı. Bununla beraber, vergilerin tahsili konusunda sorunlar çıktığından, kethüdalık görevi bir başka kişiye devrediliyordu⁵⁷.

⁵⁰ Mehmet Canatar, “Kethüda”, *DİA*, Cilt: 25, Ankara, 2002, s. 332.

⁵¹ Abdullah Saydam, “Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 2009, s. 19.

⁵² F. Söylemez, *a.g.e.*, s. 221.

⁵³ İ. Şahin, *a.g.e.*, s. 173.

⁵⁴ İlhan Şahin, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.15, 1982, s. 261.

⁵⁵ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 51.

⁵⁶ Latif Armağan, “Osmanlı Devletinde Konar Göçerler”, *Osmanlı*, (Ed: Güler Eren), Cilt: 4, Ankara, 1999, s. 145.

⁵⁷ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 51.

1.1.5. Oymak Başı

Cemaatlerin başında bulunan ve cemaatin önde gelenleri tarafından, kendi aralarından tayin edilen şahsa “Oymak Başı” denilmektedir. Bu şahıs cemaatin sevk ve idaresinden sorumludur⁵⁸.

1.1.6. Aşiret İhtiyarları

Aşiret ihtiyarları, aşiretlerin hukuka uygun davranması, vergilerin düzenli olarak verilmesi ve aşiret ile devlet arasındaki ilişkiyi sağlaması açısından önemli bir yere sahipti.

Aşiretlerin idari yönden bir araya gelmesinden dolayı boylar ortaya çıktığı için, Türkmenler arasında boybeyi olarak adlandırılan bir yönetici mevcuttu. Bu boybeyinin seçiminde ise ilk olarak aşiret ihtiyarlarının görüşleri alınırdı. Daha sonra ise diğer yetkililer olan voyvodalar ve kethüdaların fikirleri alınır, atamalar ise merkezi yönetim tarafından gerçekleştirirdi⁵⁹.

Türkmen aşiretlerinin eşkıyalığına karşı devlet oymaklara kendi aralarından başbuğ seçmeye başladı ve oymak ihtiyarları ile il erleri başbuğa yardımcı olmakla görevlendirildi⁶⁰. Bütün bunların ışığında aşiret ihtiyarları devlet ile aşiret arasındaki ilişkiyi düzenlemesinin yanı sıra, aşiret mensuplarının kendi içlerindeki sorunlara da çözüm bulan kimselerdi. Aşiret ihtiyarları diğer aşiretler arasında herhangi bir sorun ortaya çıkarsa yine o aşiretin ihtiyarları ile bir araya gelerek sorunları çözümlenmeye çalışırlardı⁶¹.

Osmanlı Devleti, aşiretler tarafından verilen zararların karşılanması için mahkemeler ve devlet görevlilerince belirlenen tazminatların güvence altına alınması için aşiretin ileri gelenlerinin de onaylaması yoluna gitmiştir. Eğer aşirette söz sahibi olan ihtiyarlar tazminat senetlerine imza atmazlarsa zarar veren aşiretin üyeleri hapis cezasıyla karşı karşıya kalıyordu⁶². Buna örnek olarak Aralık 1709 tarihinde Kilis Ekradından olan Musabeğli ve Okçu İzzeddinli Aşiretlerine mensup cemaatlerden kimseler eşkıyalık yapmış, eşkıyaları teslim etmeleri istenmiştir. Eşkıyaların teslim

⁵⁸ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 54.

⁵⁹ Ahmet Köç, “Osmanlı Taşrasında KonarGöçer-Devlet İlişkisi: Ankara’da Tabanlı Türkmen Aşireti’nin İskanı”, *Yenifikir Dergisi*, Sayı: 9 2012, s. 132.

⁶⁰ Mücteba ilgürel, “Osmanlılar’da Eşkıyalık Olayları”, *DİA*, Cilt: 11, İstanbul, 1995, s. 468.

⁶¹ İ. Firdevsoğlu, *a.g.t.*, s. 54.

⁶² İ. Firdevsoğlu, *a.g.t.*, s. 54.

edilmemeleri durumunda ise daha önce aşiret ihtiyarları ve söz sahipleri tarafından taahhüt edilen nezir akçesinin alınacağı bildirilmiştir⁶³.

1.2. Sosyal Durumları

Aşiret sözcüğü Arapça olup, “kabile” ile aynı anlamda kullanıldığı gibi, kabilenin bir alt birimi olan daha küçük bir guruba karşılık geliyordu. Türkçe’de ise göçebeler için daha fazla kullanılan ve Osmanlı Devleti devrinde boyun alt birimi, cemaatin ise üst birimi olan guruplara bu ad verilmiştir⁶⁴. İl ya da ulus adında nitelendirilen konargöçer ahali, sırasına göre boy (aşiret), oymak (cemaat), oba (mahalle) şeklinde şekillenmiştir. Oymak ve boyların liderleri olarak bir “bey” Araplarda ise “şeyh” yer alıyordu⁶⁵. Bununla birlikte, arşiv kaynaklarında konargöçerler için kullanılan taife, aşiret ve oymak olarak sınıflandırılmış olup, bu üçü arasındaki oran kesin bir şekilde anlayamamış, ancak taifenin aşiretin bir üst birimi olduğu düşünülebilir⁶⁶.

Arşiv kaynaklarında taife, kabile, aşiret, tir, bölük, cemaat vs. gibi adlarla geçen konargöçerler, idame ettirdikleri yaşam şeklinden dolayı mevsimden mevsime yaylak ve kışlakları arasında devamlı hareket halindeydiler. Zaman zaman yaylak ve kışlakları arasındaki mesafe çok uzakta olmaktadır. Genellikle hayvancılıkla geçinen konargöçerler, sürülerine otlayacakları bir yer bulmak için göçebe bir yaşam tarzı sürmekteydiler. Sürülerine otlak ve su bulabilmek hayatlarının asli unsurunu oluşturuyordu. Oymaklar yaz geldiğinde otu çok olan yaylaklara giderler; kış geldiğinde ise sıcak yerlere giderlerdi⁶⁷.

Konargöçerler her ne kadar kırsal alanla daha çok ilişkilendirilse de Osmanlı tahrirlerinde farklı bir yere sahipti. Osmanlı vesikalarında zikredilen konargöçer terimi, bunların yaşam tarzlarını çok güzel biçimde ifade etmektedir. Yaylaklarda hayvanlarını otlatan konargöçerler, aynı zamanda kışlaklarda da gittikleri yerde basit olarak ziraatla uğraştıklarından dolayı tam olarak göçebe diyemeyiz⁶⁸.

Yaşam tarzlarından dolayı, “Yörük” de denilebilecek olan bu göçerler, her daim belirli bir yol haritası dâhilinde kışlak ve yaylak arasında gidip geliyorlardı. Bu

⁶³ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 116, s. 140.

⁶⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Aşiret”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991, s. 9.

⁶⁵ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 14.

⁶⁶ M. Akis, *a.g.e.*, s. 235.

⁶⁷ O. Sakin, *a.g.e.*, s. 69.

⁶⁸ M. Akis, *a.g.e.*, s. 239.

tip yolculuklar, sadece Osmanlı toprakları içinde değil, Akdeniz'in diğer yerlerinde, İtalya ve İspanya'da da hemen hemen aynı şekilde gerçekleşmekteydi. Konargöçerler daha çok hayvancılıkla hayatlarını idame ettirdiğinden ve hayvanlarını yanlarına alarak yaylak ve kışlak arasında gidip gelirken ekili arazilere zarar verebiliyorlardı. Bu tip durumları engellemek adına devlet konargöçerleri daha çok hudutlara ve dağlık alanlara yerleştirmeye çalışmıştır⁶⁹. Bu nedenlerle hudutlara ve dağlık bölgelere yerleştirilen bu konargöçerler ise büyük yararlılık gösteriyordu. Kadınları ve çocukları da silahlı bir güç olan bu cengâver aşiretlerin bireyleri hudutlarda büyük faydalar sağlıyordu⁷⁰.

Konargöçerler bir yere yerleşecekleri takdirde çadırlarını yazları köyler, harabeler ya da eski iskan yerlerinin yakın olduğu yerlere, kışları ise kasabaların civarındaki yerlere kurarlardı⁷¹. Konargöçerler kış aylarında kısmî olarak nüfus sayısı çok olan bölgeleri seçerler, yaz aylarında ise ıssız yerleri seçerlerdi. Bu seçimlerin sebebi konargöçerlerin kendi hayatlarını kolay hale getirme amacını taşımasıydı. Kendi yaşam biçimlerine göre de çadırlara sahip olan konargöçerlerin yurt ya da ev adı verilen çadırları kolay şekilde kurulabilen ve kaldırılabilen tarzdadır⁷².

Konargöçerlerin idari ve sosyal olarak oluşumlarını yansıtan en yaygın birim "cemaat"ti. Bu birim hemen hemen tüm konargöçerlerin asli yapısını meydana getiriyordu. 10 ile 80 hane arasında ve hatta daha da çok haneden meydana gelmiş olan bu grup birbiriyle yakından veya uzaktan akrabaydılar⁷³.

Konargöçer oluşumlar yapısal durumlarından dolayı farklı topluluklar olarak görülüyordu. Bu nedenle konargöçerlerin teşekkülü hakkında bir düşünce beyan edebilmek için şöyle bir sınıflandırma yapılabilir: 1- Bir boydan oluşan ve kendine has bir oluşum halinde bulunanlar, 2- Bir boydan ayrılarak zaman içerisinde türeyerek sayıları dörtten on altıya ya da daha çok olan oymaklar. Genellikle reislerinin ismi ile anılmaktadır⁷⁴.

⁶⁹ M. Akis, *a.g.e.*, s. 239.

⁷⁰ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, 2013, s. 76.

⁷¹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 13.

⁷² M. Akis, *a.g.e.*, s. 241.

⁷³ Mehtap Nasıroğlu, "XVI. Yüzyılda Hama Sancağında Konar-Göçerler", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2/1, 2016, s. 129.

⁷⁴ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 15-16.

1.3. İktisadi Durumları

Konargöçer yaşam tarzı olarak yaylak-kışlak hareketine bağlı olan konargöçerler, bu yaşamlarından dolayı hayvancılıkla uğraşırlardı⁷⁵. Elllerinde bulundurdukları büyük sürüler koyun, deve, keçi, at ve hatta katır ile Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerinde bu husustaki ihtiyaçlara cevap veriyordu. İstanbul'un et gereksiniminin bir bölümünü bunlar karşılıyordu. Oluşumların bazıları ise koyunculuk ile ün kazanmıştı ki bunların arasında Yeni-il ve Halep Türkmenlerini söylemeliyiz⁷⁶.

Besin unsurlarının yanında, şehir sanayisine gerekli olan yün ve deri gibi ana hammaddeleri karşılayan hayvancılık, gerek doğuda gerekse Avrupa'daki sanayi öncesi toplumlar açısından ciddi bir öneme sahipti⁷⁷.

Anadolu'daki konargöçerlerin iktisadi faydalarının bir başka tarafı da, gerek özel sektör ve gerekse devlet işletmeleri bakımından, devletin kara ulaşımını kendi bünyelerinde tutmalarıydı. Konargöçerler için en önemli hayvan, deveydi. Bütün koşullarda yük taşıyabilen develeri, konargöçerler sistemli bir şekilde taşımacılıktan para elde etmek için faydalanıyor; bu iktisadi öneminden dolayı hiçbir şekilde eti için kesmedikleri deveye “ana sermaye” olarak bakıyorlardı. Bazı zamanlarda ise bu yolla birlikte doğrudan sermayedar hale geliyorlar ve sürülerine bakmak için ayrıca bir çoban tutuyor, kendileri uzun mesafeli taşımacılığa veya hayvan ticaretine yöneliyordu⁷⁸. Yine devletin lojistik anlamda ulaşımı açısından develer önemli bir yere sahipti ve bu gereksinimi de büyük oranda konargöçerler karşılıyordu⁷⁹. Suraiya Faroqhi, deve sayıları ile ilgili olarak Danişmendli mukataasını incelemiş, görece olarak az olan deve sayısı, eğer Danişmendli mukataası için bir istisna teşkil etmiyorsa, Anadolu'nun diğer göçebe unsurlarında da beslenen deve sayısının miktarının çok az olacağını ifade etmiştir⁸⁰. Deve sayısının az olması uzun mesafeli taşımacılıktaki taşıma ücretlerinin fazla olmasının sebeplerinden birisi olabilir.

Türkmenlerin eski zamanlardan beri ata olan ilgilerinin yanı sıra, at yetiştirmeye verdikleri önemde biliniyor. Konargöçerler de binek aracı olarak kullandıkları atı yetiştirmede de yetkin durumdaydılar. Bu nedenle devlete binek

⁷⁵ Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, 2014, s. 23.

⁷⁶ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 21.

⁷⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Cilt: 1, İstanbul, 2000, s.77.

⁷⁸ H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁹ Serhat Kuzucu, *Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği (1453-1789)*, İstanbul, 2017, s. 53.

⁸⁰ Suraiya Faroqhi, “Onyedinci Yüzyılın İkinci Yarısında Devecilik ve Anadolu Göçebeleri (Danişmendli Mukaatası), *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 2, Ankara, 1981, s. 931-932.

hayvanları olarak at yetiştiriyorlardı ve bunun yanında köylünün damızlık hayvan ihtiyacını da karşılardı. Hatta yetiştirdikleri atlar sebebiyle ün kazanmış olan oymak ve aşiretler de vardır⁸¹. Ayrıca, konargöçerler yetiştirdikleri at ve develerin haricinde yaya ve müselleme kurumu için önemli bir insan kaynağıydı⁸².

Konargöçerler, ilkel bir ziraat ile meşgul durumdaydılar, ihtiyaç duydukları mahsullerin büyük bölümünü değiş-tokuş ile karşılardı. Hayvanlardan sağladıkları ürünleri vererek bunların karşılığında buğday unu gibi ihtiyaç duydukları ürünleri alırlardı. Hayvanlardan elde ettikleri yoğurt, peynir, yağ, yapağı gibi ihtiyaçlarının fazlası olan ürünleri, kondukları yere az bir mesafede bir pazarda satar ya da ihtiyaç duyduğu başka bir şeyle değişirlerdi. Konargöçerler için konup göçtükleri yerlere yakın köy ve kasabalar önemli bir ticaret alanı durumundadır⁸³.

Konargöçerler XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarında devlet kontrolünün kendi üzerlerinde esnek hale gelmesinden dolayı yerleşik hayatta bulunan halka göre mali açıdan daha rahat hale gelmişlerdir. Buna istinaden devletin kontrolünün zayıflaması nedeniyle yerleşik halka baskılara neden olmuştur. Devlet ise konargöçerlerin bu başıboş hareketlerini sıkı önlemlerle engellemeye çalışmıştır⁸⁴.

1.4. Vergi Nizamları

Osmanlı Devleti vergi verme açısından iki kısma ayrılıyordu. Birinci kısım vergiden muaf olan askeriye ve ilmiye sınıfı, ikincisi ise vergi yükümlülüğüne tabi olan raiyyetti. Konargöçerler raiyyet sınıfına bağlı durumdaydı. Vergi yükümlüleri “bennak”, “mücerred”, toprağı ve hayvanı olan kendi kendine yeten haneden ibarettir⁸⁵.

Vergiler, aşiretlerin tahririnden sonra tespit edilmiş olan maddi durumlarına göre şekillendiriliyordu. Ama belirlenen verginin ikinci bir tahrire kadar belirli bir seviyede kalması ve aşiret üyelerinin maddi gelir kaybıyla karşılaşması durumunda bile tahsil edilmeye çalışılması aşiretlerin dağılmasına neden oluyordu. Bu durumda belirlenen vergi miktarında herhangi bir değişiklik olmaması ile aşiretin geride kalan üyelerinden verginin alınmak istenmesi tahsilatın tamamıyla verilemez duruma gelmesine sebep oluyordu. Bu nedenle aşiret üyeleri nereye giderse gitsin belirlenen

⁸¹ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 24.

⁸² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul, 2012, s. 18.

⁸³ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 24-25.

⁸⁴ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 25.

⁸⁵ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s.23-24.

miktar ve kendisine düşen miktarda tahsilat yapıyor ve onlar olabildiğince tekrar aşireti içerisine veya vergi bölgesine döndürülüyordu⁸⁶.

Aşiretler, vergi yükümlülüklerine genellikle uygun hareket etmekle beraber, zaman zaman sorumluluklarını yerine getirmemek için etkisiz direnişler sergiledikleri göze çarpmaktadır ki bu vaziyet, verginin alınmasını ertelemekten ve bu işten aşiretlerin zararlı çıkmasından ileriye gitmemekteydi⁸⁷.

Bununla birlikte aşiretlerden “adet-i ağnam, resm-i yaylak, resm-i kışlak, resm-i otlak, resm-i ağıl, bennak ve mücerred” gibi vergiler alınırdı.

1.4.1. Adet-i Ağnam

Osmanlı Devleti'nin klasik çağında ağnam adıyla anılan koyun ve keçi rüsumu, daha ileriki dönemlerde genel bir mana almış ve düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılı takiben mukataa adıyla bilinen ve önce belirlenen bir miktarı ifade eden usulle tahsil edilmeye tâbi tutulmuştur. Ağnam mukataası adı verilen bu gelir, hazineye önemli ölçüde gelir getirmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren aynî şekilde alınırken bu usul terk edilmiş ve farklı isimlerle alınan diğer vergiler de kaldırılmıştır⁸⁸. Kanunnâmelerde keçilerden de tahsil edildiği zikredilen adet-i ağnam (koyun resmi) vergisinin hesaplanmasında kuzulu koyun kuzusu ile birlikte beraber kabul edilir. Koyunların sayısı üç yüze ulaştığında bu sürü tabiriyle anılır ve beş akçe “ağıl resmi” alınır. Zaman zaman ise akçenin yerine bir kuzu ya da bir koyun verildiği de olurdu⁸⁹. Koyun, kuzusuyla beraber, keçi de oğlağıyla beraber sayıldığından ayrı bir vergi alınmaz. Ağnam vergisine, bazı kanunnâmelerde resm-i merai, bazılarında resm-i ganem, bazılarında ise koyun resmi denilmektedir. Ağnam resmi, yerliden alınan, yörükten alınan, eşkincilerden alınan ve yüzdeciden alınmak üzere birkaç çeşittir ve her birinden başka başka oranda alınmaktadır. Bazen yörük ve yerliden eşit oranda alınmaktadır. Yörüklerin yaşam ve geçimleri sürü ile ayakta durduğundan, sürüsü telef olur 24 ya da daha aza inerse bu yörüklerden koyun vergisi alınmazdı⁹⁰. Aşiretlere ait olan büyük sürüler koyun, keçi, deve, at, katır gibi hayvanlar Osmanlı Devleti'nin ihtiyaçlarına cevap veriyordu.

⁸⁶ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 61.

⁸⁷ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 63.

⁸⁸ Ünal Taşkın, “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Ağnam Vergisine Yapılan Zamlar” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5 Spring, 2013, s. 790.

⁸⁹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 24.

⁹⁰ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 5, 1947, s. 485-486.

Sürüler eşkıya saldırısı neticesinde gasp edilebiliyordu ve aşiret mensupları zor duruma düşüyordu. Vergilerini vermekte güçlük çektiklerinden dolayı yeniden ellerinde kalan malların tahriri yapılıyordu⁹¹. Ağnam resmi bazı yerlerde nisan ayı başları bazı yerlerde de (nevruz) yani mart ayının sonlarında alınırdı. Halep kanunnâmesinde koyun ya da keçi yavruladıktan ve sürüye yaradıktan sonra nevruzda keçi oğlağıyla, koyun da kuzusuyla bir kabul edilip, her baş koyun ya da keçiden yarım akçe ağnam vergisi alındığı yazılmıştır. Ağnam vergisi Müslüman ve gayrimüslimden aynı oranda alınırdı⁹².

Son dönemde yapılan araştırmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun adet-i ağnam vergisini yükselterek konargöçer yaşayanları yerleşik hayata geçirmeye yönelik bir politika izlediği görülmektedir⁹³.

1.4.2. Resm-i Yaylak

Şemseddin Sami, “kâmûs-ı türki” adlı eserinde yaylağı, yazın çıkılıp ikamet edilen yüksek ve serin yer, dağların üstündeki yazlık ikametgâh olarak tanımlamıştır⁹⁴.

Kanunnâmelerde, “yaylak resmi”, “resm-i merâi”, “otlak resmi” ve “yatak resmi” olarak geçen, sürülerini bir başka tımar sahibinin bulunduğu yerde otlatan ve miri yaylakları kullanan sürü sahiplerinden, göçebe gruplardan ve yörüklerden yılda bir defaya mahsus, bazı bölgelerde sürü başına bazı bölgelerde ise koyun başına tahsil edilen vergi türüdür⁹⁵.

Hayvanlarını mirî yaylaklarda ya da tımar sahibinin arazisinde otlatan konargöçerler, resm-i yaylak ismiyle vergi ödemek zorundaydılar. Aşiretler yaylağa çıkarken geçtikleri yerden resm-i yaylak talep edilmezdi. Ama bir yerde üç gece kalma durumu olursa yaylak vergisi alınırdı⁹⁶. Yaylak vergisinin miktarı da umumi olarak her sürüden bir koyun ve her haneden iki yüz dirhem (yaklaşık 600-700 gr.) yağ alınmasıydı ve üç yüz koyun bir sürü kabul olunurdu⁹⁷. Yaylak vergisi bazı bölgelerde, 300 koyun bir sürü olarak sayılıp, bir sürüden bir koyun, bazılarında, sürüler, âlâ, mutavassıt, edna olmak üzere ayrılıp, ona göre hesaplanmaktadır. Örneğin; Kütahya çevresinde en yüksek olandan 20 akçe, orta olandan 15 akçe, aşağı

⁹¹ L. Armağan, *a.g.e.*, s. 147.

⁹² N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 487.

⁹³ O. Sakin, *a.g.e.*, s. 75.

⁹⁴ Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türki- Osmanlıca Lûgat*, İstanbul, 2010, s. 1540.

⁹⁵ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 509-510.

⁹⁶ T. Gündüz, *a.g.e.*, (2007), s. 66-67.

⁹⁷ O. Sakin, *a.g.e.*, s. 75.

olanından onar akçe alınmıştır. Doğu illerinde yaylak vergisi olarak yörüklerden genel olarak sürüden otuz üçer akçe alınmıştır. Yaylak vergisinin alınma zamanı ise ilkbahar mevsimi yani nevruz zamanıdır⁹⁸.

1.4.3. Resm-i Kışlak ve Resm-i Ağıl

Osmanlı Devleti'nde hayvan sürülerinin barındırılacağı yerden tahsil edilen resimdir. Aşiretler kışlamak amacıyla sürüleri ile bir tımar sahibinin arazisine gelir ve etrafı çevrilmek suretiyle ağıl yapılırsa, o yerin vergilerini tahsil eden sipahi, sürü hesaplamasına binaen miktarı kanunnâmelerde belirlenmiş olan bir vergiyi sürünün sahibinden talep ederdi. Osmanlı sancak kanunnâmelerinden anlaşıldığına göre bir sürü 100 ilâ 300 hayvandan oluşur ve bu miktar ağıl resminin alınmasında temel olarak görülürdü⁹⁹. Koyunların sayısı 300'e ulaştığında bir sürü olarak tabir olunur ve 5 akçe ağıl resmi alınır¹⁰⁰. Halep kanunnâmesinde zikir olunan anlamda ağıl resmi alındığı hakkında açık bir bilgi yoktur. Yalnız, Kilis'e tâbi Ekrad Taifesinden İzzeddin Beye tâbi olanların rüsum-u örfiye ve âdet-i ağnamlarını beylerine verecekleri kayıt edilmiştir. Burada ağıl vergisinden, dışarıdan gelen sürülerden tahsil olunan vergiye atıf yapılmaktadır¹⁰¹.

Kışlak resmi olarak evli bir kişi bir sipahinin tımarında kışlamak durumunda kalırsa altı akçe kışlak resmi öderdi. Kışlayan kişi ziraat yaparsa, kışlak resminin yerine resm-i zemin verirdi. Ayrıca kışlayan kişi üç yıl bu bölgede bulunursa bu üç yılda kışlak resmi verir, daha sonrasında ise resm-i bennak alınır¹⁰².

1.4.4. Resm-i Otlak

Bu vergi türü, konargöçerlerin kendilerine ayrılan yerlerin dışına çıkması halinde ceza niteliği taşıyan bir vergi çeşididir. Bu vergi de sürü başına bir koyun miktarıncaydı¹⁰³. Sürülerini başka bir tımar sahibinin tımarında otlatan ya da miri topraklarda yaylatan sürü sahipleri ve göçebe topluluklardan sene de bir defa alınmak üzere tahsil edilmekteydi¹⁰⁴. Konargöçerler sahibi oldukları sürüleri yaylalarda otlatırlardı. Farklı nedenler itibariyle yaylalarında otun azalmasından ya da hiç

⁹⁸ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 510.

⁹⁹ Feridun Emecen, "Ağıl Resmi", *DİA*, Cilt: 1, İstanbul, 1988, s. 467.

¹⁰⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*, İstanbul, 2010, s. 30.

¹⁰¹ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 485.

¹⁰² Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 30.

¹⁰³ O. Sakin, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁰⁴ Ali Rıza Gökbunar "Osmanlı Devletinde Yörüklerin Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçirilmesinde Uygulanan Vergi Politikaları ve Sosyal Sonuçları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, s. 63.

olmamasından dolayı genel olarak başka bölgelere gitmekteydiler. Başka bölgelere sürülerini beslemek için gittiklerinde ise iki farklı problem meydana geliyordu. İlki başka bir aşiretin yaylasına giriliyordu ve bu durum sorunlara neden olabiliyordu. İkinci olarak ise kendilerinin vergisini verdiği yerden başka bir yere gittiklerinde buranın görevlileri vergi talep etmekteydi. Vergi verilmeme durumu ve vergiden kaçma pek olmamıştır¹⁰⁵.

1.4.5. Bennak ve Mücerred

Osmanlı Devleti'nin vergi nizamında bennak ya da bazı yerlerde eski dönemlerde de karşılaşılan başka bir şekliyle benlak evli raiyyet anlamına gelmektedir¹⁰⁶. Kanunnâmelerde, bennak vergisi, bac-ı bennâk, ekinli bennâk resmi, caba bennâk resmi olarak farklı şekillerde ifade edilmiştir. Kocaeli livası kanunnâmesinde bennâk vergisine resm-i raiyyet denmektedir. Bazı kanunnâmelerde, ekinli ya da caba olarak bir tefrik yapılmaz. Sadece bennâk vergisi adıyla yazılmıştır¹⁰⁷. Evlilik, reayanın vergi yükümlülüklerinde ciddi değişiklik ortaya çıkardı. Mücerred evlenir evlenmez hemen bennak vergisini vermekle yükümlü tutularak farklı bir hal alırdı¹⁰⁸.

Aşiretler arasında koyunu olmayan, hayvanları çeşitli nedenlerden dolayı kırılan ya da adet-i ağnam olarak verdiği vergiler, bennak için verilen vergilerin tutarında olan şahıslar resm-i kara ismi de verilen bennak vergisi öderlerdi ve bu bennak vergisi 12 akçe olarak belirlenmişti¹⁰⁹.

Çalışmaya ve gelir elde etmeye muktedir olan ama henüz evlenmemiş erkekleri ifade eden mücerredlerden ise üç neferden bir guruş hesabı ile vergi alınmaktadır¹¹⁰. Mücerredlerin, yani bekârların durumları buldukları bölgeye göre farklılık göstermektedir. Evvelâ bazı yerlerde mücerredler vergiden tamamen muaf tutulmuşlardır. Bazı yerlerde ise işi ve kazancı olacak yaşa gelmiş olan bekârlardan resm-i mücerred adı altında 6 akça vergi alınmaktaydı. Bir başka kanunlar ise bu

¹⁰⁵ İ. Firdevsoğlu, a.g.t., s. 38.

¹⁰⁶ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, C.1, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 55; Halil İnalçık, "Raiyyet Rüsümü", *Bellekten*, Cilt: XXIII, Sayı: 92, 1959, s. 589.

¹⁰⁷ N. Çağatay, a.g.m., s. 491.

¹⁰⁸ H. İnalçık, a.g.e., (2018), s. 55.

¹⁰⁹ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *Ankara Üniversitesi DTCCFD*, Cilt:13, Sayı: 1-2, 1955, s. 44; T. Gündüz, a.g.e., (2007), s. 72.

¹¹⁰ T. Gündüz, a.g.e., (2007), s. 73.

dönemi ergenlik yani bulûğ çağı, bazıları da açık olarak 20 yaş olarak belirlemişlerdir¹¹¹.

1.4.6. Diğer Vergiler

Konargöçerler bu ödedikleri vergilerin dışında arus resmi (gerdek resmi), yave akçesi (sahipsiz tutulan hayvanlardan alınır), bad-ı hevâ (bir kişinin malına, mülküne veya davarına zarar veren kişiden alınır) gibi vergiler verirlerdi¹¹².

Arüs resmi, bad-ı hevâ resmi arasında yer alan vergilerden birisidir¹¹³. Arus sözcüğü “gelin” manasına gelmekle beraber, Araplar “güveyi” anlamında da kullanırlar. Osmanlı kanunnâmelerinde ve tahrir defterlerinde resm-i arus, arusiyye, arusane ve gerdek resmi isimleriyle yazılmış olan bu vergi türü zuhurata bağlı bad-ı heva vergileri içerisinde yer alır. Düğün ya da gerdek esnasında alınan bu vergi, nikâh esnasında nikâhı onaylayan kadının istediği vergiden ayrıdır. Nikâh vergisi, ekonomik güce göre zengin olandan 1 altın, fakir olandan 12 akçe, orta halli olanlardan ise bu iki miktar arasında alınır¹¹⁴.

Arus vergisinin ne kadar olacağı, evlenecek kişinin dul ya da bakire olmasına göre değişiklik göstermekle birlikte, ekonomik durumuna göre ayırım yapılırdı. Osmanlı Devleti’nde Müslümanlarda, gerdek vergisi olarak, bakire olan kızıdan 60 akçe, dul olan kadından 30 akçe olarak alınmıştır¹¹⁵. Daha çok konargöçer olarak yaşayan ve toprağa tam bağlı olmayan bazı Türkmen boylarında, gerdek vergisinin miktarı birer koyun ya da davar olarak belirlenmiştir. Bazı boylar ise koyun ya da davar vermek yerine bunun karşılığı olarak akçe verirlerdi. Toprağa tam olarak bağlı olmayan bu konargöçerler vergilerini asıl bağlı oldukları yere öderler, başka bir tımar sahibinin toprağında ortaya çıkan evlilikler de evliliğin yapıldığı yerin tımar sahibi hiçbir hak iddiasında bulunamazdı¹¹⁶. Bozok sancağında bu vergi ölçüleri geçmişteki uygulama tarzının etkisiyle oldukça yüksekti. Burada bir kız kendi boyundan bir erkekle evlenirse 100, başka bir boydan birisine varırsa 200 akçe arus resmi alınır. Fakat bu hüküm daha sonraları yüksek bulunmuş ve kız için 60, dul kadın için 30 akçeye düşürülmüştür. Arus vergisi Tanzimat’tan sonra kaldırılmış ve bunun yerine “izinname harcı” getirilmiştir. Evlenmek arzusunda olanlar,

¹¹¹ H. İnalçık, *a.g.e.*, (2018), s. 53-54.

¹¹² Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 31.

¹¹³ Halil Sahillioğlu, “Bâd-ı Hevâ”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991a, s. 417.

¹¹⁴ Halil Sahillioğlu, “Arüs Resmi”, *DİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991b, s. 422.

¹¹⁵ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 506-507.

¹¹⁶ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, (1991b), s. 423.

evlenmelerinde bir engel olmadığını belirten izinname alırlar ve kızlar için 10, dul kadınlar için 5 kuruş izinname harcı alınır¹¹⁷.

Cürm-ü cinayet, bâd-ı hevâ vergisine dâhil olan vergilerden biridir. Kısaca cerime de denilirdi. Bu suçlar sövme ve adam öldürme arasında, ceza kanunnamelerinde belirtilmiş türleri için, herhangi bir af söz konusu olduğunda para cezasına çevrilebilen suçlardır. Aidiyetlerini suçluyu yakalayan kimse ve suçlunun yakalandığı yerin hukukî durumu belirlerdi. Has topraklarda, serbest vakıf, zeamet ve tımarlarda bad-ı hevâ toprak ve vakıf sahibinin olmakla beraber, buna subaşı ve sancak beyi karışmazdı. Vakıf toprağının yanı sıra miri toprak da var ise bu kez bad-ı hevâ devlet namına alınır¹¹⁸. Serbest tımarlardaysa yarısı tımar erinin, yarısı da sancak beyinin olurdu¹¹⁸.

Cürm-ü cinayet vergisiyle alakalı kanun devletin her tarafında aynı benzerlikte uygulanmamıştır. Örneğin, Aydın Sancağında serbest olmayan tımarların cürm-ü cinayetleri tamamıyla sancak beyi tarafından alınırken, padişah hassı bulunan bölgelerde bu verginin hassa namına alındığı görülmektedir. Benzer biçimde Aydın da padişah hassından olan Karacakoyunlu yörüklerinin cürm-ü cinayet resimleri hassa-i hümayun adına alınmakta, vakıf topraklarında da iç hazine için alınmaktaydı¹¹⁹.

Dühan vergisi, kanunnâmelerde, “dühaniye”, resm-i dud”, “resm-i baca”, “tütün resmi”, “tütüncük” farklı isimler altında geçmektedir. Bu verginin alındığı kesim genellikle yörük, küreci, yüzdeci, yağcı, Tatar ve Türkmen taifesi gibi yerleşik durumda olmayan, evli olan ve kendine ait evi olan kişilerden alınır¹²⁰. Dühan vergisi üç yıl verilir; üç yıldan fazla kalınırsa bundan sonra tütün vergisi alınmayıp, bennak vergisi verirdi. Başka sipahi umarına gidip kışlayan reaya ziraat yaparsa, öşür vermezse tütün vergisi verir; eğer öşür verir ise tütün vergisi alınmazdı. Tütün vergisinin miktarı, üç akçe ile altmış akçe arasında değişmektedir. Örneğin, Aydın’da 3, Yeni İl ve Gürcistan’da 6, Halep’te 12, Adana’da 10, Rumeli canbazlarında 60 akçe alınır¹²⁰. Şehirlerde yaşayanlardan tütün resmi alınmazdı¹²⁰.

Yörük, müselleme, küreci, yağcı, canbaz ve bu tip askerî taifeden sayılan kişiler, yaşadıkları bölgenin sipahisinden (tımar sahibi) bir çiftlik arazi tapulayıp kullanırlarsa, çift resmi verirler, ancak tam ya da yarı çiftlik arazi kullanmayıp, ekinli

¹¹⁷ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, (1991b), s. 423.

¹¹⁸ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, (1991a), s. 417.

¹¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, “Cürm-ü Cinâyet Resmi”, *DİA*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 138.

¹²⁰ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 505-506.

bennakta olduğu üzere, bir miktar arazi kullanıp, ekip biçerse, bunun karşılığı olarak vergi verirlerdi. Bu vergiye ise “boyunduruk resmi” ya da “boyunduruk hakkı” denilirdi¹²¹.

Bac sözcüğü Farsça bir kelime olup “hisse, pay” manasına gelmektedir ve ilk olarak eski Fars yazıtlarında “baci” şeklinde geçmektedir¹²². Osmanlı Devleti’nde pazarlarda satılan mallardan alınan vergi türüdür. Konargöçerler kendi ürettikleri ürünleri yaylak-kışlak güzergâhlarına yakın pazarlara götürerek satarlar ve kendi ihtiyaçları olan ürünleri de bu pazardan karşılırlardı. Konargöçerler hayvanlardan sağladıkları et, süt, süt ürünleri, kıl ve yünleri bu pazarlarda satarlar, kendilerine lazım olan ve özellikle üretmedikleri şeyleri satın alırlardı¹²³.

Yörükler ve sair göçebe guruplar, dağdan ve halî araziden bir çiftliği kullanırsa, daha az, eğer aynı yeri yerleşik halktan birisi kullanırsa daha çok vergi verirdi. Konargöçerler eğer reayaya ait olan bir yeri ziraat ederse defterde kayıt edilmiş olan vergileri verirlerdi ve eksik verme gibi bir durum söz konusu değildi¹²⁴.

¹²¹ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 493.

¹²² Celal Yeniçeri, “Bâc”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991, s. 411

¹²³ İ. Firdevsoğlu, *a.g.t.*, s. 39.

¹²⁴ N. Çağatay, *a.g.m.*, s. 498.

İKİNCİ BÖLÜM

KİLİS VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER VE CEMATLER

2.1. Musa Beğlü (Musabeğli) Taifesi

Musabeğlü Cemaati Kilis bölgesinin en büyük cemaatlerinden birisidir. 1536-1537 yıllarında müstakil bir cemaat gibi görünmekteyse de tahminen 1540 yıllarına gelindiğinde Okçu İzzeddinlü Cemaatine tabi olacaktır¹²⁵. Yayılma sahaları Kilis, Halep, Edirne, Rakka, Aydın, Ankara, Maraş, Bursa'dır. Ekrad yörükani taifesine mensuptur¹²⁶. Kilis iline bağlı bulunan Musabeğli kazası bu cemaatten dolayı bu ismi almış olmalıdır. Kilis'in kuzey-batısına yerleşen Musabeğlü cemaatinin 1519 yılında 150 hane ve 1 mücerred bulunmaktadır¹²⁷. 1536 yılında 140 bennak, 33 mücerred, 1570 yılında 573 hane, 213 mücerred, 282 bennak, 876 nefere sahiptir. 1590 yılına gelindiğinde ise 574 hane ve 172 mücerred sayısına sahiptir¹²⁸. İzzeddin Beğ'e tabi olan bu cemaat 1570 yıllarında dokuz kola bölünmüştür. Bunlar şunlardır:¹²⁹

Çardıkanlı Cemaati: 36 bennak, 55 hane, 15 mücerred ve 70 neferden ibarettir. 2.640 adet koyuna sahiptir.

Şahablu Cemaati: 20 bennak, 35 hane, 7 mücerred ve 42 neferden ibarettir. 2.270 adet koyuna sahiptir.

Kara Çullu: 31 bennak, 59 hane, 41 mücerred ve 100 neferden ibarettir. 4.224 adet koyuna sahiptir.

Hermezli: 38 bennak, 78 hane, 31 mücerred ve 109 neferden ibarettir. 4.246 koyuna sahiptir.

¹²⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 41.

¹²⁶ Cevdet Türkay, *Başbakanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 2012, s. 112.

¹²⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 41.

¹²⁸ Metin Akis, "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi XXII/35*, Ankara, 2004, s. 19.

¹²⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 80-81.

Artanlı: Artanlı cemaati Ravendan kazasında bulunmaktadır. 26 bennak, 64 hane, 22 mücerred ve 86 neferden ibarettir. 5.305 adet koyuna sahiptir.

Ca'ferkanlu:, 38 bennak, 82 hane, 36 mücerred ve 118 neferden ibarettir. 6.270 adet koyuna sahiptir.

Şeyh Ömerlü: Belek olarak bilinen Belak mezrasında meskûndurlar. 18 bennak, 33 hane, 15 mücerred ve 48 neferden ibarettir. 1.235 adet koyuna sahiptir.

Şüküranlu: Bu cemaat, 30 bennak, 73 hane, 19 mücerred ve 92 neferden ibarettir. 3.075 adet koyuna sahiptir.

Dünbüli: 1536-1537 yıllarında Süleymanlu taifesine tabi bulunan bu cemaat bu dönemde Musabeğlü cemaatine tabi olmuştur. Dünbüli cemaati, 45 bennak, 95 hane, 27 mücerred ve 122 neferden ibarettir. 9.411 adet koyuna sahiptir.

Tablo 2.1 XVI. Yüzyılda Musabeğlü Cemaatlerinin Yerleşmiş Olduğu Yerler¹³⁰

Cemaatin Adı	Boyu	Yerleşim Yeri
Çardıkanlu	Avşar	Urfa Kazası
Şahablu	Eymür	Ravendân
Kara Çullu	Avşar	Urfa Kazası
Hermezli	Avşar	Urfa Kazası
Artanlı	Avşar	Kilis Sancağı- Kilis Nahiyesi
Caferkanlu (Cağırkanlı)	Eymür	Halep Vilayeti- Azaz Kazası
Şeyh Ömerlü	Avşar	Kilis Sancağı- Kilis Nahiyesi
Şüküranlu	Avşar	Halep Vilayeti- Azaz Kazası
Dünbüli	----	----

2.2. Okçu İzzeddinli (Okçu İzzeddinli) Taifesi

Kilis bölgesinin en meşhur aşireti Okçu İzzeddinli Aşireti'dir. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarında iskan girişimlerine başlayarak Kilis'te bulunan bazı aşiretleri özellikle Rakka ve Kıbrıs'a yerleştirme kararı almıştı. Bu bölgeye iskan ettirmek istenenlerden birisi de Okçu İzzeddinli Aşiretidir. Okçu İzzeddinli Aşireti iskan ettirmek istenmiş ama bu konuda başarılı olunamamıştı. İskân ettirilemediği gibi de eşkıyalık hareketlerine girişmişlerdir. Okçu İzzeddinli Aşireti'nin XVII-XIX. yüzyılları arasında birçok eşkıyalık hareketinin içerisinde yer aldığı göze çarpmaktadır.

1519-1520 yıllarında yapılan ilk tahrir göre Ordu-yu İzzeddin Bey olarak kayda geçmiştir. Buna binaen Okçu İzzeddinli'nin Osmanlı Devleti bölgeyi

¹³⁰ Yusuf Halaçoğlu, Anadolu'da Aşiret, Cemaat, Oymaklar (1453-1650), Ankara, 2011, Cilt:1, s. 153, Cilt: 2, s. 487, 511, Cilt: 3, s. 1071, 1194, Cilt: 5, s. 2087, 2126, 2137'e göre yapılmıştır.

fethetmeden önce de burada var oldukları görülmektedir. Ordu tabiri, boybeyinin cemaatini gösterir. Yani Mir-i Ekrad olan İzzeddin Bey, Okçu İzzeddinli'dendir¹³¹.

Okçu İzzeddinli taifesi Kilis civarındaki Kürt Dağında meskündür. Kürt Dağı¹³² adına uygun olarak, Kürt aşiretlerinin meskûn bulunduğu yer olup, burada Okçu İzzeddinli aşiretinin haricinde Amikli ve Şeyhler aşireti de yer almaktadır. Bu aşiretlerin en büyüğü olan Okçu İzzeddinli Aşireti XVIII. yüzyılda merkez olarak Keferdiz nahiyesinde bulunmaktaydı¹³³. Okçu İzzeddinli Aşireti Türkmen Ekradı taifesine mensup olmakla beraber, Kilis, Antakya, Rakka, Maraş, Birecik, Halep, Ayıntab yörelerine yayılmıştır¹³⁴. Okçu İzzeddinli taifesi ok yapımı ile meşgul oldukları için bu ismi almıştır¹³⁵.

Okçu İzzeddinli taifesi 1536 yılında 10 mücerred, 80 hane, 47 bennak ve 138 neferden ibarettir. 10.799 adet koyuna sahip olup, 564 akçe evli, 60 akçe de mücerred resmi olarak toplam 6.023 akçedir. Adı zikredilen tarihte 16 hane ve 1 mücerredi olan taifenin bir şubesi de Hısn-ı Mansur'da (Adıyaman) bulunmaktadır¹³⁶.

1570'li yıllara gelindiğinde Okçu İzzeddinli Taifesi 5 kola bölünmüştür. Bunlar şunlardır:¹³⁷

Sabkanlı (Sabkanlı): Sabkanlı cemaati, 44 bennak, 70 hane, 15 mücerred ve 85 neferden oluşmakla beraber, 2.930 adet koyuna sahiptir. Bu cemaat Şehriyar Kethüda veled-i Kasım'ın sorumluluğundadır.

Bıyanlı: Bu cemaat, 8 bennak, 24 hane, 15 mücerred ve 39 neferden ibarettir. 1.880 adet koyuna sahiptir. Musa Kethüda veled-i Hasan uhdesindedir.

Sergüanlu: Bu cemaat, 25 bennak, 54 hane, 16 mücerred ve 72 neferden ibarettir. 4.209 adet koyuna sahip olmakla beraber, Süleyman Kethüda veled-i Hasan uhdesindedir.

¹³¹ Mustafa Öztürk, "İzziye Kazasının Kuruluşu ve Milli Mücadeledeki Yeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 37, 2005, s.31.

¹³² Bu isimlendirme hakkında farklı görüşlerde vardır. Kilis'in yaklaşık 30 kilometre batısında yer alan *Kürt Dağı* olarak adlandırılan yerin adının yanlış kullanıldığı ve bu dağın asıl isminin *Damrık Dağı* olduğu ifade edilmektedir. Bkz. M. Öztürk, *a.g.e.*, (2018), s. 27.

¹³³ Tahir Ögüt- Nihat Küçük, "18. Yüzyılda Kilis'te Okçu İzzeddinli Aşiretinin Vergi Direnci", *AKAD*, Yıl: 7, Sayı: 12, 2015, s. 54.

¹³⁴ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 116.

¹³⁵ M. Akis, *a.g.m.*, s. 19.

¹³⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s.44.

¹³⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s.81-82.

Hıdıryanlu: Bugün Suriye sınırları içerisinde yer alan Hıdıryanlular, Kethüda Bayındır veled-i Haco uhdesindeydi. 24 bennâk, 51 hane, 24 mücerred ve 75 neferden ibaretti. 2.875 adet koyuna sahiplerdi.

Zirekanlu: İnal veled-i Hasan Kethüdanın uhdesinde bulunan Zirekanlu, 20 bennâk, 43 hane, 27 mücerred ve 70 neferden oluşmakta ve 1.810 koyuna sahiplerdi. Diğer taraftan Zirakanlu'nun bir kolu Besni'nin Kıranca mezrasında hayatlarını sürdürmekle beraber, 6 bennak, 6 hane, 7 mücerred ve 13 neferden mürekkeptir.

Tablo 2.2 XVI. Yüzyılda Okçu İzzedinli Aşiretinin Yerleşmiş Olduğu Yerler¹³⁸

Cemaatin Adı	Boyu	Yerleşim Yeri
Ali Veled-i Sani	-----	Maraş S.-Elbistan Kazası Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Behisni Kazası
Ali Tahir	-----	Cebel-i Tarmuk
Bergübanlu	Avşar	Kilis Sancağı Çöm Nahiyesi
Hızıryanlı (Hıdıryanlu)	Bayındır	Halep Vilayeti- Azaz Kazası
İnal Kethüda	Avşar	Malatya Sancağı- Behisni Kazası
Sabganlu (Sabkanlu)	Bozulus Türkmeni	Halep Vilayeti- Azaz Kazası
Sayanlu	Yıva Boyu	Kilis Sancağı- Çöm Nahiyesi
Serkünanlu (Sergünanlu)	Ekrad	Halep Vilayeti- Azaz Kazası
Zirekanlu	İğdir Boyu	Malatya Sancağı- Behisni Kazası

2.3. Abanlu Taifesi

1570 yılında 146 hane ve 67 mücerrede sahiptir¹³⁹.

2.4. Abdaliye Taifesi

Abdaliye taifesine ait 1536 yılında 50 hane ve 17 mücerred bulunup, 1578 yılında 112 hane 50 mücerredini bulunmaktadır¹⁴⁰.

2.5. Acarlu Taifesi

1536 yılında 43 hane, 49 mücerred olmakla beraber bu sayı 1570 yılına gelindiğinde 505 hane ve 4.116 mücerred sayısına ulaşmıştır¹⁴¹.

2.6. Ali Kanlu Cemaati

Ali Kanlu cemaati (Halilbeğli) yörükân taifesine mensup olup, Kilis, Kars-ı Maraş, Uzeyr, Saruhan sancakları, Düandarlu kazası (Adana Sancağı), Manavgat

¹³⁸ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2011), Cilt: 1, s. 120, 121, 343, Cilt: 3, s. 1048, 1122, Cilt: 4, s. 1918, Cilt: 5, s. 2001, 2019, 2489'a göre hazırlanmıştır.

¹³⁹ Metin Akis, *XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 55.

¹⁴⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 55.

¹⁴¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 55.

kazası (Alaiye Sancağı), Antakya kazası (Halep Sancağı), Çamardı kazası (Niğde Sancağı), Sobice ve Mazon kazaları (Menteşe Sancağı) gibi yerlere yayılmışlardır¹⁴².

Bu cemaat 1536 yılında 31 hane ve 25 mücerrede sahip iken 1570 yılında 88 hane ve 15 mücerrede sahipti. Sonraki yıllarda yani 1590 yılında “Halilbeğli” olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 92 nefere, 77 haneye, 48 bennaka ve aynı zamanda 4 tane mücerrede sahiptir¹⁴³. Ali Kanlu Cemaati 1536 yılında 3.321 baş koyuna sahip olup, senelik toplam ağnam vergisi 1.660,5 akçedir¹⁴⁴. 1570 yılında ise 3.958 baş koyuna sahipti ve senelik toplam vergileri 2.512 akçedir¹⁴⁵.

2.7. Balasatlu/Balasanlu Cemaati

Bu cemaat yedi kola bölünmüştür. Bu kollar, Bekir Kethüda Cemaati, Şark vilayetinde bulunan Boylanlu, Kahta’da yer alan Boylanlu, Kara Halil Kethüda Cemaati, Gerger ve Kahta’da yer alan diğer Boylanlu, şark vilayetinde bulunan diğer Boylanlu, Kahta’da yer alan diğer Boylanlu’dur. 1536 yılında 34 mücerred, 50 bennak ve 190 hanesi vardır. Koyunlarının sayısı 17.915 adettir ve 8.952,5 akçe vergileri vardır. Toplamda senelik 9.756 akçe vergi ödüyorlardı¹⁴⁶. 1570 yılında ise beş kolu bulunmaktadır. Bu kollar, İbrahim Kethüda veled-i Kara Ali Cemaati, Ali Kethüda Cemaati, Halil Kethüda Cemaati, İsmail Kethüda Cemaati ve Musa Kethüda Cemaati’dir. 1570 yılında toplamda 238 bennak, 174 mücerred, 419 hane ve 593 neferi vardır. 12.687 adet koyunları bulunup 6.843,5 akçe vergileri vardır. Bennak, mücerred vergilerinin yanısıra bad-ı heva, resm-i arus ve cürm-ü cinayet vergileriyle birlikte toplamda 16.948,5 akçe vergi ödüyorlardı¹⁴⁷.

2.8. Barase Cemaati

1570 yılında 279 hane ve 186 mücerredleri olup, aynı zamanda 465 neferi ve 77 tane de bennak sayıları vardı¹⁴⁸.

2.9. Belubi Taifesi

1570 yılında 70 hane ve 35 mücerrede sahip olup, nefer sayıları 105, bennak sayıları ise 58 idi¹⁴⁹.

¹⁴² C. Türkay, *a.g.e.*, s. 343.

¹⁴³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 56.

¹⁴⁴ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 45.

¹⁴⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 93.

¹⁴⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 52-53.

¹⁴⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 96.

¹⁴⁸ M.Akis, *a.g.t.*, s. 56.

2.10. Bubalanlu Taifesi

1536 yılında 30 hane ve 13 mücerrede sahip olup, 1570 yılında 252 hane, 152 mücerrede sahipti. Nefer sayıları 404 ve bennak sayıları 174'tü¹⁵⁰.

2.11. Çakallu Taifesi

Çakallu taifesi, Bozulus konargöçer Türkmen Yörükani taifesine mensuptur. Türk geleneğiyle uyumlu olarak on iki hayvanlı Türk takvimi kullanan bu cemaatin Orta Asya'daki Çaruğluk uruğu ile bağlantısı vardır. 1519'da 89 hane, 18 mücerredi olup 1524 yılında ise 97 hane ve 9 mücerredi vardır. Bu cemaat 1530'da Boylanlı taifesine tabiydi. Boylanlı cemaati de Baziki taifesine tabiydi. 1536 yılına gelindiğinde ise İzzeddin Beğ'e tabi olmuştur¹⁵¹. 1536 yılında bu cemaatin 28 hane ve 108 mücerredi, 1570 yılında 125 hanesi, 60 mücerredi, 75 bennakı ve 185 neferi bulunmaktaydı¹⁵².

Kethüdarları Kara Mahmud, Bayındır, Budak, Süvar, Hamid, Bekir, yine Süvar, Mehmet, Abdullah'tır. Çakallu taifesinin buldukları yerler ise, Ayıntab (Gaziantep), Kilis, Besni, Rum Kale (Halfeti), Urfa ve Malatya bölgeleridir¹⁵³.

2.12. Denabi Taifesi

Denabi taifesi, 1536 tarihinde 3 hane ve 4 mücerrede sahip olup, 1570 yılına değin 226 hane ve 99 mücerrede ulaşmışlardır. 325 neferi ve 184 bennakları mevcuttur¹⁵⁴.

2.13. Derzubi Cemaati

Derzubi Cemaati'nin 1570 yılı mufassal tahrir defterine göre 130 hane, 59 mücerred, 41 bennak ve aynı zamanda 189 neferi mevcuttur¹⁵⁵.

2.14. Dubadi Taifesi

Dubadi taifesi, 1536 yılında 48 mücerred, 50 bennak iken, 1570 yılında 12 mücerred, 36 hane, 22 bennak ve 51 nefere sahipti¹⁵⁶.

¹⁴⁹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁵⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁵¹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 32.

¹⁵² M. Akis, *a.g.m.*, s. 14.

¹⁵³ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 33.

¹⁵⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁵⁵ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁵⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

2.15. Ber Seyhat Cemaati

Bu cemaat 1570 yılında 24 mücerred, 91 hane, 79 bennak ve 115 nefere sahipti. 1590 yılında ise 22 mücerred ve 168 hanedir¹⁵⁷.

2.16. Ezkanlu Taifesi

Ekradı-ı İzzeddin ismi altında kaydedilmiştir¹⁵⁸. 1536 yılında Eskanlu taifesi Malatya'da bulunup, 22 nefer, 18 hane ve 4 mücerrede sahiptir ve 4.600 adet koyunları mevcuttur¹⁵⁹. 1570 yılında ise 35 neferi, 27 hanesi, 8 bennakı ve 8 mücerredi vardır. Bu yılda 1.894 adet koyuna sahip olup, senelik vergi tutarları 1091 akçedir. Kethüdarları ise Şemseddin kethüdadır¹⁶⁰.

2.17. Evran Yunuslu Cemaati

1570 yılında 68 hane, 105 nefer, 30 bennak ve 37 mücerrede sahipti¹⁶¹.

2.18. Gezanlu Taifesi

1570 yılındaki kayıtlara binaen, 4 hanesi, 4 bennakı, 4 mücerredi ve 8 neferi bulunmaktaydı¹⁶².

2.19. Güc Beğlü Taifesi

Güc Beğlü taifesi, 1536 yılında 58 mücerred, 30 bennaktır. 1570 tarihinde ise 78 mücerred, 96 bennak, 112 hane ve 191 nefere sahiptir. 1590 yılında ise 52 mücerred, 114 hane kaydına sahiptir¹⁶³.

2.20. Kasım Kethüda Cemaati

1578ında 29 bennak, 36 mücerred, 56 hane ve 92 neferi mevcuttur¹⁶⁴.

2.21. Gürkanlu Cemaati

Gürkanlu cemaati, yörükân taifesine mensup olup, Kilis sancağı (Halep Eyaleti), Maraş Eyaleti, Ergiri Kasrı Kazası (Avlonya Sancağı) bölgelerine yayılmıştır¹⁶⁵. Gürkanlu cemaati, 1536 yılında altı kola ayrılmış bulunmaktaydı. Bu cemaatin şubeleri, Halid Kethüda Cemaati, Bayındır veled-i Hasan Kethüda Cemaati,

¹⁵⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 57.

¹⁵⁸ M. Akis, *a.g.t.*, s. 58.

¹⁵⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 34.

¹⁶⁰ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 76.

¹⁶¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 58.

¹⁶² M. Akis, *a.g.t.*, s. 58.

¹⁶³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 59.

¹⁶⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 61.

¹⁶⁵ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 331.

Mehmet veled-i İzzeddin Kethüda Cemaati, Mehmet veled-i Bekir Kethüda Cemaati, Sino veled-i Bimiro Kethüda Cemaati ve İshak veled-i Musa Kethüda Cemaati olarak geçmektedir¹⁶⁶. 1570 yıllarına gelindiğinde Gürkanlu Cemaati sekiz şubeye bölünmüştür ve daha çok Urfa ve Rum Kale etrafında faaliyet göstermiştir. Bu cemaatin şubeleri, Karo Kethüda oğlu Ramazan Cemaati, Misafir oğlu Sito Cemaati, Şahbaz Kethüda oğlu Bayezid Cemaati, Şeyh Mehmet Kethüda oğlu Nasır Cemaati, Hacı Polad oğlu Mehmet Cemaati, Şakir Kethüda oğlu Yusuf Cemaati, Hızır Kethüda oğlu Bekir Cemaati ve Hacı İbrahim Kethüda oğlu Memo Cemaati olarak geçmektedir¹⁶⁷.

2.22. Zobi Taifesi

1536 yılında Basadi taifesiyle beraber yazılmış olup, 22 mücerred ve 37 bennakı vardır. 1570 yılında 28 mücerred, 89 nefer, 50 bennak ve 61 hanesi vardı. 1590 yılında ise 28 mücerred ve 61 hanesi vardır¹⁶⁸.

2.23. Mehad Kanlu Taifesi

Bu taife 1536 yılında 14 bennak ve 11 mücerrede sahipti¹⁶⁹.

2.24. Söyüdlü Taifesi

Söyüdlü taifesi 1519 yılında 21 mücerred, 49 haneye sahip olmakla beraber 1524 yılına gelindiğinde 50 haneye ulaşmıştır. Köy isimleri belirtilmemekle beraber Kilis'te bulunmaktadır. 1536 yılında 26 mücerred, 159 hane, 26 bennak ve 234 nefere sahipti. 17.778 adet koyuna sahip olup tüm vergiler dâhil 9.357 akçe vergileri vardı¹⁷⁰. 1570 yılında 93 bennak, 174 hane, 39 mücerred ve 213 neferi olmakla beraber 6.931 adet koyuna sahiptirler. Verdikleri verginin toplamı ise 4.815 akçe olmuştur¹⁷¹. 1590 yılında ise 75 mücerred ve 174 hanesi mevcuttu¹⁷².

2.25. Mersavi Taifesi

Milli'ye tabi olup Suruç ve Cizre'de bulunmaktadır. 1536 yılında toplamda 25 bennak, 70 hane, 27 mücerred ve 122 nefere sahiptir. 4.024 adet koyuna sahiplerdir. Bennak, mücerred ve koyun vergileri dâhil toplam vergileri 2.474

¹⁶⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 55.

¹⁶⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 99-100.

¹⁶⁸ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69.

¹⁶⁹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69.

¹⁷⁰ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 33-34.

¹⁷¹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 75,76.

¹⁷² M. Akis, *a.g.t.*, s. 66.

akçedir¹⁷³. 1570 yılında Ravendan'ın Mahmudi ve Birecik'in Eski Suruç karyelerinde yaşamaktadırlar. 9 mücerred, 29 nefer, 26 bennak ve 20 hanesi olmakla beraber, 284 adet koyuna sahip olan ve senelik 408 akçelik bir vergisi olan ufak bir cemaattir¹⁷⁴. 1590 yılına gelindiğinde ise, 9 mücerred ve 20 haneden ibaretti¹⁷⁵.

2.26. Kavi Taifesi

Kavi taifesinin 1536 yılında 107 hane, 15 mücerred, 12 bennak ve 134 neferi vardır. 6.412 adet koyunları mevcuttur. Vergilerinin toplamı ise 4.440 akçe olarak kaydedilmiştir¹⁷⁶. 1570 yılında 70 mücerred, 174 bennak, 250 hane ve 320 neferi mevcuttu. 1590 yılında ise aşiretin, 57 mücerred, 174 bennak, 253 hane ve 314 neferi vardı¹⁷⁷.

2.27. Halidlü ve İzbanlu Taifesi

1519 yılında Halidlü cemaatinden bahis olmaktadır. Bu tarihte 15 hane, 3 mücerredi olan cemaatin nüfus durumu 1524 yılına gelindiğinde de değişmemiştir. 1536 yılında bu iki cemaat bir olarak zikredilmiştir. Cemaat bazı sıralar kethüdasının ismiyle, bazı sıralar ise meşhur ismiyle zikredilmektedir. Halidlü cemaati Süvar Beğ, Seyfeddin kethüda Çapaklu, Şivanlu ve Süvar Beye bağlı Habitlu cemaatlerine bölünmüştür. Bunların haricinde Suruç'ta 3, Ayıntab'ın Ala Höyük köyünde 1, Birecik'te 1 ve Kilis'te Mehmet Bey Cemaati olarak 6 kısmı bulunur. Bununla birlikte Halidlü Cemaati Kilis, Urfa, Suruç, Birecik bölgelerinde varlık göstermişlerdir¹⁷⁸.

Halidlü cemaati 1536 yılında 66 bennak, 27 mücerred, 1570 yılında 156 hane, 234 nefer, 99 bennak ve 78 mücerred, 1590 yılında ise 241 nefer, 156 hane, 107 bennak, 81 mücerrede sahipti¹⁷⁹.

2.28. Hasan Deyviyi Cemaati

1536 yılında sadece 3 mücerrede sahip olup, 1570 yılında 6 mücerred, 13 bennak, 25 hane ve son olarak 31 nefer olarak kaydedilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷³ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 38.

¹⁷⁴ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 79.

¹⁷⁵ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69.

¹⁷⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 40.

¹⁷⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 61.

¹⁷⁸ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 37.

¹⁷⁹ M. Akis, *a.g.m.*, s. 15-16.

¹⁸⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 59.

2.29. Hasan Kethüda Cemaati

Bu cemaat 1530 tarihinde 37 mücerred ve 28 bennaktan oluşuyordu. 1570 yılında ise 4 mücerred, 4 bennak, 21 nefer olarak kaydedilmiştir¹⁸¹.

2.30. Pirasanlu Taifesi

Çopi/Çubi taifesine tabi bulunan bu cemaat 2 kısma bölünmüş olup, Kilis'te bulunmaktadır¹⁸². Bu iki kısma bölünmüş olan cemaatler şunlardır; Mahmud oğlu Hüseyin Cemaatinin 26 hanesi, 16 mücerredi ve 25 bennakı vardı. Beşanlı cemaatinin 33 hanesi, 10 mücerredi, 29 bennakı mevcuttu. Taifenin 91 neferi, 59 hanesi, 54 bennakı ve 26 mücerredi bulunmaktaydı. 1536 yılında 1 evli, 7 mücerred, 1570 yılında 59 hane, 32 mücerred, 91 nefer, 48 bennakı bulunmaktaydı¹⁸³.

2.31. Havledi Taifesi

Bu taife 1570 yılında 107 mücerred, 278 hane, 156 bennak ve 390 nefere sahiptir¹⁸⁴. Bu tarihte 6.972 adet koyunları mevcuttur ve senelik 6.000 akçe resimleri vardı¹⁸⁵. 1590 yılında ise 102 mücerred, 271 haneye sahiptir¹⁸⁶.

2.32. Haneki Cemaati

Haneki cemaatinin 1536 yılında 61 mücerred ve 164 bennakı vardır. 1590 yılında ise cemaat üç kola ayrılmıştır. Bunlar, İsmail oğlu Nasır idaresinde olanlar, Garip oğlu şemo idaresinde olanlar ve Ahmed oğlu Nasır idaresinde olanlardır. Toplamda 80 bennak, 238 nefer, 57 mücerred ve 157 hanesi vardır¹⁸⁷.

2.33. Heştuvanlu (Hoştivanlı) Taifesi

Bu cemaat, ekrad taifesinden olup, Kilis ve Halep Sancaklarında yayılmıştır¹⁸⁸. 1570 yılında, Com nahiyesine bağlı gelirleri mirliwa hassı olan, Batirge, Kızılca Köy ve Süzin karyelerinde Heştuvanlu oymakları vardır. Batirge karyesinde 12 çift ve 11 nefer, Süzin karyesinde ise 13 nefer ve 26 çift vardır¹⁸⁹.

¹⁸¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 59.

¹⁸² M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 40.

¹⁸³ M. Akis, *a.g.m.*, s. 20.

¹⁸⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 60.

¹⁸⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 77.

¹⁸⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 60.

¹⁸⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69-70.

¹⁸⁸ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁸⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 78.

2.34. Kadılı Cemaati

Kadılı Cemaati, Milli taifesine mensuptur. 1570 yılında 141 mücerred, 215 bennak, 355 hane ve 496 nefer olarak kaydedilmiştir¹⁹⁰.

2.34. Mennanlu Taifesi

1536 yılında 11 mücerred, 20 bennak, 1570 yılında ise 47 mücerred, 42 bennak, 90 hane ve 137 nefere sahipti. 1590 yılında 61 mücerred, 33 bennak ve 90 hanesi vardır. Cemaati idare eden şahıs Kethüda Garip oğlu Şemo'dur¹⁹¹.

2.35. Şakaki Taifesi

Şakaki taifesi, konargöçer ektrad taifesinden olup, Kilis, Diyarbakır, Erzurum, Musul, Halep, Çıldır, Hısn-ı Keyf Sancağı (Diyarbakır Eyaleti), Aksaray Sancağı, Kars, Van Eyaleti, Hakkari Sancağı, Mardin, Rakka ve Ergani(Diyarbakır) bölgelerinde yayılmışlardır¹⁹². Bu taife 1536 yılında 82 hane, 27 mücerred 246 bennak ve 355 nefere sahipti. 8.133 adet koyuna sahip olup, koyun, bennak ve mücerred vergilerinin toplamı 7.180 akçedir¹⁹³. 1570 yılında 23 mücerred, 56 nefer, 24 bennak ve 35 hanesi mevcuttu. 1590 yılında ise 77 mücerred ve 204 hanesi mevcuttu¹⁹⁴.

2.36. Süleymanlu Taifesi

Süleymanlu taifesi, 1536 yılında 53 mücerred ve 67 bennaktan oluşuyordu¹⁹⁵. 22.044 adet koyunlarıyla en çok koyuna sahip olan cemaattir ve vergi toplamları 12.156 akçe olmuştur¹⁹⁶. 1570 yılında bunlar altı şubeye ayrılmıştır. Bu şubeler, Recep Kethüda oğlu Mehmed Cemaati, Budak Kethüda oğlu Şeref Cemaati, Sultan Kethüda oğlu Bahaeddin Cemaati, Süleyman Kethüda oğlu Balo Cemaati, Mehmed Kethüda oğlu Bahaeddin Cemaati ve Hacı Ali Kethüda oğlu Bayındır Cemaati şubeleridir. Toplamda 123 bennak, 384 nefer, 163 mücerred ve 221 hanesi olup 3.958 adet koyuna sahiplerdi. Senelik vergi miktarları 2.512 akçe olmuştur¹⁹⁷. 1590 yılında ise, 128 mücerred ve 221 hanesi mevcuttu¹⁹⁸.

¹⁹⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 60.

¹⁹¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 63.

¹⁹² C. Türkay, *a.g.e.*, s. 132-133.

¹⁹³ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 36,

¹⁹⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 67.

¹⁹⁵ M. Akis, *a.g.t.*, s. 67.

¹⁹⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 37.

¹⁹⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 92-93.

¹⁹⁸ M. Akis, *a.g.t.*, s. 67.

2.37. Basıklı Cemaati

Basıklı cemaati Kilis yöresinde bulunan bir koldur. Toplamda 53 nefer, 30 hane, 16 bennak ve 7 mücerredten ibarettir. 3.260 adet koyuna sahip olup 1530 yıllarında 1.764 akçe vergisi vardır¹⁹⁹.

2.38. Yavidi Taifesi

Bu taifenin 1536 yılında 3 mücerred ve 7 bennakı vardı²⁰⁰.

2.39. Nakıbanlu Taifesi

Nakıbanlu taifesi, 1536 yılında 6 şubeden oluşmaktadır. Bu taifeyi, Cudekanlı Cemaati, Rumiyanlı Cemaati, Nemranlı/Temrenli Cemaati, Hüsam Sinanlı Cemaati, Hacı Halil Cemaati ve diğer Nakıbanlı Cemaati oluşturmaktadır. Bu taife 73 mücerred, 65 bennak ve 251 haneye sahipti. 20.162 adet koyunları bulunup 10.081 koyun vergileri vardır. Mücerred ve bennak vergileriyle beraber senelik 11.299 akçe vergileri vardı²⁰¹. Urfa, Samsad, Kahta ve Malatya'da bulunan bu taife, 1570 yılında on kola ayrılmıştır. Bu kollar, Ebu Said Kethüda Cemaati, Rumiyanlı Cemaati, Arablı Cemaati, Parsi Kethüda Cemaati, Gazi Kethüda Cemaati, Sinanlı Cemaati, Hasan Kethüda veled-i Hasan Cemaati, Hasan Kethüda veled-i Zeyno Cemaati, Hüseyin Kethüda veled-i Zeyno Cemaati ve İlyas Kethüda Cemaati'dir. 1570 yılında toplamda 415 bennak, 330 mücerred, 714 hane ve 1.044 nefer mevcuttur. 29.599 adet gibi büyük miktarda koyunları vardır. Bütün vergiler dâhil edildiğinde ise 30.969,5 akçe vergileri vardı²⁰².

2.40. Basaklı Taifesi

1536 yılında 16 bennak ve 7 mücerrede sahipti²⁰³.

2.41. Saçlı Taifesi

Bu taife, 1536 yılında 70 mücerred ve 65 bennaktan oluşmaktaydı²⁰⁴. 1552 yılındaki icmal defterinde Saçlı Kürd-i Halebî adı altında yazılmışlardır ve üç oymağa bölünmüşlerdir. Bu oymaklar, Şeyh Davud oğlu Bekir, Şeyh Abdullah ve şeyh Osman oğlu Kara oymaklarıdır. Toplamda 87 mücerred, 90 hane ve 178 nefere

¹⁹⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 41.

²⁰⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69.

²⁰¹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 53-54.

²⁰² M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 97-98.

²⁰³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 70.

²⁰⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 66.

sahiptir²⁰⁵. Cürm-i galiz vergisi vermemekle beraber, resm-i arus, badi heva ve ağnam vergileriyle beraber senelik vergileri 20.000 akçedir²⁰⁶.

2.42. Rubari Taifesi

1536 yılında 26 bennak, 27 hane ve 37 mücerredı vardır. 5.077 adet koyuna sahip olup, senelik 3.172 akçe vergi ödüyorlardı²⁰⁷. 1570 yılında Halep'in güney tarafında olan Matah'ta yaşıyorlardı. Taifenin kethüdası İzzeddin oğlu Şaban'dır. 70 hane, 66 mücerred, 28 bennak ve 136 neferi vardı. 11.356 adet koyuna sahiplerdi²⁰⁸. 1590 yılında ise, 38 mücerred ve 70 hanesi vardı²⁰⁹.

2.43. Uzun Yusuf lu Taifesi

Bu taife Salayun Dağı etrafında hayatlarını sürmektedir. 4 kola ayrılmış olup bu kollar, Hüseyin, diğer Uzun Yusuf lu, Suvar ve Osman'dır. 57 bennak, 51 hane ve 44 mücerredı olup, 7.359 adet koyuna sahiplerdir. Senelik 4.627 akçe vergi veriyorlardı²¹⁰. 1570 yılında ise Matah'ta iki kol halindedirler. Bu kollar, Keşahî ve İzzeddin Kethüda Cemaatidir. 37 mücerred, 105 nefer, 30 bennak ve 68 hanesi vardır. 4.572 adet koyuna sahip olup, senelik 2.868 akçe vergi ödüyorlardı²¹¹.

2.44. Sabar lu Taifesi

Bu taifeye ait 1536 yılında 22 mücerred, 37 bennak bulunurken, 1570 yılında 309 mücerred, 625 hane, 408 bennak ve 434 neferi olduğu görülmektedir. Bugün ise aynı ismi taşıyan Sabar köyü Kilis'e bağlıdır²¹².

2.45. Kulaksızlı (Kulaksuzlu) Cemaati

Kulaksızlı cemaati Türkman yörükanı taifesine mensup olup, Rakka, Kalecik/Ankara, Ahlat, Besni, Kilis, Uzeyr, Selanik, Teke/Kaş ve Dinek Keskini (Kırşehir), Çağlayık Kazası/Paşa Sancağı gibi vilayet ve kazalara yayılmıştır²¹³. 1536 yılında 14 bennak, 23 mücerred, 1570 yılında 125 hane, 60 mücerred, 60 bennak ve

²⁰⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 75.

²⁰⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 66.

²⁰⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 48.

²⁰⁸ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 87.

²⁰⁹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 71.

²¹⁰ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 48.

²¹¹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 90.

²¹² M. Akis, *a.g.t.*, s. 65.

²¹³ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 469.

175 nefere sahiptir. 1590 yılında ise 89 nefer, 25 hane, 80 bennak ve 42 mücerredi bulunmaktadır²¹⁴.

2.46. Ramazanlu Taifesi

Bu taifenin 1536 yılında 43 bennak, 51 hane ve 42 mücerredi vardı. 5.252 adet koyuna sahip olup, senelik 3.394 akçe vergi veriyorlardı²¹⁵. 1570 yılında ise 11 kola bölünmüşlerdir. Toplamda 97 bennak, 305 nefer, 105 mücerred ve 200 hanesi vardır. 16.412 adet koyuna sahiplerdir ve senelik 10.000 akçe vergileri vardı²¹⁶. 1590 yılında ise 92 hanesi, 72 mücerredi, 91 bennakı ve 305 neferi bulunmaktaydı²¹⁷.

2.47. Kılıçlı Cemaati

Kılıçlı Cemaati Türkman Ekradı Yörükanı taifesine mensup olup, Sivas, Maraş, Ayıntab, Kilis, Rakka, Halep, Hama, Hums, Sivas Sancağı, Maraş Sancağı, Halep Sancağı bölgelerine yayılmıştır²¹⁸. 1536-37 yıllarında 5.085 adet koyuna sahip olup, ağnam, bennak ve mücerred vergileri olmak üzere 3.364 akçe vergi ödüyorlardı²¹⁹. 1536 yılında 64 bennak, 9 mücerred, 1570 yılında 157 hane, 79 mücerred, 236 nefer, 100 bennaktan ibaretti. 1590 yılında ise 237, nefer, 157 hane, 140 bennak ve 44 mücerredten mürekkep olup, başlarında Feramus isimli kethüda bulunuyordu. Cemaatin Gündüzlü'ye tabi olan Mervam köyünde 117 hanesi mevcuttu. Ekerce köyünde 9 hanesi, Ayn-ı Kale köyünde 9 hanesi, Cenas köyünde de 22 hanesi mevcuttu²²⁰.

2.48. Sammadi Taifesi

Sammadi taifesi 1570 yılındaki kayıtlara göre 86 mücerred, 180 bennak, 235 hane ve 212 nefere sahipti²²¹.

2.49. Yakubî Taifesi

Bu taifenin 1536 yılında 10 bennak, 74 nefer, 12 mücerred ve 52 hanesi olmakla beraber senelik vergileri 3.384 akçedir²²². 1570 yılında ise 4 kola bölünmüşlerdir. Bu kolları, Mavi Kethüda oğlu Hüseyin Cemaati, Ali Kethüda

²¹⁴ M. Akis, *a.g.m.*, s. 18.

²¹⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 48.

²¹⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 91-92.

²¹⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 71.

²¹⁸ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 442.

²¹⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 46.

²²⁰ M. Akis, *a.g.m.*, s. 17.

²²¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 66.

²²² M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 47.

Cemaati, Hozo kethüda Cemaati ve Naluni Cemaati oluşturmaktadır. Bu yılda 36 mücerred, 79 hane, 51 bennak ve 115 neferi mevcuttur. 955 adet koyunları vardır ve senelik 1.305 akçe vergi veriyorlardı²²³.

2.50. Şeranlu Cemaati

1536 yılında bu cemaatin 3 mücerred ve 7 bennakı vardı²²⁴.

2.51. Zorkanlı Taifesi

Zorkanlı taifesinin, 1570 yılında 153 mücerred, 523 nefer, 21 bennak ve 370 hanesi vardır²²⁵.

2.52. Ludinu Taifesi

1536 yılında 9 mücerred ve 17 bennakı mevcuttu²²⁶.

2.53. Bilalî Taifesi

1536 yılında 27 mücerred ve 47 bennakı olup, 1590 yılında ise 81 hane 43 mücerredini bulunmaktadır²²⁷.

2.54. Şadvi Taifesi

Cevdet Türkay, bu taifenin adını Şavı-Şavi olarak belirtmiş ve yayılım bölgesi olarak Erzurum, Kiğı Sancağı, Rakka, Kilis, Halep ve Azaz Kazası olarak göstermiştir²²⁸.

Beşaman, Temurî, Siru gibi yerlerde bulunan Şadvi taifesi 11 koldan oluşan oymaklara ayrılmıştır. Bu oymaklar, Bayındır, Şeref, Suvar, Keykanyan, Celal bin Mehmed, Süleyman, Kutlu Şah, Kalender, Ömer oğlu Kurd, Cafer ve Bekir oğlu Ramazan oymaklarıdır. 120 bennak, 43 hane ve 51 mücerredleri vardır. 15.280 adet koyuna sahip olup, koyun, bennak, mücerred vergileriyle beraber 9.386 akçe vergileri vardı²²⁹. 1590 yılına gelindiğinde ise, 49 mücerred ve 238 hanesi mevcuttu²³⁰.

²²³ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 90.

²²⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 70.

²²⁵ M. Akis, *a.g.t.*, s. 69.

²²⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 71.

²²⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 70.

²²⁸ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 133.

²²⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 47

²³⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 70.

2.55. Millü Cemaati

1536 yılında iki kola ayrılan bu cemaatin birinci kethüdası hakkında bilgi yoktur. Ancak ikinci kethüdası Abdullah olarak geçmektedir. Birincisinin 9 mücerred, 40 bennak ve 27 hanesi olup, 3.900 adet koyuna sahiplerdir. Senelik 3.484 akçe vergi ödüyorlardı. Kethüdası Abdullah olan Millü Cemaati 17 mücerred, 42 hane ve 50 bennaktan oluşmaktaydı. Bu ikinci Millü Cemaati ise 4.200 adet koyuna sahipti. Toplamda 26 mücerred, 69 hane ve 90 bennak bulunuyordu²³¹.

2.56. Karaca Alilu Taifesi

1536 yılında 51 bennak, 36 mücerred, 197 nefer ve 111 hanesi vardır. 10.289 adet koyunları mevcuttur. Vergilerinin toplamı ise 5.972 akçe olarak belirtilmiştir²³². 1578 yılında, 189 mücerred, 219 hane, 98 bennak ve 408 neferi bulunmaktaydı. Bu taifenin 1590 yılında ise, Davut'un oğlu Hasan Kethüda Cemaati, Musa'nın oğlu Ali Kethüda Cemaati, Görikkanlu Cemaati, Karaca Ömerlü Cemaati ve Haskanlu Cemaati olmak üzere 5 şubesi vardır. Bu taifenin toplamda 59 mücerredi, 215 bennakı, 211 hanesi ve 395 neferi vardı²³³.

2.57. Rışvan Taifesi

Konargöçer Türkmen Ekradı taifesinden olan Rışvan Taifesi, Ekrad cemaatlerin en ünlülerinden biridir. Halep, Rakka, Diyarbekir, maraş, Bozok, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Besni, Malatya, Harput, şam, Trablusşam, ayıntab, Kilis, Kayseri, Kastamonu, Birecik, Sivas ve A'zaz bölgelerinde yaylak ve kışlak hayatı sürdürüyorlardı²³⁴.

2.58. Hacı Ömerli Cemaati

Bu cemaat, konargöçer Ekrad taifesine mensup olup, Hısn-ı Mansur Kazası(Malatya Sancağı), Tırhala Sancağı, Yenişehir Kazası (Tırhala Sancağı), Maraş, Kilis, Ayıntab ve Malatya Sancakları, Çatalca Kazası(Tırhala Sancağı) ve Halep Eyaleti bölgelerinde yayılmışlardır. Bu cemaat Rışvan Aşiretine mensuptur²³⁵.

²³¹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 50.

²³² M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 45.

²³³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 60.

²³⁴ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 57.

²³⁵ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 339.

1570 yılında 207 mücerred, 245 bennak, 329 hane ve 536 nefer kaydı mevcuttur. 7.174 adet koyuna sahiplerdir²³⁶.

2.59. Mansurkanlı Cemaati

Cevdet Türkay'da Mansuroğlu olarak geçmektedir. Yörükân taifesine mensup olup, Kilis ve Maraş sancaklarında yaşamışlardır²³⁷. Bu cemaat Rışvan aşiretinin şubelerinden biridir²³⁸. 1570 yılında 98 mücerred, 142 bennak, 146 hane ve 244 neferi vardır²³⁹.

2.60. Amik Taifesi

Ekrad taifesine mensup olan Amik Taifesi, Kilis, Rakka, Halep, Maraş, Adana, Antakya Kazası/Halep Sancağı, Ayıntab gibi yerlere yayılmışlardır²⁴⁰. 1536 yılında 164 hane ile 61 mücerred, 1570 yılında 389 hane ile 219 mücerred, 1590 yılında ise 385 hane ve 197 mücerred bulunmaktaydı. "Mehalu" ismiyle veya Amikiyye ismiyle de biliniyordu²⁴¹. 1570 yılında 18.260 adet koyuna sahiplerdi²⁴². Bu taifeye mensup Mihrabi Cemaatinin kethüdalık görevini Hamid ve İsmail üstlenmiş olup 52 haneye sahiplerdi. Bu cemaatin bir başka kolu da Halil'in oğlu Yusuf yönetimindeydi. Bunlar 35 haneye sahipti. Alihanlı cemaati de bu taifeye bağlı olup yönetimini Kasım kethüda üstlenmişti. Bu cemaat 30 haneye sahipti. Meraşi adıyla anılan bir başka cemaati de 138 haneden müteşekkildi. Kasaplı cemaati 53 haneye ve Aldıranlı cemaati 77 haneye sahipti. Taife'nin yekûnu 687 nefer, 385 hane, 266 bennak ve 197 mücerreddi²⁴³.

2.61. Köydi (Gözi) Taifesi

Bu aşiretin 1536 yılında 10 mücerred ve 1 bennak kaydı bulunmaktadır²⁴⁴. 1570 yılında ise, 141 mücerred, 325 hane, 251 bennak ve 466 neferi bulunmaktaydı. 4.284 adet koyunları bulunup vergileri 2.142 akçe olarak kaydedilmiştir²⁴⁵. Bu

²³⁶ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 102.

²³⁷ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 492.

²³⁸ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 59.

²³⁹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 63.

²⁴⁰ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 53.

²⁴¹ M. Akis, *a.g.m.*, s. 13.

²⁴² C. Türkay, *a.g.e.*, s. 79.

²⁴³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 56.

²⁴⁴ M. Akis, *a.g.t.*, s. 62.

²⁴⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 76.

aşiretin 1590 yılında toplamda 175 mücerred, 275 bennak, 325 hane ve 524 neferi vardır²⁴⁶.

2.62. Şeyh Sa'dan Cemaati

Bu cemaat 1536 yılında 52 bennak, 139 nefer, 28 mücerred ve 59 haneye sahipti, 3.659 adet koyunları mevcut olup, senelik 1.621 akçe vergileri vardır²⁴⁷. 1570 yılında Hızır Kethüda'ya bağlı ufak bir cemaat olan Şeyh Sadan Cemaati, 163 hane, 62 mücerred, 72 bennak ve 226 nefere sahipti. 13.480 adet koyunu mevcut olan bu cemaat, senelik 8.000 akçe vergi vermekteydi²⁴⁸. Bu cemaat 1590 yılında ise, 57 mücerred, 163 hane, 79 bennak ve 226 nefere sahipti²⁴⁹.

2.63. Mahmud Veled-i Cevlan Cemaati

1578 yılında 15 mücerred, 27 hane, 14 bennak ve 35 neferi mevcuttu²⁵⁰.

2.64. Mestanlu Taifesi

Bu taife 1570 yılında 105 mücerred, 97 bennak, 200 hane ve 305 nefere sahipti²⁵¹.

2.65. Harslu Taifesi

1536 yılında 5 mücerred ve 3 bennaka sahipti²⁵².

2.66. Şeyh Yusufu (Eşki) Taifesi

Ekrad taifesine mensup olan Eşki taifesi Kilis Sancağı/Halep Eyaleti bölgesinde meskûndü²⁵³. 1536 yılında 5 mücerred, 106 hane, 182 bennak ve 294 nefere sahiptir. 7.699 adet koyunları bulunup senelik 6.061 akçe vergi veriyorlardı²⁵⁴. 1570 yılında 228 hane, 70 mücerred, 203 bennak ve 298 nefere sahiplerdi. Nüfus sayılarına göre koyunları az miktardadır. 288 adet koyuna sahiplerdi. Koyun, bennak ve mücerred vergileriyle beraber senelik vergileri 3.000 akçedir²⁵⁵. 1590 yılında ise 47 mücerred ve 180 haneye sahiplerdi²⁵⁶.

²⁴⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 62.

²⁴⁷ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 45.

²⁴⁸ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 85.

²⁴⁹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 68.

²⁵⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 63.

²⁵¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 63.

²⁵² M. Akis, *a.g.t.*, s. 70.

²⁵³ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 307.

²⁵⁴ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 46.

²⁵⁵ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 86.

²⁵⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 68.

2.67. Elbeğli (Elbeğlü) Cemaati

Türkmen Taifesine mensup olan Beğdilli cemaati, Birecik Kazası, Halep, Sivas, Rakka, Kilis, Maraş, Ayıntab, Adana Sancakları, Merzifon Kazası/Amasya Sancağı, Zile, Yüzde Pare, Tokat Kazaları/Sivas Sancağı), Rumkale Kazası/Rakka Sancağı, Manboc Ravendan Kazası/Halep Sancağı bölgelerine yayılmışlardır²⁵⁷. Elbeğli Oymağının obaları şunlardır; Gavurelli obası, Prenli ya da Çördüklü obası, Tirkili obası, Taflı obası, Şahveli obası, Firizli obası ve Karataşlı obasıdır²⁵⁸.

2.68. Tekciyye Cemaati

Bu cemaat Salhiyun Dağı etrafında yaşamını sürdürmüştür. 1536 yılında 16 bennak, 8 mücerred ve 25 haneye sahiptir. 2.559 adet koyunları bulunup senelik vergi toplamları 1.519 akçeydi²⁵⁹. 1570 yılında ise 16 mücerred, 33 bennak 60 nefer ve 44 hanesi vardı. 1488 adet koyunları vardır ve senelik vergi toplamları 1.236 akçedir²⁶⁰.

2.69. Bazeki Taifesi

1536 yılında 51 mücerred ve 24 bennakı vardı²⁶¹.

2.70. Reşi Taifesi

Ekrad taifesine mensup olup, Rakka, Ruha(Urfa), Halep, Kilis, Azaz(Halep), Diyarbakır ve Ayıntab bölgelerinde yayılmışlardır²⁶².

Bu taife 1536 yılında 528 mücerrede sahiptir. 1570 yılında 52 mücerred, 73 hane, 35 bennak ve 152 nefere sahipti. 1590 yılında ise 466 mücerred ve 1127 hanesi vardır²⁶³.

2.71. Ömerlü Taifesi

Ekrad taifesine mensup olan Ömerlü taifesi, Filibe Kazası/Paşa Sancağı, Kilis Sancağı ve Diyarbakır Eyaletine yayılmışlardır²⁶⁴. 1536 yılında 96 bennak, 24 mücerredi, 1570 yılında 39 hane, 13 mücerred, 35 bennak ve 52 neferi bulunmaktaydı. 1590 yılında ise cemaatin 28 hanesi Cum nahiyesine tabi Cebel-i Zikri köyünde kışlıyordu. 13 hanesi Karı Öyüğü ve Hacı halil mezarında, 6 hanesi

²⁵⁷ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 297.

²⁵⁸ Ali Rıza, Yalman (Yalgın), *Cenupta Türkmen Oymakları*, Cilt: 1, Ankara, 2000, s. 8.

²⁵⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 50.

²⁶⁰ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 89.

²⁶¹ M. Akis, *a.g.t.*, s. 63.

²⁶² C. Türkay, *a.g.e.*, s. 124.

²⁶³ M. Akis, *a.g.t.*, s. 65.

²⁶⁴ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 117.

de Yarur köyünde kışlıyordu. Cemaat toplamda 58 nefer, 39 hane, 58 evli ve 7 mücerredden teşkildi²⁶⁵.

2.72. Kırbaşlı Cemaati

1570 yılında 63 mücerred, 149 hane, 125 bennak ve 212 neferi mevcuttur²⁶⁶.

2.73. Hazırsuzlu Cemaati

1570 yılında 29 mücerred, 56 bennak ve 97 nefer olarak kaydedilmiştir²⁶⁷.

2.74. Kejanlu Cemaati

Bağlı bulunduğu ekrad beyi belirtilmemiş olan bu cemaat Harim'e tabi Cisti Kensor karyesinde bulunmaktadır. 1536 yılında 7 bennak, 13 nefer, 3 mücerred ve 3 hanesi vardır. 180 adet koyunları olup, senelik 192 akçe vergileri vardır²⁶⁸. 1570 yılında 4 mücerred, 8 nefer, 4 bennak ve 4 hanesi olup, koyunları yoktur. Vergileri ise toplamda 72 akçedir²⁶⁹. 1590 yılında ise, 2 mücerred ve 4 hanesi vardı²⁷⁰.

2.75. Şeyhlü (Şeyhli) Oymağı

Şeyhli Oymağı, Okcu İzzeddinli aşiretindedir. Ekrad taifesine mensup olan bu cemaat Kilis Sancağı, Adana, Sis Sancağı/Adana Eyaleti gibi bölgelere yayılmışlardır²⁷¹. 1709 yılında eşkıyalık hareketleri sebebiyle Rakka'ya iskan edilmişlerdir²⁷².

Kilis ve çevresinde genel olarak bulunan aşiret ve cemaatler bunlar olup, ismi arşiv vesikalarında en çok zikredilen aşiretler ise Hoştivanlı, Amikî, Şeyhlü ve Okçu İzzeddinlü olmuştur.

İsmi zikredilen bu aşiret ve cemaatlerden Osmanlı Devleti askeri açıdan faydalanmak istemiştir. Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında bölgeden birçok asker talep edilmiştir. Buna göre asker çıkarılan bölgeler, cemaatlerin adı ve çıkaracakları asker miktarları belirlenmiştir.

²⁶⁵ M. Akis, *a.g.m.*, s. 19.

²⁶⁶ M. Akis, *a.g.t.*, s. 61.

²⁶⁷ M. Akis, *a.g.t.*, s. 60.

²⁶⁸ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 45.

²⁶⁹ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s. 90.

²⁷⁰ M. Akis, *a.g.t.*, s. 72.

²⁷¹ C. Türkay, *a.g.e.*, s.43.

²⁷² Tahir, Ögüt, "XVIII ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.79.

Tablo 2.3 1689-1690 Yıllarında Bölgeden Çıkan Asker Miktarı²⁷³

Ekrad Cemaatleri	Asker Çıkarılacak Yer	Çıkarılacak Asker Sayısı
Okçu İzzeddinli	Kilis	70
Musabeğli	Kilis	90
Amikî	Kilis	120
Şeyhlü	Kilis	70
Com ve Matah	Kilis	50
Rışvân	Malatya	300
Lekvânîk	_____	150
Berâzi	Urfa	80
Dinâyî (Dinâbî)	Urfa	80
Bazikî	Urfa	50
Kuhyenk ve Dögerlü	Urfa	200
Zırmıkî vd.	Mardin	300
Yekun		1.560
Tükmen Cemaatleri	Asker Çıkarılacak Yer	Çıkarılacak Asker Sayısı
Avşar	Yeni İl	200
Mîr	Yeni İl	100
Abalu	Yeni İl	60
Şam Bayadı	Yeni İl	30
Kızık	Yeni İl	30
Ağca Koyunlu	Yeni İl	150
Çiçlu	Yeni İl	10
Barak	Yeni İl	150
Çekdümlü	Yeni İl	100
Bayındır	Yeni İl	20
Reyhanlu	Yeni İl	15
Beğdillü	Yeni İl	15
Koçlu	Yeni İl	15
Yörmük	Yeni İl	20

²⁷³ M. Öztürk, *a.g.e.*, (2004), s.82-83-84'e göre hazırlanmıştır.

Tablo 2.3 (Devam)

Oturak Bahadırlu	Yeni İl	20
Oturak Çepni	Yeni İl	20
Elci	Yeni İl	15
Musacalu	Yeni İl	20
Bahadırlu	Yeni İl	300
Kılıçlı Kürdü	Yeni İl	15
İfraz-1 Zülkadriye		300
Mamalu		200
Bozulus		300
Maraş Eyaleti Türkmenleri		400
Adana ve Kars-1 Zülkadriye'de bulunan Türkmenler		200
Yekun		2.820
Genel Toplam		4.380

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE İSKÂN POLİTİKASI

Osmanlı Devleti, XIV. yüzyılın başlarında Selçuklu Devleti ile Bizans Devleti arasında kalan hudut bölgesinde kurulmuş olup, gaza anlayışı çerçevesinde bir uç beyliği olarak varlık göstermeye başlamıştır. Gaza anlayışı içerisinde bu bölgede ilk önce kuruluş aşamasını gerçekleştirmiş, daha sonra büyüyerek ve gelişerek 600 yıl gibi bir süre zarfında hüküm sürmüştür. Kuruluştan dağılışa kadar kendi hegemonyası altında bulunan fetih politikası, askeri yapısı, çok çeşitli uluslar, dinler ve kültürel unsurları bir araya toplamıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti kendine özgü kurum ve teşkilatlarından ötürü uzun süre varlığını devam ettirmiştir²⁷⁴.

İskân kavramı, tarih boyunca toplum veya devlet hayatında mühim bir yer edinmiş olmakla birlikte insanların yerlerini değiştirme ile alakalı olduğu bilinmektedir. Farklı nedenlerden ötürü yapılmış olan yer değiştirme ya da iskan hareketleri neticesinde iskan politikası ile karşılaşmıştır. İnsanların harici ve dâhili, mecburi veya gönüllü, topluluk halinde ya da bireysel halde yaptıkları göçler neticesinde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak bazı alan veya bölgelerde değişmelere olanak sağlamıştır. İskân politikasını kolaylaştıran veya zorlaştıran nedenler içerisinde toplumların, devletlerin veya imparatorlukların siyasi ve askeri politikalarının olumlu ya da olumsuz olmasına bağlıdır. Özellikle bir bölgenin bir mevziinin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısında ortaya çıkan farklı neticeler bir bakıma devletlerin medeniyet yapısının bir göstergesi olduğu bilinmektedir. Bu yüzden iskan meselesi tarih boyunca insanlarla birlikte aynı paralellik veya aynı doğrultuda ilerlemiştir²⁷⁵.

İskân politikasını uygulayan devletlerin bu politikayı uygulamasındaki en temel unsurlar arasında hudutların güvenliği, nüfusun yükseltilmesi, var olan etnik yapının ve dengenin bozulmaması, stratejik amaçlar ve toprağın işlerlik kazanılması

²⁷⁴ H. İnalcık, *a.g.e.*, (2000), s. 47.

²⁷⁵ Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul, 2007, s. 50.

gibi kriterler vardı. Bu yüzden iskan politikası metot yönünden farklı uygulamaları bünyesinde barındırmaktaydı.²⁷⁶

Türk-İslam tarihi boyunca Selçuklular'da ve Osmanlı Devleti'nde birçok yüzyılda uygulanarak gelmiş ve bu yöntem yerine göre uygulanmıştır. Harap olmuş kentlerin, kasabalara ve köylere taife getirilerek şenlendirilmesi ve toprakların işlenmesi gibi zirai işlerin yapılması mecburiydi. Özellikle iç bölgelerde gerçekleşen mücadeleler, savaşlar, fethedilen şehirler ve bu yerlerde savaşın ve tahribatın etkisiyle zarar gören yerleri onarılmış olup devletin nizam ve kanunlarına bağlı olmayan göçebe unsurlar birçok yere zarar vermekle birlikte yerleşik hayata bağlı olan insanların ekinlerine zarar verdiği için ötürü bu göçebeler ya yerleşik hayata geçirilmiş ya da yerleşik hayata geçen insanlar yeni yerlere göç ettirilmiştir. Yukarıda bahsedilen bu durum daha çok günümüz Türkiye'si, Kuzey ve Batı Suriye dolaylarında meydana gelmiştir. Öyle ki bu göç politikası Rumeli'ye kadar devam etmiştir²⁷⁷.

İskân siyaseti Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren temel siyaseti ya da politikası haline gelmiştir. Öyle ki son yıllara kadar bu politikanın yani iskan siyasetinin en iyi uygulayıcıları haline gelmişlerdir. Öyle ki kuruluş ve yükseliş devirlerinde fethettikleri yerlere Türk ve Müslüman kesimini Avrupa yönüne doğru yerleştirmekle beraber devletin içinde barındırdığı aşiretleri de münasip yerlere ve alanlara iskan ettirmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkeye gelen göçmen kesiminin iskanı öne çıkmıştır. Ancak göçmen kesiminin iskanı diğer şekilde yapılan iskanlara oranla farklı bir şekilde uygulanmakta olup bazı farklılıklar mevcuttu²⁷⁸.

Tarih boyunca birçok devletin kuruluşu ve yıkılışında etkili olan durumun, genellikle büyük nüfus hareketi olaylarının olduğunu bilmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin böyle bir olay neticesinde kurulduğu bilinmektedir. Siyasi ve askeri kriterlerin yanı sıra nüfus hareketliliği ve yoğunluğu gibi unsurların devletin şekillenmesinde önemli derecede katkısı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kısa zaman içerisinde bu kadar büyümesinde ve gelişmesinde bu nüfus hareketliliğinin çok büyük rolü vardır. Anadolu coğrafyasının fethi sonucunda buraya yapılan büyük göç dalgaları neticesinde Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. Türkiye Selçuklu

²⁷⁶ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 51.

²⁷⁷ Hüseyin Arslan, *16. yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, İstanbul, 2001, s. 255.

²⁷⁸ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 50-51.

Devleti'nin yıkılışından sonra Beylikler dönemi başlamış olup bu beylikler içinde Osmanlı Beyliği zamanla güçlenerek Anadolu'da devlet kurarak merkezi ve idari otoritesini teşkil etmiştir²⁷⁹.

Osmanlı Beyliğinin uçlarda buldukları zaman anlayışı içerisinde mevziler sadece göçebe ya da yarım göçebe Türkmen taifelerine mahsus yaylak veya kışlak sahalar değildi. Her taifenin kendisine ait kışlak ve yaylakları mevcuttu. Bu uçlarda birçok köy, küçük kasaba ve hatta müstahkem bölgeler mevcuttu. Türkmen Aşiretlerinin geldiği bu bölgelerde küçük veya büyük şehirlerde Müslüman ve Hristiyan yerli halk bir arada karışık olarak yaşamakta idiler²⁸⁰.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölgenin jeopolitik ve coğrafik konumu açısından baktığımızda sosyal şartların ve Bizans ile komşu olması gibi bazı unsurların dışında konargöçer Türkmen aşiretlerinin yerleşik hayata geçilmesinde tarikat mensuplarının büyük etkisi olmuştur. Zira iskan politikasının temel unsuru göçebe kabileleri yerleşik hayata geçirmelerinden kaynaklanmaktadır²⁸¹. Unutmamak gerekir ki göçebe aşiretlerin savaşçılık özellikleri yerleşik hayata bağlı olan insanlardan daha savaşçı olması nedeniyle bir disiplin içinde askeri bir güç olarak son derece önemli bir unsurdur. Göçebe aşiretler yörük, müselleme ve ellici ordularını takviye eden savaş adamlarını da temin ettikleri bilinmektedir. Bu yüzden bu Türkmen aşiretler ilk devirlerde fütihat savaşlarında ve düşman ülkelerinde orduların temel odak merkezlerini teşkil etmede son derece önemli rol oynamıştır²⁸².

Osmanlı Devletinde bir diğer yerleştirme siyaseti olarak sürgün politikası uygulanmıştır. Sürgün, bir şahsı ya da bir topluluğu bir bölgeden uzaklaştırma ya da zorla göç ettirme politikasıydı. Bu zorunlu iskan politikasında şahsın ya da topluluğun işlediği suçlardan ötürü zorunlu olarak göç ettirilmesi söz konusudur. Bu zorunlu iskan hareketinin iki temel nedeni vardır: ilki şahısları cezalandırarak olay yerinden ya da yaşadıkları yerden uzaklaştırılması; diğeri tüm toplumu etkileyen sosyo-ekonomik bir siyasetin bir ihtiyacı olarak uygulanan toplu iskanlardır. Bu sürgün politikası Osmanlı Devleti, Bizans Devleti ve var olan önceki devletlerin uyguladığı bir politikadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında itibaren sürgüne pek çok defa başvurulmuştur. Bu vasıta ile fethedilen yerlere yapılan sürgünler ile ıssız yerler şenlendirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti gerekli

²⁷⁹ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 51.

²⁸⁰ M. F. Köprülü, *a.g.e.*, s. 101.

²⁸¹ Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, İstanbul, 2015, s. 68.

²⁸² H. Arslan, *a.g.e.*, s. 255.

gördüğünde reayayı kalıcı olarak yerleştirmek için toplu bir şekilde sürgün edebiliyordu. Örneğin, I. Süleyman döneminde Rodos Adası fethedilmiş olup burayı şenlendirmek için memleketin farklı yerlerinde bulunan bir kısım reaya buraya sürgün edilmiştir. Buna benzer bir durumda Kıbrıs Adasının fethinden sonra adaya bir kısım ahalî sürgün edilmiştir. Bu sürgün siyaseti gayri müslimlere de uygulanmaktaydı II. Mehmet devrinde Trabzon fethedildikten sonra burada yaşayan Rum kökenli ileri gelenler Anadolu bölgesinin farklı yerlerine sürgün edilmiş olup onlardan boşalan yerler ise Müslümanlar ile doldurulmuştur. Sürgün siyaseti ilk zamanlarda şenlendirme maksadıyla yapılırken sonra ki yıllarda şahsa ve topluma zarar veren kimseler sürgün edilince artık sadece suçluları cezalandırmak için kullanılmaya başlanmıştır²⁸³. Fakat sürgün zaman içerisinde ağır bir sorumluluk arz etmiş olup sürgün hükmünün ehemmiyeti ve manası değişmiştir. Zira kabahat ya da suç işleyen insanların ve toplulukların bulunduğu yöreden temizlenmesi gibi bir anlam yüklenmiştir²⁸⁴. Buna örnek olarak Teke ve Hamit bölgelerinde bulunan bazı Kızılbaz Türkmenler siyasi ve dini sorunlar çıkarabilecekleri ihtimali nedeniyle Mudon ve Koron'a sürülmüşlerdir²⁸⁵.

Osmanlı Devleti, duraklama devrinde iskan siyasetinde bir takım değişikliklere gitmiştir. 1699 yılından itibaren içe dönük yapılan iskanlarda ise Anadolu bölgesine zor kullanılarak yapılan yerleştirmelerde konargöçer aşiretler yerleşik hayata geçirilmiştir. Ancak yerleşik hayatı benimseyen bazı aşiretler, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunarak reyanın güvenliğini ve huzurunu bozduğu için başka yerlere ceza maksadıyla sürgün edilmişlerdir. Cezalandırma maksadıyla yapılan toplu sürgünlerin yanı sıra bireysel olarak yapılan sürgünlerde vardı. Devletin duraklama ve gerileme yıllarında meydana gelen ekonomik ve sosyal bunalımlar sebebiyle bu tür sürgün cezaları sıklıkla uygulanmıştır. Farklı suçlardan ötürü devlet bünyesinde çalışan devlet görevlileri de bu cezaya maruz kalmıştır. Yapılan bazı sürgün cezalarında gönderilenler kalebentliğe mahkûm edildiği bilinmektedir. Sürgün edilecek olanlar için sürgün yerinin coğrafi şartları kötü olduğunu söylemek gerekir²⁸⁶.

²⁸³ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 47-49.

²⁸⁴ Arif Çiçek, "Türklerde İskan Siyaseti", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Bilimler Dergisi*, C.II, S.II, 2013, s. 43.

²⁸⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 15 Sayı: 1-4, 1953, s. 228.

²⁸⁶ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 49.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında yayılmasında ki en büyük etken şüphesiz Rumeli'ye geçişi sağlamasıydı. Zira Devlet Rumeli'ye geçiş yaptıktan sonra bir takım politikalar vasıtasıyla bu bölgeyi elde tutmak maksadıyla iskan politikasını uygulamıştır. Osmanlılar'dan önce Rumeli bölgesine akınlarda öncülük yapan beylik Karesi Beyliği idi. Sonra ki dönemlerde bu beyler Osmanlı Beyliği himayesi altında Rumeli ya da Trakya bölgesine yerleşme ve akınlara düzenlemekteydi. O dönemin meşhur beyleri arasında Ece Bey, Evrenos Gazi ve Hacı İlbeyi gibi Karesi Beyleri Osmanlılar adına Rumeli'ye yerleşmede olanak sağlayacaktı. Osmanlı Beyliği 1334-1361 tarihleri arasında Karesi Beyliğini parça parça himayesi altına aldıktan sonra Rumeli dolaylarına geçiş sağlamada bir nevi faydalanmıştır²⁸⁷.

Orhan Gazi döneminde Rumeli'ye geçişte özellikle Süleyman Paşa'nın çok büyük etkisi olmuştur. Zira Süleyman Paşa Avrupa'ya yönelik yapılan fetihlerde ileri mevzileri kuvvetlendirmek maksadıyla Anadolu Coğrafyasında bulunan yerli Müslüman ve göçebe halkı Avrupa coğrafyasına yerleştirmeye muvaffak olmuştu. Bu sayede Rumeli veya Trakya bölgesinde fethedilen bölgelerde iskan politikası vasıtasıyla fetihler kalıcı bir hale geliyordu. Böylelikle Rumeli'de Türk köyleri oluşturulmaya başlanmıştı²⁸⁸. Bu devirde Bizans'ın Slav Devletleri ile başı dertte olmasından ötürü Bizans ile Slav devletleri arasında mücadeleler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bizans İmparatoru bundan dolayı Osmanlı Beyliğinden yardım istemek mecburiyetinde kalmıştı. Rumeli'ye geçişte esas rol oynayan Süleyman Paşa Bizans'a destek vererek Dimetoka meydan savaşında Konstantinapolis'e yürüyen Bulgar-Sırp birliklerini yenmişti. Bundan ötürü Bizans İmparatoru minnettarlığını göstermek maksadıyla Avrupa'ya geçiş kolaylığı sağlamak için Çimpe Kalesini Süleyman Paşa'ya hediye etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Beyliği hukuken ve resmen Avrupa kıtasındaki ilk toprak parçasını elde etmişti. Bu vasıtayla Osmanlı Beyliği Rumeli bölgesinde rahat bir şekilde iskan politikasıyla fetihleri kalıcı hale getirmiştir²⁸⁹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde fethedilen yerlerin Türkleşmesinde ve kalıcı olmasındaki en büyük etken şüphesiz konargöçerlere aitti. Konargöçerler yerleşik hayata geçmiş olan halklardan daha disiplinli ve savaşçı bir kimliğe sahipti. Özellikle 1357 yılından itibaren Rumeli'ye yerleştirilen konargöçer halklar, Yıldırım

²⁸⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, Cilt: 1, İstanbul, 2019, s. 46-47.

²⁸⁸ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul, 2016, s. 16

²⁸⁹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul, 2004, s. 24-25.

Bayezid devrinde gittikçe artan ve devam eden büyük nakiller sayesinde Rumeli bölgesinin önemli derecede yerleşik Türk nüfusunun ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. II. Mehmed devrine gelindiğinde ise iskan politikası neticesinde özellikle tahrir defterlerini incelediğimizde Rumeli'ye yerleşen aşiretler zamanla yerleşik hayata geçmiş ve toprağa bağlanarak yeni köyler kurmuşlardır. Diğer bir yandan ise Selçuklu Devleti döneminde başlayan ve ayrıca Beylikler döneminde de devam eden konargöçer aşiretlerin Anadolu'ya yerleştirilmesi kaynaklarda belirtilmektedir. Bu unsur Osmanlı Devleti döneminde de aynen uygulanmaya ve sürdürülmeye devam edilmiştir²⁹⁰.

Osmanlı Devleti kuruluş, yükseliş, duraklama ve gerileme devirlerinde siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel şartların değişkenlik göstermesine bağlı bir şekilde birbirinden farklı metotlar uygulamaya ihtiyaç duymuştur. Bu yönden baktığımızda Osmanlı İmparatorluğu kuruluşun beri sistemli ve programlı bir şekilde iskan politikası uyguladığını söyleyebiliriz²⁹¹.

Osmanlı Devletinde yapılan iskanlar kabiliyet, imkân ve zorunluluklar ele alınarak yapılmıştır. İskân politikası çerçevesinde Askeri yönden stratejik bölgelere iskan yapılmış olmakla birlikte ticari faaliyetleri canlandırmak için de iskan yapılmıştır. Üretim artışını sağlamak için terkedilen yerdeki yeni nüfus düzenlenmesi çerçevesinde üretimi olumsuz etkileyen unsurlar başka yerlere göç ettirilmiştir. Yapılan bu üretimden gelir sağlamak için yeni yerleşim alanlarına iskan edilen kişilere ya da topluluklara tımar verilerek bunlardan vergi alınması hedeflenmiştir. Bunun yanında diğer ek vergilerde ilave edilmiştir. Askeri yönden faydalanmak için aşiret yapısı içinde her zaman disiplinli ve askeri kuvvetler mevcuttur. Osmanlı Devleti aşiretlerden askeri yönden faydalanmak vasıtasıyla bunları başka bölgelere iskan ettirerek bu bölgelerin emniyetini ve güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. İskân politikasının bir diğer faydası ise dini ve kültürel yönden etkili olmuştur. Zira yeni fethedilen yerlere veya bölgelere İslam nüfusunu iskan ettirerek o bölgenin İslamlaşmasını hızlandırmış olmakla birlikte bu bölgelerin kültürel yönden değişmesine olanak sağlamıştır. İskân politikasının askeri, ekonomik, siyasi, dini ve

²⁹⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 2014, s. 114.

²⁹¹ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 51-52.

kültürel unsurları kapsayacak şekilde bütünleştirerek bu sistemin güçlenmesini ve devamlılığını sağlamıştır²⁹².

Osmanlı Devleti'nin iskan siyasetinde, gereken miktar ve vasıftaki nüfusun gerekli bölgelerde bulunması amacı vardı. Fakat uygulanan bu iskan siyaseti imparatorluk hudutları içinde ki tüm yerler için geçerli bir politika değildir. Zira nüfusun sınırlı olduğu yerlerde bu tür iskan siyaseti takip edilmezdi. Örneğin, voyvodalık ve hanlıklar bu tür vasfa sahip bölgelerdendir. İskân siyaseti, tımar sistemi dâhilinde ve ayrıca has ile idare edilen bir sistemdir. Bu sistemin en çok uygulandığı bölgeler arasında Anadolu coğrafyası ve Rumeli bölgesi vardı. Rumeli ve Anadolu bölgesi için her devir aynı iskan siyaseti uygulanmazdı²⁹³.

Yukarıda bahsettiğimiz iskan ve nüfus siyaseti şu bölgelerde uygulanmıştır:²⁹⁴

1. Yeni fethedilen bölgeler
2. Verimli araziler
3. Ulaşım yolları
4. Tımar sistemini uygulamaya elverişli bölgeler

Devletin yönlendirmesiyle iskan yapılacak bölgeye, şehre, kasabaya ve köye tımar sistemini var etmek ve uygulamak için yapılmakla birlikte buralarda tekke ve zaviye kurulması da yapılmaktadır. İskân yerlerine tekke ve zaviye yapılmasıyla beraber bu gibi yerlerde yerleşim birimleri kendiliğinden oluşturulmuş oluyordu²⁹⁵.

İskân ve göç iki ayrı nüfus grubu içinde meydana gelmiştir. Bunlar;²⁹⁶

A) Önemli Şahıslar

1) Bürokrat ve Âlimler: Bürokrat ve Âlimlerden oluşan şahısların İstanbul'a getirerek onların çalışabilecekleri bir ortamın sağlanması uygulanan siyasetlerden biridir. Örneğin, I. Selim Mısır'ı aldıktan sonra burada bulunan bürokrat ve âlim kesimini payitaht İstanbul'a getirmiştir. Bu uygulamayı Safevilerin başkenti Tebriz'i alırken de uygulamıştır.

2)Tüccarlar: Tüccar kesiminin iskanı ise yeni fethedilen bölgelere veya yerlere olmuştur. Örneğin, İstanbul fethedildikten sonra Bursa'da bulunan birçok

²⁹² Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Divan Dergisi*, Sayı: 6, 1999, s. 73-74.

²⁹³ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 74-75.

²⁹⁴ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 75.

²⁹⁵ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 76.

²⁹⁶ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 76-77.

tüccar sürgün ile İstanbul'a getirilmiştir. Bu gibi iskan politikası Rumeli bölgesinde de uygulanmıştır.

3)Nüfuz Sahipleri: Devletin merkezi otoritenin gücünü sınırlayan bir takım nüfuz sahibi şahıslar sürgün yoluyla başka bölgelere sürülmüştür.

4)Dervişler: Rumeli bölgesinin fethinden sonra buralara gönüllü dervişler iskan edilmiştir. Bu dervişlerin birçoğu ahi olup devletin gösterdiği yerlere yerleşmekle birlikte bazı köyler bunlara temlik edilmiştir. Dervişler, yeni fethedilen birçok yere yerleşerek buralara kendi adını vermiş ve birçok bölgede kendi çalışmalarlarıyla yeni yerler oluşturarak şenlendirmiştir. Bu sayede tekke ve zaviye kurarak imar, kültür ve din merkezleri oluşturmuştur.

5)Meslek Sahipleri: Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen bölgenin sosyal ve iktisadi hayatı çok önemliydi. Bu bölgelerin sosyal ve iktisadi hayatını canlandırmak için gönül ya da sürgün yoluyla birçok meslek sahibi bu fethedilen bölgelere yerleştirilmiştir. Örneğin, Kıbrıs adası fethedildikten sonra Beyşehir ve Seydişehir bölgesinden çilingir, pamukçu, tellak, boyacı, imam, çulcu, marangoz, terzi, başmakçı, ipekçi, pabuççu, demirci, aşçı, tüfekçi ve kasap gibi farklı meslek sahipleri yerleştirilmiştir.

B) Topluluklar

1)Esirler: Harp zamanında esir olarak düşenleri üretici kılmak için yeni fethedilen bölgelere iskan edilmiştir.

2)Aşiretler: Özellikle Anadolu bölgesinde Devletin siyasi otoritesine karşı çıkan aşiretler ve boylar yeni fethedilen ya da yerleşim birimi olarak açılacak yerlere iskan ettirilmiştir.

3)Gayr-ı Müslim Reaya: Devlet fethettiği bölgelerde nizamı sağlamak ve korumak için bölgenin baş kaldırma gücünü kırmak için bu bölgelerin halkını farklı bölgelere iskan ettirmiştir.

Osmanlı Devleti, Rumeli ve Anadolu bölgesini ekonomik, siyasi ve sosyal tüm hedeflerini uygulama bölgesi olarak görmüştür. Bu sebeple vurguladığımız gibi bu iki bölgenin veya coğrafyanın idari yapısı haslı eyaletler dâhilinde belli bir sistematığe göre kurulmuştur. Doğu Anadolu coğrafyasında salyaneli eyaletler olarak idare edildiğinden bu birimler aşiret yapısı dâhilinde var olmuş olmakla birlikte

merkezi ya da siyasi otorite ile tam manasıyla bütünleşmemiştir. Bu durum sadece ekonomik ve sosyal yönden içine kapalı yapıda ki aşiretler için söz konusudur²⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde takip edilen iskan hareketliliği, siyasi politikalarından önemli derece de etkilenmiştir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı tarihinde iskan siyaseti iki aşamalı olarak yapıldığını söyleyebiliriz. İlki Anadolu coğrafyasından başlayarak başta Rumeli bölgesi olmak üzere fethedilen bölgelere yapılan iskanlar ve buna dışa dönük iskan politikası denilmektedir. Diğeri ise XVII. yüzyılın sonlarından sonra Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarından ötürü ana topraklar olarak bilinen Anadolu coğrafyası tarafına doğru yapılan iskan ve göç hareketleridir. Bu göçe ise içe dönük iskan politikası denilmiştir. Öte yandan yazdığımız iki aşamalı iskan hareketi arasında Anadolu bölgesindeki taife ve cemaatlerin bir iç iskan kriteri olarak kullanıldığını söyleyebiliriz²⁹⁸. Anadolu ve Rumeli iskanlarının yanı sıra 1691 yılında özellikle aşiretlerin Rakka'ya iskanları söz konusu olmuştur. Anadolu ve birçok yerden konargöçer aşiretler Rakka'ya iskan edilmek istenmiştir.

3.1. Rumeli İskânları

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından itibaren Batı coğrafyasına doğru bir ilerleme kaydettiğini biliyoruz. Bundan mütevellit yeni fethedilen yerlerde bir takım politikalar izlenilmiş olup bunlar içerisinde konargöçer kabileler yerleşik hayata geçirilerek bu bölgelerin Türkleştirilmesi ve şenlendirilmesi sağlanmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi konargöçer kabileler yerleşik hayatı benimseyen halklara göre daha savaşçı ve disiplinliydi. 1357 tarihinden başlayıp Yıldırım Beyazid devrinde de uygulanan iskan siyaseti ile Rumeli coğrafyasına nakiller devam edilerek bu bölgede büyük miktarda Türk nüfusu oluşturulmuştur²⁹⁹.

Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu iskan politikası sosyal bir reformun ve ya yeniliğin temsilci haline gelmiştir. Zira fethedilen tüm toprakların mülkiyet hakkı devlete mal olmuş olmakla birlikte senyör kesiminin hakları ortadan kaldırılmıştır. Bu sayede manastırların ve senyörlerin halk üzerindeki ağır angaryaları ve ayrıcalıklarına bir son verilmiştir. Halkın vermekle yükümlü olduğu vergiler konusunda sağlanan kolaylık bir bakıma ayrı bir reform teşkil etmiştir.

²⁹⁷ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 75.

²⁹⁸ K. Daşcıoğlu, *a.g.e.*, s. 52.

²⁹⁹ İsa Kalaycı-Oktay Kızılkaya, "Osmanlı Devleti'nin İskan Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: XVIII, 2012, s. 363.

Ancak bu politikanın düzgün bir şekilde uygulanabilmesi için merkezi otoritenin aksatılmaması gerekiyordu. Fethedilen coğrafyaların halkları herhangi bir baskı altında kalmadan kanunlar ve nizamlar çerçevesinde işlerini emniyetli bir şekilde yürütme imkânlarına sahipti. Bundan dolayı resmi makamların haksızlık ve keyfi davranmaları pek az olurdu. Bahsedilen bu durum iskan politikası çerçevesinde Rumeli bölgesine yerleştirilen Türkler vasıtasıyla şenlendirilmiş ve korunmuştur. Günümüzde ki Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan, Kosova ve Bosna gibi yerlerde yaşayan Türkler bu siyaseti uygulayan atalarının bir mirasıdır³⁰⁰.

Rumeli coğrafyasına iskanlar yapılmaya başlanırken buralarda doğal afetler ve ağır vergi yükümlülükleri yüzünden terkedilmesinden ötürü devlet ilk önce bu bölgeleri iskana tabi tutmuştur. Osmanlı Devleti, Anadolu coğrafyasında ki reayayı Rumeli bölgesine nakletmek için hareket kabiliyeti yüksek olan konargöçerleri seçmişlerdir. Ayrıca bu göçerler arasında çıkacak isyana katılma potansiyeli olanlar ve devlete karşı itaatsizlik içerisinde olanları ilk önce birbirinden ayırıp, parçalayıp zararsız hale getirildikten sonra yerleştirilirdi. Sonrasın da ise devletin hem siyasi hem de askeri olarak güçlenmek istedikleri bölgelere bu göçer sürgünleri gerçekleştirdi³⁰¹.

Timur'un Anadolu bölgesine gelerek karışıklıklara neden olmasıyla birlikte konargöçer hayat tarzının önemli derecede ehemmiyetini arz ediyordu. Öyle ki Osmanlı Devleti Rumeli bölgesinin Türkleşmesinde konargöçer Türkmenlerin etkisi büyüktür. Zira Türkmen konargöçeri arasında yaylak ve kışlak mücadeleleri çıktığından ötürü devlet bu mücadeleleri bahane ederek savaşan aşiretleri haksız bulup Rumeli bölgesine sürgün olarak göndermekteydi³⁰².

Osmanlı Devleti'nde gelirleri arttırmak için eski tarz idarecilik usulüne başvurularak halkı en verimli alanlara iskan ya da tehcir etmişlerdir. Bunun yanında fethedilen harap olmuş bir memleketi ya da şehri canlandırmak, kasabalar ve köyler kurularak askeri sevkiyatın, lojistik desteğin ve nakliyat gibi unsurları teşkilatlandırmak üzere iskan politikasına başvurulurdu³⁰³.

³⁰⁰ Kalaycı-Kızılkaya, *a.g.m.*, s. 363-364.

³⁰¹ Filiz Kaya, *Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Uyguladığı İskan Siyaseti (XV.XVI. Yüzyıllar)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 60-61.

³⁰² Atilla Canpolat, *Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı (18. ve 19. Yüzyıllar)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006, s. 5.

³⁰³ Hava Selçuk, *"Rumeli'de Osmanlı İskan Siyaseti (1299-1481)"*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2002, s. 61.

Osmanlı Devleti'nde Rumeli bölgesine yapılan iskan politikası çerçevesinde başvurdukları sürgün hareketi belli bir kurala bağlı şekilde yapılırdı. Osmanlı Devleti, sürgün vasıtasıyla gönderilen yerin kayıtlı olan hane sayısının 10/1'ini bir ölçü olarak belirlemiştir. Sürgün edilen reaya 2 yıl boyunca tüm vergilerden muaf olurdu. Bu sayede sürgün gönderen beldenin nüfus dengesi bozulmamakla birlikte bu muafiyetlerle Yörük kesiminin yerleşik hayata geçişi kolaylaşmıştır. Bu Yörüklerin Balkanlar coğrafyasına yerleşmesiyle birlikte Batı Anadolu bölgesinde ki nüfusun rahatlamasına olanak sağlamakla birlikte bunlardan askeri bir kuvvet olarak faydalanılmıştır³⁰⁴.

Osmanlı memleketinde yaşayan reaya sınıfı iskan politikasınca hem kendileri için hem de devlet için verimli bir şekilde çalışabilecekleri bölgelere devlet eliyle sevk edilirdi. Bu iskan veya nakil işlemi etraflıca planlanmış, zamana göre gelişmiş usullerle icra kılınmış ve iskan politikası neticesinde fethedilen yerlere yerleşen halklar çoğalmaları için türlü tedbirler alınmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin iskan siyasetinde ne kadar gelişmiş olduğunu anlayabiliyoruz. Fetih sonucunda açılan boş topraklar için iskan ve nakil edilen halk sınıfı buralarda kendi faaliyetlerini sürdürmüş olmakla birlikte devlet, doldurdukları bu topraklar üzerinde ki güvenlik endişesi azalmış oluyordu. Ayrıca bu sistem sayesinde bu beldelerde iktisadi hayat canlandırılmış oluyordu³⁰⁵.

Osmanlı Devleti'nde özellikle kuruluş devrinde ilk yörük iskanının 1357 tarihinde yapıldığı bilinmektedir. Zira elde olan kaynaklara göre 1357 tarihinde Anadolu bölgesinden Rumeli bölgesine ilk yörük iskanının yapıldığı bilinmektedir³⁰⁶. Osmanlı Devleti bünyesinde olan yörükler devletin askeri yapısı içinde önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan baktığımızda Osmanlı Devleti uçlara gönderdikleri yörükleri Balkanlarda ilerlemenin bir aracı olarak görmektedir. Zira yörükler, Devlet tarafından Rumeli bölgesinin uçlarına iskan edilerek fetih yollarının açılmasında önemli etkindir. Gazi uç beylerinin emri altında ki birlikler büyük oranda yörüklerden oluşmaktaydı. Akıncılar denilen askeri kuvvetler ağırlıklı olarak

³⁰⁴ Kaya, a.g.t., s. 61.

³⁰⁵ Öznur Özdemir, *Fatih Döneminde İstanbul'un İslamlaş Süreci*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 37.

³⁰⁶ İlhan Şahin, Osmanlı Rumelisi'nde "Yörük" Kavramı ve Yörükler" *Sultan II. Murad ve Dönemi*, (Ed: İsmail Yaşayanlar), Bursa, 2015, s. 280.

yörük kesiminden mürekkebt. Bu akıncı birliği Balkanlar bölgesinde çoğunlukla faaliyet göstermekte olup fetihler için tampon bölge oluşturmaktaydı³⁰⁷.

Osmanlı Devleti, Rumeli veya Balkanlar tarafında gerçekleştirdikleri ilk fetihler döneminden itibaren sürekli olarak sistemli bir şekilde iskan siyaseti uygulamaktaydı. Yapılan bu iskan siyaseti ile Müslüman halk unsuru buralara kesin olarak yerleşerek toprak veya yurt edinme amacı taşımıştır. Örneğin, I. Mehmet devrinden itibaren Delvine bölgesine iskan siyaseti uygulanmaya başlamış ancak II. Murat döneminde daha kalıcı iskan siyaseti yapılmıştır. 1431 tarihinde iktisadi, askeri ve içtimai bünyesini gösteren ve miri arazi topraklarında uygulan tımar sistemi, Delvine bölgesinde de uygulanmıştır³⁰⁸. Böylelikle iskan siyasetinin ekonomik hayat üzerinde ki paralelliği gözler önündeydi.

Osmanlı Devletinde uygulanan iskan siyaseti reayaya uygulanmasının yanı sıra bazı Türk beylerine de uygulanmaktaydı. Anadolu Beylikleri ile yapılan savaşlarda ve mücadelelerde hüküm altına alınan beyliklerin hanedandan olan üyeleri, kendi istekleri ya da bölge halkıyla olan ilişkilerini kesmek için veya komşu devletlerle olan münasebetlerine mani olmak üzere bunları Rumeli bölgesine iskan ettirilmiştir. Aynı zamanda bu hanedan üyelerinin Rumeli'ye göç ettirilmesiyle birlikte kendilerine bağlı olan pek çok Müslüman-Türk nüfusun da Rumeli bölgesine iskan edilmesi söz konusu olmuştur. Bu göçlerden birine örnek verecek olursak II. Murat Karamanoğlu ile giriştiği mücadele esnasında, Karamanoğlu Ali Bey Sultan'ın kız kardeşi ile evlendirilmiş olup Sofya sancağına iskan edilmiştir. Karamanoğlu Ali Bey'in kardeşi olan İsa Bey'de Osmanlı Sultanının diğer kız kardeşi ile evlendirilerek Rumeli'ye iskana tabi tutulmuştur³⁰⁹.

Yine II. Murat devrinde Türkmen hanedan mensubu olan Canik Beyi Alparslan, Osmanlı Sultanına başvuruda bulunarak Rumeli coğrafyasında kendisine tımar verilmesi ve oraya göç ettirilmek istediğini belirtmiştir. Osmanlı Padişahı II. Murat bu isteği kabul ederek geçimlik verilerek kalabalık bir Türk nüfusla beraber Rumeli Bölgesine iskan edilmiştir³¹⁰.

³⁰⁷ Harun Yeni, "Osmanlı Rumelisi'nde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri", OTAM, Cilt: 42, 2017, s. 189-190.

³⁰⁸ Bilgehan Pamuk, "Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'taki İskan Politikası: Köyden Sancağa Dönüşüm Örneği: Delvine", *On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri*, İstanbul, 2012, s. 255.

³⁰⁹ Haldun Eroğlu, "Osmanlı'nın Rumeli'deki Göz Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine", *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Cilt: III, Ankara, 2012, s.1292.

³¹⁰ Eroğlu, *a.g.m.*, s.1292.

Yeni ele geçirilen bölgelere Anadolu bölgesinden Müslüman Türkler iskan ediliyordu. İskân edilen bu Türkler arasında derviş kesiminin çok büyük rol oynadığı bilinmektedir. Bu dervişler özellikle Rumeli bölgesine yerleştirilerek Türk iskanlarıyla köylerin çekirdeğini oluşturacak zaviyeler kuruluyordu. Bahsedilen bu durum sayesinde yani yerleşim ve iskan hareketi ile Rumeli’de ki fetih siyasetinden sonra Osmanlı Devleti’nin sırada ki hedefi ise Avrupa’ya yayılmaktı. Bu yayılcı politikanın temeli dervişler vasıtasıyla atılmıştı. Bu yönden bakıldığında Osmanlı Devletinin Rumeli bölgesine yaptığı iskan stratejisinde derviş zümresinin rolü büyüktür. İskân siyaseti dâhilinde yerleştirilen dervişlerin görevleri şunlardı: devlet eliyle fethedilen yerlere yerleşen dervişler, gelecek olan yeni Müslüman Türk göçünü veya nüfusunun ikametini sağlar. Daha sonra ise en ileri bölgelere giderek yeni iskan göçlerinin emniyetli bir şekilde ulaşmalarını sağlar. Bu amaç doğrultusunda zaviyeler daha çok tehlikeli yerlerde ve derbentlerde açılarak devlet tarafından desteklenmiştir³¹¹.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde iskan siyasetinin en önemli özelliklerinden biri de yeni fethedilen bir bölgeyi orayı fetheden Gazilere iskan etmeleri için verilirdi. Bundan mütevellit kent ya da hisarlarda boş olan evler bu gazilere verilerek bu bölgenin savunması yani güvenliği sağlanıyor diğer yandan da bu bölgenin Türkleşmesinde faydalı oluyordu. Öyle ki bazı dönemlerde cezalandırmak üzere bazı topluluklar iskan edilirdi. Örneğin, Yıldırım Beyazıt devrinde kanunnamelere aykırı hareket eden göçerler tuz yasağına uymadıklarından ötürü Rumeli bölgesine sürülmüş ya da sürgün edilmiştir³¹².

Osmanlı Devleti kuruluştan beri fethettiği coğrafyalara siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal nedenler yüzünden Anadolu bölgesinden bir takım halkları iskana tabi tutarak köyler kurmuş, yıkılan yerler imar edilmiş ve boş olan araziler işlenerek üretim sağlanmıştır³¹³. I. Murat döneminde fethedilen bölgelerde kentlerin imar faaliyetlerini sağlamak için bir hayli Müslüman göçebe bu bölgelere sürgün ya da sevk edilmiştir³¹⁴.

II. Murat devrinde Selanik fethedildikten sonra kentin evlerinin bir bölümü boş kalmıştı. Kentten ayrılmak istemeyen yörenin halkından birçok şahısa evleri mülk olarak verilmişti. Bu boş kalan evlere ise Vardar-Yenice bölgesinin yerli halkı

³¹¹ H. Eroğlu, *a.g.m.*, s.1294.

³¹² H. Selçuk, *a.g.t.*, s.64.

³¹³ H. Selçuk, *a.g.t.*, s.64.

³¹⁴ H. Selçuk, *a.g.t.*, s.67.

sürülüp bu bölgeye getirilmiş ve yerleştirilmişti. Aynı zamanda Selanik'e gönüllü olarak birçok kişi gelip yerleşti ve Selanik şehri İslam memleketine dönüştü. II. Murat'ın böyle bir karar almasının nedeni ise Selanik'in deniz kenarında olmasında dolayı fazla insana ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Selanik'in korunmasını, emniyetini ve zengin bir pazar alanına sahip olduğu için ticaretinden yararlanılmak istenilmiştir.

II. Mehmet devrinde 1453 yılında İstanbul fethedildikten sonra buradaki yerli halk İstanbul'u terk etmeye başlamıştı. II. Mehmet, şehirden kaçan Rum halkları korkmamaları ve yine şehirde yaşayarak eski işleriyle uğraşabileceklerini emretmişti. Aynı zaman da Fatih İstanbul'u fethettikten sonra burayı sadece Müslüman ve Türklerle doldurmak istemiyordu. Bunun yanında Rumları ve diğer Hristiyan halk unsurlarını da şehirde yaşamaları için onları desteklemişti. Payitaht İstanbul'un Subaşılığına tayin kılınan Süleyman Bey, İstanbul şehrinin imar faaliyetlerine başlamıştı. İstanbul'a iskan vasıtasıyla ülkenin dört bir yanına adamlar göndererek insanların buraya gelmelerini mülkler, bahçeler ve bağlar edinmesini istemişti. Aynı zamanda gönüllü olarak İstanbul'a gelen insanlara boş kalan evler mülk olarak verilmişti. Ancak buna rağmen İstanbul'un nüfusunda fazla bir artış yaşanmamıştı. Fakat Fatih tarafından verilen hüküm ile her şehirde bulunan yoksul ve zengin kişilere sürgün verilmişti. Bundan ötürü zorunlu tehcir edilen insanlar İstanbul'a gelerek şehir imarlaştırıldı ve mamur olmaya başlamıştı³¹⁵.

Osmanlı Devleti özellikle belli başlı yerlere ya da mühim noktalara iskan siyaseti gütmüştür. Bu siyaseti ise Türkmen aşiretleri vasıtasıyla yapmıştır. Özellikle Rumeli bölgesine Türkmen aşiretleri iskana tabi tutulmuştur. Beydili aşireti, Bozulus Türkmenleri, konargöçerler ve Balaban Türkmen aşiretleri Rumeli bölgesine iskan edilerek buralara yerleşmiştir. Böylelikle Filibe, Hasköy, Eski Zağra ve Ahyolu bölgesi, Varna bölgesinden başlayıp Kavala'ya kadar ki bölge, Drama bölgesinden Rumeli içlerine doğru iskanlar gerçekleşmiştir. Sonra ki zamanlarda ise Arnavutlar ve Boşnaklar İslamlaşma sürecine girerek İslam yerleşim bölgeleri ise genişlemiştir³¹⁶.

³¹⁵ H. Selçuk, *a.g.t.*, s. 85-86.

³¹⁶ G. Çelik, *a.g.m.*, s. 59.

3.2. Anadolu İskânları

XVII. yüzyılda Osmanlı devleti doğu ve batı da yaşanan birçok savaşa katılmıştı. Bu nedenle eldeki tüm birliklerini hudut boylarına göndermiştir. Ancak ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için yeni vergi çeşitleri ihdas edilmişti. Bu nedenle halkın sırtına yüklenen bu vergiler neticesinde reaya çiftini ya da tımarını terk etmeye başlamıştı. Tımarlarını terk eden çoğu kişi eşkıya grubuna katılmıştır. Kimisi ise büyük kentlere göç etmiştir. XVII. yüzyılda çıkan bu sorunlardan ötürü Anadolu bölgesinin birçok yerinde eşkıyalık olayları çıkmaya başlamıştı. Bu yüzden devlet hem ekonomik hem de sosyal unsur olarak bozulmaya gitmiştir. Saruca-sekban denilen bu başıboş grup Anadolu'nun her yerini kaplamıştı. Bu yüzden devlet saruca-sekban grubun yok etmek için seferberlik başlatmıştı. Kısa süre sonra yok edilmelerine rağmen bunlar yine ortaya çıkmaya başlamışlardı. XVIII. yüzyılda levent lakabını alan bu eşkıya grubu iskan merkezlerine gidip her türlü emniyet ve güvenlik unsurunu ortadan kaldırmıştı. Ticaret ve iş hayatını olumsuz etkilemişlerdi. Bu nedenle ahali köylerini ve topraklarını terk ederek emniyetli köylere, kasabalara ve şehirlere göç etmişlerdir. 1719 yılında Anadolu bölgesinin birçok yerinde karışıklığa neden olan bu leventleri ortadan kaldırmak için bir takım teşebbüslerde bulunmuş ancak 1775 yılında tamamen yok edilmişlerdir³¹⁷.

Aynı zamanda Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlarda toprak kaybetmeye başlamış ve bunla beraber bazı yerler işgale uğramıştı. Örneğin, XVII. yüzyıla kadar Anadolu bölgesinden Balkanlara sürekli olarak bir göç gelmekteydi. Ancak bu durum 1689 tarihinde Üsküp'ün Müslüman ve Türklerin yoğunlukta olduğu bu yer yakılıp yıkıldıktan sonra burada ki Müslüman ve Türk nüfusu Anadolu coğrafyasına doğru göç etmeye başladılar. Bu durum içe dönük iskan siyasetinin bir örneğidir³¹⁸.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlardan Osmanlı Devleti hudutları içerisine olan göçler, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise Kırım bölgesinden Anadolu coğrafyasına doğru göç almaya başlamıştı. Aynı zamanda Anadolu'ya yapılan baskınlar neticesinde bölgede yaşayan yerli unsurlar başka ulusların baskınlarına uğrayarak ülkelerine götürülüyordu³¹⁹.

³¹⁷ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 46-47.

³¹⁸ H. Yıldırım Ağanoğlu, "Rumeli'de Göçler ve Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", *Uluslararası Balkan Kongresi*, İstanbul, 2008, s.337.

³¹⁹ İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Hareketleri Olarak "İç Göçler"", *Tarih Dergisi*, Sayı: 6, 2011, s. 159.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve XVII. ve XVIII. yüzyılda devam eden toplumsal buhranlar sebebiyle halk kaldıkları yerleri terk etmiş ve daha emniyetli yerlere göç etmeye başlamıştı. Bundan ötürü çoğu kasaba ve köy yıkılma ya da harap olma noktasına gelmişti. Öyle ki ekili alan olarak değerlendirilen yerler boşalmış ve kullanılmaz hale gelmişti. Osmanlı Devleti de üretim alanlarının boşalmasından ötürü zarar etmeye başlamış ve bundan endişe etmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti, harap ve boş kalan arazileri değerlendirmek ve buralarda imar faaliyetlerini yapma ihtiyacı duymuştu. Ahali olmadığından ötürü bu bölgeler harap olmuş ve üretim yapılamamaktaydı Böylelikle devlet hiçbir şekilde gelir elde edememekteydi. Bu gibi etkenlerden ötürü devlet, 18. yüzyılın başlarında boş kalan yerlere ve arazilere konargöçer halkı yerleştirme teşebbüsünde bulunmuştu³²⁰.

Rumeli ve Anadolu bölgesine yapılan seferler, Anadolu bölgesinde yayılan eşkıyalık olayları, konargöçer kesiminin davranışları, Kırım bölgesine yapılan asker sevkiyatı ile imparatorlukta emniyet ve asayişin bozulmasına neden olmuştur. Bu emniyet ve asayişsiz ortam, toplumsal düzeni olumsuz etkilemekle birlikte toplumun reaya ve askeri sınıflar arasında kanunsuzluklar çıkmıştır. Bu kanunsuzluklar arasında bulunan devlet memurları, bozulmuş olan sistemden cesaretlenen eşkıyalar, başıboş dolanan taifeler, yerleşik halkı yaşadıkları yerlerden kıpırdatmış ve göçe mecbur bırakmışlardır. Yerli halk ise devlet nizamının ve kanunlarının hissedildiği emniyetli ve güvenli yerlere göç etmişlerdir³²¹.

XVIII. yüzyılda özellikle Osmanlı Devleti'nin kuzeyinde Kırım'ın 1783 tarihinden beri Rus Devleti tarafından ilhak edilmeye başlamasından ötürü kuzeyden yani Kırım bölgesinden o tarihten itibaren Anadolu bölgesine göçler gelmekteydi. 1783 yılında Kırım ilhak edilince Ruslar Kırım bölgesine kendi iskanlarını yapmaya başlamışlardı. Bu durumda yerli unsur olan Kırım Tatarları ise göçe zorlanmıştı³²².

Aynı durum Kafkasya Bölgesi içinde geçerli olmuştur. Zira aynı şekilde yine XVIII. Yüzyıl'da 1768 tarihinde Rusya Devleti güneyinde Kuzey Kafkasya bölgesine saldırmıştır. Bu saldırı neticesinde Kafkasya halkları Rus kuvvetlerine yenilerek kabileler şeklinde Anadolu bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Bu göçler

³²⁰ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 50-51.

³²¹ İ. Güler, *a.g.m.*, s. 159-160.

³²² Haydar Efe, "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri", *Sosyal Bilimler Metinleri*, Erzincan, Sayı: 1, 2018, s. 20.

1812-1815 devri, 1829 tarihli Osmanlı-Rus Harbi ve Kırım Harbinden sonra da devam etmiştir³²³.

Anadolu coğrafyasına göç eden aşiretler veya kitleler, bu bölgenin nüfus yapısını etkilemekle beraber orantısız bir şekilde artmış ve nüfusun kent-köy dağılımına etki etmiştir. Anadolu'ya gelen aşiretler ve göçmenler boş alanlara yerleşerek köyler kurmuşlardır. Bir konudan bahsetmek gerekirse Anadolu coğrafyasına gelen göçmenler çiftçilik ile uğraşan ailelerdir. Bundan ötürü Anadolu'ya gelirken çiftçilik yapabilecekleri boş alanlara yerleşmişlerdir. Rumeli bölgesinden Anadolu'ya göç eden bu kitleler, harplerin üretim gücünü bitirdiği bir imparatorluğun topraklarına sığınmak zorunda kalmışlardı. Bu sebeple Anadolu bölgesine yapılan göçler devletin yıkılma sürecini hızlandıran bir nedendir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin dâhili bünyesinde bozulmalar meydana gelmeye başlamış ve bunun neticesinde birçok köy ve kasaba harap olmakla beraber yerli halk buraları terk etmeye başlamıştır. Devlet bununla ilgili bir çözüm yolu aramaya başlamıştır. Bunun için Anadolu ve Suriye bölgesinde yaşamakta olan aşiretleri iskan etmeye ve yerleştirmeye çalışmıştır. Her ne kadar bu aşiret yerleşik hayata zarar verse de bunu yapmakta mecburdurlar. Devletin bu aşiretleri iskana teşvik etmesindeki asıl amaç: Devletçe zapt edilemeyen kontrol edilemeyen eşkıya gruplarını ve Suriye bölgesindeki Arap bedevilerine karşı bir set örme düşüncesi olmuştur. Aynı zamanda bu aşiretlerin yerleşik hayata geçirilerek konargöçer yaşam tarzlarından ötürü yerli halka zarar vermelerine bir son vermektir. Bir diğer amaç ise çeşitli nedenlerden ötürü terk edilmiş yerleri ve arazileri şenlendirmek ve imar etmek maksadıyla bu aşiretleri iskan ettirmiş ve buralardaki toprakların işlenmesine yani üretim yapılmasına teşvik vermiştir³²⁴.

Konargöçer aşiret kesiminin iskan edilmesinin sebeplerinden bahsedecek olursak yaylak ve kışlakları arasında geliş ve gidiş yapan konargöçerler çiftçilikle uğraşan yerli halkın ekili arazilerine zarar vererek ürünlerini hayvanlarına çığnetmekteydiler. Zira konargöçer aşiretler geçimlerini sağlamak ve sürülerini beslemek için yaylak ve kışlaklarda yaşamaktaydılar. Bahar döneminde yaylaya göç ederken yol güzergâhları üzerinde bulunan ekili arazilere istemsizce zarar veriyorlardı. Yolların dar oluşu ve sürülerin kalabalık olması hasebiyle ister istemez ekili araziler zarar görmekte birlikte yerleşik köylü unsuru bu durumdan şikâyet

³²³ H. Efe, *a.g.m.*, s. 20.

³²⁴ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 106-107.

etmekteydi. Buda iki taraf arasında çatışmalara sebebiyet veriyordu. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, konargöçerlerin kendi bünyesinde bulunan diğer insanlar gibi reayası olduğunu ve aynı zamanda iktisadi hayatı diri tutmada bu konargöçerlerin etkisini bildiğinden bu duruma bir çare aramaya başlamıştır. Lakin çareyi kışlak ve yaylak arasında ki yolları genişletmek ve bu yol güzergâhlarında köprüler inşa ederek göçleri kolaylaştırmak yerine bu konargöçer aşiretleri yerleşik hayata yani iskana sevk etmeye çalışmışlardır³²⁵. Osmanlı Devleti, konargöçer kesiminin göç esnasında yerli halkın ekili alanlarına zarar vermelerine mani olmak için kanunnamelere bazı hükümler koymuştur. Öyle ki bu hükümler arasında konargöçer aşiretlerin hükümlere uymadıkları zaman konargöçerlikten men edilecekleri belirtilmiştir³²⁶.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan konargöçer aşiret unsurunun memleketin iktisadi hayatında önemli rolü vardır. Bu konargöçer aşiretler, iktisadi faaliyetlerinde danacı, yüncü ve ellici gibi iş görevleri vardı. Devlet konargöçer kesimin iktisadi faaliyetlerine göre vergi almaktadır. Bundan ötürü devlet bazı yerlere iskan yapacağı zaman aşiret kesiminin iktisadi faaliyetlerini göz önünde tutmuştur. Zira bu aşiretler vasıtasıyla iskan edilen bölgenin iktisadi hayatının canlandırılması istenmiştir. Göçebe hayat tarzı her ne kadar ziraata mani olsa da yaylak ve kışlaklar da bir miktar ziraat yapılmıştır. Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan konargöçer aşiretler, sahip oldukları büyük sürüler sayesinde bazı yerlerin et ihtiyacını karşılıyordu. Özellikle bu aşiretler harp zamanlarında mühimmatın nakliyatında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bazı konargöçer aşiretler ise bu amaçla deve ve at yetiştirmekle görevlendirilmiştir. Bunun gibi pek çok aşiret ise savaş aleti olarak yay ve ok yapmakla görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, bazı bölgelerin veya yerlerin süt, et, peynir ve yağ gibi ihtiyaçlarını karşılamak için hayvancılıkla uğraşan konargöçer aşiretlerden faydalanmıştır. Bu yüzden Osmanlı hudutları içerisinde yaşayan Aşiretlerin iskan edilerek iktisadi hayatı canlandırmasında son derece önemli rol oynamıştır³²⁷.

³²⁵ Faruk Söylemez, "Osmanlı Devleti'nde Konargöçer Aşiretlerin İskanına Dair", *Prof. Dr. Ali Akdağ Armağanı*, (Ed: Özen Tok- Muhittin Kapanşahin), Kayseri, 2019, s. 147-148.

³²⁶ Faruk Söylemez, "Osmanlılarda Konargöçer-Yerleşik Münasebetleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 204, 2013, s.205.

³²⁷ Birsen Şimşek, *Dünden Bugüne Kırıkkale ve Çevresinde Türkmen Aşiretleri*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2012, s. 34.

Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyıl'ın sonlarına doğru harap olmuş yerleri iskana açarak zirai yönden değerlendirilmesi açısından bu bölgelere Muhacirleri de iskan ettirmiştir. Osmanlı Devleti, yerlerini terk edenleri ve konargöçerleri şu gayeler vasıtasıyla yerleştirmiştir:³²⁸

- i. KonarGöçerleri boş alanlara ve terk edilen yerlere yerleştirerek bunlar hakkında gelen şikâyetleri önlemek ve yerli halka yaptıkları zararların önüne geçmek istenmiştir. Aynı zamanda yeni mamureler kurmak istemişlerdir.
- ii. Daha önce yaşadıkları yerleri terk eden reayayı eski yerlerine göç ettirerek yerlerine yerleştirmek.
- iii. Koçargöçer kesiminin kışlak ve yaylaklarına iskan.
- iv. Sürgün vasıtasıyla yapılmış olan iskanlar, daha çok Aşiretlerin cezalandırılması gerekçesiyle yapılmıştır.
- v. Konargöçer kesiminin bazıları kendiliğinden yerleşerek iskana tabi tutulmuştur.

Osmanlı Devletinde iskan, göç ve bölgelerin terk edilmelerinin sebepleri ise şunlardır:³²⁹

- i. Doğal Afetler
- ii. Salgın Hastalıklar
- iii. Büyük Tağışlar
- iv. Artan Vergilerden Kaçış
- v. Tımar Sistemini Bozulması
- vi. Celali İsyancıları
- vii. Eşkîyalık
- viii. Göçler ve Bu Yolla Köylerin Toplulaşması
- ix. Ayan Kesiminin Faaliyetleri
- x. Uzun süren Savaşlar
- xi. Askeri Seferlerin Etkisi
- xii. Mülkiyet Özellikleri

Yukarıda sıralan maddelerde göç unsurunun sebepleri açıklanmakla birlikte bu göçlerin şahısların yada toplumun sosyal yapısında da olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Bu yönden baktığımızda yapılan göçlerde toplum yapısında bazı

³²⁸ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2010), s. 75-76.

³²⁹ Alpaslan Demir, "Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: XXI, s. 22.

değişiklikler olduğunu ve bu değişiklikler toplumsal problemleri beraberinde getirerek toplum arasında ki gerilimi tetiklemiştir³³⁰.

1719 yılında yazılan bir hükümde Türkmen taifesinden ve Yörüklerden raiyyet rüsumu alınması ve Karaman, İçil, Tarsus, Adana, Sis, Maraş ve Kars beylerine bildirilmiştir. Aynı zamanda bu bölgelerde yaşayan taifelerin boş ve harap köylere, çiftliklere yerleştirilmesi ve son olarak bunlardan alınacak yıllık olarak Yeni İl beyine bir miktar ücret verilmesi emredilmiştir. Böylelikle devlet buraların şenlendirilmesi, başıboş kalmasını ve şekavet durumunun önüne geçebileceğini bildirmiştir. 1727 yılında ise Nevşehir bölgesinde boş ve harabe kalan köylere cemaatlerin yerleştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır³³¹. Aynı zamanda XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs adasından Anadolu Bölgesine göçler veya iskanlar yapıldığını biliyoruz. Kıbrıs adasının halk kesimi Vali ve Mütesellim'in zulmünden kaçmak maksadı ile Anadolu'ya göç etmiştir³³².

Anadolu bölgesinin iskan siyaseti çerçevesinde en çok yaygın olan göçebe unsuru Dulkadirli Türkmenleridir. Bu taifenin Osmanlı devrinden önceki öz yurdu Dulkadiroğullarının merkezi olan Elbistan ve Maraş'tı. Fakat bu taifeye mensup olanlar, Çukurova olmak üzere Sivas, Bozok, Ayntab, Şam ve Antakya bölgesine kadar yayılmıştır³³³.

XVII. ve XVIII. yüzyılda iskan siyaseti Konya ve Karaman Bölgesi, Ankara-Nevşehir Bölgesi, Çukurova Bölgesi, Kıbrıs Adası, Rumeli Eyaleti, Kütahya-Aydın Yöresi, İç-il ve Teke Havalisi, Sivas-Erzurum Bölgeleri, Diyarbakir-Malatya Bölgesi, Rakka ve Halep Eyaletleri (Harran Ovası, Hama, Münbiç Nahiyesi, Humus, Belih Nehri Havalisi) gibi yerlere yapılmıştır³³⁴.

Bu yerlere yapılan iskanlar neticesinde Oğuz boylarına bağlı Kayı, Karaevli, Döğer, Avşar, Beğdili, Bayındır, Çavuldur, Salur, Alayundlu, İğdir, Yıva, Bayat, Yazır, Dodurga, Kızık, Karkın, Peçenek, Çepni, Eymür, Yüregir, Büğdüz ve Kınık gibi teşekküller Anadolu Bölgesinde büyük bir dağılım göstermiştir³³⁵.

³³⁰ Alpaslan Demir, "15.-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskan Yapısına Etkisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 58, 2015, s. 565.

³³¹ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2010), s. 51.

³³² Yücel Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu", *Ankara Üniversitesi DTFC*, s. 187.

³³³ Şeyda Büyükcan Sayılır, *Osmanlı Anadolu'sunda Konar Göçerlerin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Etnisite Meselesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012, s. 101.

³³⁴ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2010), s.76.

³³⁵ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2010), s. 76.

19. yüzyıla gelindiğinde ise Güney Doğu Anadolu ve Halep Eyaletinde varlık gösteren aşiretler Güney bölgesinden gelen Arap aşiretlerin baskı ve zorbalıkları ile yerlerinden göç etmek zorunda kalmışlardır³³⁶.

3.3. Rakka ve Halep Eyaletleri İçerisinde Bulunan Bölgelere Yapılan İskânlar

Osmanlı Devleti, kuruluş devrinden itibaren siyasi, iktisadi, askeri ve sosyal unsurlar gibi hedeflerini gerçekleştirmek maksadıyla aşiret kesimlerinden yararlanmaya çalışmıştır. Kuruluş ve yükselme devirlerinde yeni fethedilen bölgeleri veya yerleri Türkleştirmek için buralara aşiret iskanları yapmıştır. Aşiretlerin iskana tabi tutulmasının nedeni ise cengâverlik özelliklerinin yanı sıra disiplinli bir güç olarak devlete kafa tutabilecek bir durumda olması söylenebilir. Zira Osmanlı Devleti, merkezi otoritenin zayıf düştüğü dönemlerde yerleşik reyanın emniyet ve güvenliğini tehdit eden, aynı zamanda Osmanlının savunduğu sünni Müslüman toplumu üzerine düşman devletlerin yürüttüğü bir takım dini-politik düşüncelere engel olmak için aşiret iskanı yapılmıştır³³⁷.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın bitimine doğru Rakka bölgesine aşiretleri iskan etmeye başlamakla birlikte bu iskan faaliyetleri XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Devlet, özellikle terk edilmiş alanlara ve yeniden oluşturulmuş yaşam alanlarına veya birimlerine iskan politikası uygulayarak bu bölgelerin canlandırılmasını istemiştir. İskân politikasına maruz kalan aşiretler daha çok asayiş ve emniyeti bozan aynı zamanda yerleşik reaya ile sorunları olan aşiretlerden seçilmiştir. Bu sayede devlet hem aşiretlerin reaya üzerinde olan baskısını dağıtmış hem de bu aşiretler vasıtasıyla topraklar işlerlik kazanarak vergi alınmıştır. Böylelikle devletin ekonomik çıkarları karşılanmış oluyordu³³⁸.

Rakka bölgesine yapılan iskan politikasında Halep bir üs olarak seçilmiştir. Nedeni ise güney bölgesinde gittikçe güçlenen Arap aşiretlerini kontrol altında tutmak maksadıyla Ekrad ve Türkmenlerden oluşan aşiretleri bu bölgeye iskan ettirerek Arap Aşiretlerinin faaliyetlerine bir set örmek istemiştir. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu, yapılacak olan bu iskan sonrasında Ekrad-Türkmen aşiretleri ve Arap aşiretleri arasında bir sorun çıkmasına mani olmak maksadıyla hem Ekrad-Türkmen aşiret temsilcilerini hem de Arap aşiret temsilcilerini bir araya getirerek 19 Aralık

³³⁶ Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2010), s. 76.

³³⁷ Murat Çelikdemir, *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2001, s. 22.

³³⁸ M. Çelikdemir, *a.g.t.*, s. 22.

1692 tarihinde Rakka sözleşmesi imzalanmıştır. Bu görüşmeye Rakka bölgesi sakinlerinden Semek, Şavi, Kays, Beni, Urban Arap aşiret reisleri ile Dimekli, Badlı, Küçüklü, Modanlı, Kazlı, Barak, Tacirli, Recebli, Mamavi gibi Ekrad-Türkmen aşiret reisleri katılmıştır. Rakka sözleşmesi ile Ekrad-Türkmen ve Arap aşiretleri Rakka valisine biat ve itaat edeceklerini, aynı zamanda aralarında bu emir itaatine karşı çıkan veya anlaşmazlık yapan olursa bizatihi kendileri tutuklayıp Rakka valisine teslim edeceklerdir. Öyle ki buldukları Rakka bölgesinde herhangi bir durum ve tehlike arz ederse ortak bir şekilde koruyacakları, birbirlerine destek olacakları ve kendi aralarında ki anlaşmazlıklara bir son vereceklerini onaylamışlardır³³⁹.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve XVIII. yüzyılda da devam eden Rakka iskanları arasında Ekrad ve Türkmen aşiretlerden Dudegan, Ömergan, Sendegan, Zorganlı, Şamıkulu, Cihanbeylü, Şerefli, Divganlu, Mürdlü, Tacirler ve Yarçekanlu gibi cemaatler vardı. Ayrıca Malatya bölgesinden İzolu aşireti, Elazığ bölgesinden Herdi aşiretine bağlı 1400 kişi ve Kilis Ekradından Okça İzzeddinli taifesi Rakka bölgesine iskan edilmiştir³⁴⁰.

Tablo 3.1 Rakka Bölgesine Yapılan Aşiret İskânları³⁴¹

Acurlu	Avşar	Akanlı	Akbaş
Avcılar	Azmanlı	Acurlu	Ali Beğli
Barak	Baran	Bayındır	Bazuki
Birvanlı	Bozkoyunlu	Caberli	Cirid
Çepni Kantemir	Çeçelü	Çilli	Çoğumlu
Dimlekli	Doğanlı	Dumbaylı	Döğerli
Günce	Gündeşli	Hacı Fakihli	Hacikanlı
Hamikanlı	Hamzahacılı	Harbendeli	Hasenanlı
İlbeyli Maraş	İmamkulu Uşakları	İnanlı	İncili
Kabağılı	Kadirli	Kabaş	Kara Kocalı
Kazlı	Kekili	Kemerli	Kılıçlı
Koyunoğlu	Kucur Afşarı	Kulak	Kulasudak

³³⁹ M. Çelikdemir, *a.g.t.*, s. 235-237; Serhat Kuzucu, "Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri İskân Politikası ve Bir İskân Bölgesi Olarak Halep ve Rakka (XVIII. Yüzyılda)", *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Kilis, 2016, s. 601.

³⁴⁰ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 601.

³⁴¹ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 602; M. Çelikdemir, *a.g.t.*, s. 235-237.

Tablo 3.1 (Devam)

Mamavi	Marcikan	Memokanlı	Milli
Osmanlı	Otmanlı	Parçikanlı	Pehlivanlı
Şakaki	Şerefli	Şeyh Hasenanlı	Şeyhan
Tanburacılı	Tatalı	Tokluca	Tokuzlu
Ulaşlı	Umranlı	Urusatlı	Üstürkanlı
Yere Badılı	Yere Badanlı	Zeyvanlı	Zeriki
Ali Reşanlı	Amuki	Anter	Araplı
Badılı	Altun	Bahrili Avaşarı	Bamran
Beydili	Beymişlü	Bektaşlı	Bendanlı
Cihan Beyli	Çimkanlı	Çerpu	Çağrganlı
Cumalı	Danişmedli	Delükanlı	Dilanlı
Dudikanlı	Dumanlı	Elci	Güneş
Hacı Kırılı	Halidanlı	Hamadi	Hamavi
Herdi	Holikan	Hums Şayhlisi	Hümanlı
Rişvanlı	İsmailan	İzolu	İzzeddinli
Kara Şeyhli	Kara Sakallı	Kasanlı	Kaskanlı
Kıranlı	Kırıntılı	Kızıl Koyunlu	Kızılca Şarlı
Kurdikanlı	Küçüklü	Lekvanik	Mamalı
Modanlı	Musacalı	Musyanlı	Okçu İzzeddinli
Reyhanlı	Seçen	Silsüpür Ceridi	Silvan
Şeyhlü	Tacirli	Taif Avşarı	Taliban
Tomluca	Tuğa Şeyhli	Turasalı	Türkmanlı
Veli Bey	Velili	Yad Badılı	Yadigarlı
Zilan			

Bu devirde Rakka ve Halep Eyaletleri içerisinde buluna bölgelere de iskan siyaseti uygulanmıştır. Bu bölgeler arasında Belih nehri bölgesi, Urfa sancağına bağlı nahiyeler (Harran nahiyesi, Çitili nahiyesi, Urfa şehri nahiyesi, Boz-Abad nahiyesi, Çar-melik derbendi), Menbic, Hama ve Humus sancağı vardı.

Belih nehri bölgesine Kılıç-beğli, Ali-beğli, Beğmişlü, Cumalı, Şeyhlü, Dögerli, Sencen, Döger, Kara Kocalı, Kadrili, Kazlı, Barak, Çağıranlı, Arablı, Dimleklü, Musacalu, Çeçelü, Kabağılu Dokuzu ve Avşar gibi oymaklar iskan edilmiştir³⁴².

Urfa sancağına bağlı olan nahiyelere Yab-altun, Harbendelü, Cirid, Köçeklü, Çimkanlu, Badıllı, Arşuvanlu, Mamavi, Osmanlı, Hacıkırlı, Acurlu, Mağaracık, Özerlik, Yeni Doruç, Kılıçvıran, İki Doruç, Şürceviran, Yuralar, Lek, Akbaş, Hacılar ve Anterli gibi oymaklar iskan edilmiştir³⁴³.

Yine Kilis Ekradı içinde bulunan Bektaşlı, Tecirli Aşiretleri ve Kılıçlı Ekradı Halep Mütesellimi, Kars-ı Zülkadriyye Voyvodası ve Maraş Beylerbeyi aracılığıyla buldukları bölgeden Rakka'ya iskan ettirilecekti³⁴⁴.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru nasıl ki Rakka bölgesine iskan yapılmışsa aynı dönem de Halep bölgesine de iskan yapılmıştır. 21 Ocak 1691 tarihinde aşiret iskanlarının Rakka'ya karar kılınması ile beraber aynı durum Halep için de geçerli olmuştur. Özellikle Halep'e bağlı olan Membic nahiyesi, yoğun bir şekilde aşiret iskanlarının yapıldığı bir yerdi. Membic gibi bir bölgeye yapılan iskanların asıl sebebi ise yıllardan beri Arap aşiretlerinin bu bölgeyi talan ve harap etmesinden kaynaklanmaktadır. Membic bölgesine ilk iskan edilen İlbeyli aşiretine bağlı 1038 kişi buraya yerleştirilmiştir. 1707 yılında ise Lekvanik aşireti ve Aktaş, Hacılar, Kızıl-koyunlu ve Nureler cemaatlerinin bu bölgeye iskan edilmesi hususunda bazı girişimlerde bulunulmuştur. Fakat bunlar arasında Lekvanik aşiretine mensup pek az kişi buraya iskan edilmiştir. 1755-1756 tarihlerine gelindiğinde ise Reyhanlu aşireti Amik Ovası'na iskana tabi tutulmuştur³⁴⁵.

Bu devirde aşiret iskanları yalnızca Rakka ve Halep bölgesine yapılmamıştı. Aşiretlerin iskana tabi tutulduğu bir diğer yer ise Hama ve Humus bölgesiydi. Kanuni Sultan Süleyman devrinde Hama ile Humus birleştirilmiş ancak kısa süre sonra ise birbirinden ayrılarak ayrı bir sancak olarak teşkil edilmiştir. Hama sancağı sınırları sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Zira o dönemde var olan konargöçer Arap aşiretleri neden oldukları yağma hareketleri ve soygun gibi durumlar sonucunda Osmanlı Devleti yeni tedbirler almaya mecbur bırakılmıştır³⁴⁶.

³⁴² C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 60-61.

³⁴³ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 61-62.

³⁴⁴ M. Çelikdemir, *a.g.e.*, s. 41.

³⁴⁵ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

³⁴⁶ M. Nasıroğlu, *a.g.m.*, s. 128.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Hama ile Humus sancakları Trablus-Şam Eyaletine bağlı birer sancak idiler. Buraya yapılan aşiret iskanları son derece önemliydi. Hama ile Humus sancaklarının geniş arazileri olması ve Menbic nahiyesinden daha geniş olması açısından bu bölgeye daha çok aşiret iskanı yapılmıştır³⁴⁷.

Humus ve Hama bölgesine Halep ve Yeni il Türkmenlerine mensup Aşiretler iskan edilmiştir. Humus sancağına; Abalu, Eymir-i Karagözlü, Eymir-i Sincarlu, Eymir-i Çalık, Eymir-i Affan, Salur, Kızıl Tohtemürlü, Kara Tohtemürlü, Abdallu, Harbendelü, İnallu, Kara Avşar, Eymir-i Dünderli, Köseoğlu, Sağırlı Genceli Avşarı, Kayalu oymaklarından 5000'den fazla kişi Humus sancağına bağlı 36 köy ve 17 mezraya iskana tabi tutulmuştur³⁴⁸.

Hama Sancağına; Döğer, Hama Döğer, Tohtemürlü, Kınık, Kıcıllu, Kara Halil, Hama Bayadı, Bozlu, Beğmişli, Kılıçlı oymaklarından 7500 kadar kişi Hama sancağına bağlı olan 28 köy ve 14 mezraya iskana tabi tutulmuştur³⁴⁹.

Tablo 3.2 Halep Bölgesine Yapılan Aşiret İskânları³⁵⁰

Kara Halil	Döğer	Hama Bayadı	Hama Döğer
Kıcıllı	Kılıçlı	Harbendelü	Abdallu
Eymir-i Sincarlu	Kayalu	Eymir-i Çalık	Eymir-i Dünderli
Kızıl Tohtemürlü	Genceli Avşarı	Kara Tohtemürlü	Lekvanık
Reyhanlı	Uşak	Çerkes-Oğulları	Tutulu
Bozlu	Tohtemürlü	Kınık	Beğmişli
Eymir-i Karagözlü	Abalu	Kara Avşar	İNallu
Eymir-i Affan	Köseoğlu	Salur	Sağırlı
Aktaş	Kızıl Koyunlu	Hacılar	Nureler

İskan politikası ile konargöçer kesiminden bazılarını iskan ettirmeye çalışmak devletin biraz zamanını almıştı. 1693 yılında Karakoyunlu, Salur ve bazı oymaklar yerleştirilecek bölgelere daha gelmemişti. Fakat 1694 yılında Humus ve Hama iskan mübaşirleri ve kadıları buraları teftiş ederek bu teftişin neticesinde ise devletin iskan için açtığı bölgelere yerleşmiş ve topraklarıyla uğraşmaya başlamışlardı. Hama ve

³⁴⁷ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

³⁴⁸ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

³⁴⁹ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

³⁵⁰ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

Humus sancaklarına yerleştirilen aşiretler, oymaklar ve topluluklar mahsulleri senelik olarak yedi bin esedi kuruş olmakla beraber Trablus-Şam iltizamına dâhil edilmiştir. 1712 yılına gelindiğinde ise Humus sancağına iskan edilen Eymir teşekkülüne mensup 9 oymak buradan kaldırılarak Amik gölü bölgesinde ki Cisir-i Murad Paşa derbendine iskan edilmeleri hususunda emir gelmiştir. Ancak gelen bu emir hususunda layıkıyla tatbik edilmemiştir. Bu yüzden bu 9 oymak Amik bölgesinden kalkarak tekrar eski yerleşim yerleri olan Humus sancağına yerleşmişlerdir³⁵¹.

1692 tarihlerinde başlayan içe dönük iskan siyaseti çerçevesinde Al-ı Vehib Arap aşireti Azez kazasına iskan edilmiştir. İskân edilmelerinin asıl nedeni ise iskan edilmeden önce ki yaşadıkları bölgede yerleşik halk unsuruna ciddi manada zarar vermiş olduğundan Azez'e iskan edilmeleri kararlaştırılmıştır. Özellikle bu Arap aşiretlerinin baskıları ve zorlamaları neticesinde bazı Türkmen veya Ekrad aşiretler buldukları yerlerden göç ederek Şam, Halep ve Trablus-Şam bölgelerine göç etmeye başladılar. Bazı yerlerin veya bölgelerin boş kalması oraları eşkıya yuvası haline getirmekle birlikte emniyet ve güvenlik unsuru ortadan kaldırılmış oluyordu³⁵².

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve XVIII. yüzyılda da devam eden içe dönük iskan siyasetinde konargöçer aşiretleri devlet nizamı içerisine dâhil etmek, başta Halep ve Rakka olmak üzere buralarda ki boş kalan yerleri doldurmak, toprağı üretmek ve harap olan yerleri imar etmek maksadıyla yaptığı iskan politikası devletin isteğı ile yapılan zorunlu bir iskandır. Yüzyıllardan beri yaylak ve kışlakları arasında göç eden ve aynı zamanda geçim ekonomileri hayvancılık üzerine kurulu olan bu aşiretler, bir anda yerleşik hayata geçmeleri hususunda kararlar verilmesi ve bu yerleşik hayata adapte olamadıklarından bir takım sorunlar ile karşılaşmıştır³⁵³.

1691 yılında devlet tarafından alınan ve uygulanan bir karar ile konargöçer aşiretler iskan politikası çerçevesinde yerleştirilmiş olup ancak zamanla bu aşiretler iskan edildikleri bölgelerden veya yerlerden firar etmeye başlamışlardır. Sadece firar etmek ile yetinmeyen bu aşiretler zamanla devlete kafa tutup eşkıyalık hareketlerinde bulunarak yerleşik hayatta ki halka zarar vermeye başlamışlardır. Osmanlı

³⁵¹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 70.

³⁵² C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 70.

³⁵³ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603.

Devleti'nin iskana tabi tutulan yerlerdeki firarlara mani olmak ve aşiretleri terk ettikleri yerlere geri iskan ettirmek için dönem dönem bazı sert tedbirler aldığını söyleyebiliriz³⁵⁴.

1691 yılında Belih çayı civarına iskan edilmeye başlanan Beydili aşiretine bağlı Güneş, Arablu, Balabanlu, Sincan, Tatalu ve Kazlu gibi cemaatler iskana tabi tutuldukları bölgeden Anadolu bölgesinin iç kesimlerine doğru firar etmeye başlamakla birlikte eşkıyalık yaparak yol kesmeye başlamışlardır. Ancak bu cemaatleri tetkik etmek için gelen Yusuf Paşa, bu cemaatleri tekrardan yerleştirildikleri eski iskan bölgesine sevk etmiştir³⁵⁵.

Aşiretlerin devlete olan isyan hareketleri sadece Beydili aşireti ile olmamıştır. Zira Milli Ekrad Aşiretine mensup olan Dudegan, Ömergan, Bamran ve Sendegan gibi cemaatler Rakka bölgesine iskan edilmişti. Ancak bu aşiretin cemaatleri iskan edildiği Rakka bölgesinden firar ederek Ergani havalisine gelmiş ve burada ki yerli unsur halka zarar vererek eşkıyalık hareketlerinde bulunmuştur. Yine Zülkadir Aşiretine mensup Tacirli cemaati Rakka bölgesine iskan edilmiştir. Ancak iskana tabi tutuldukları Rakka bölgesinden firar ederek eski yerleşim birimleri olan Adana'nın Çukurova havalisine dönmüşlerdir. Daha önce Hama bölgesine iskan edilen Türkmen aşiretlerinden Sencarlı, Karagözlü, Badoğlu ve Çarıklı aşiretleri bu bölgeden firar etmişlerdir. Özellikle daha önce Rakka bölgesine iskan edilen Baraklıların bir kesimi bu bölgeden firar ederek terk etmiştir. Hatta Rakka bölgesini terk eden Baraklıların bir kısmı Adana Valisi'nin yaklaşık 40 adamının önünü keserek öldürmüş ve bütün mallarını gasp etmişlerdir³⁵⁶.

XVIII. yüzyılın başlarında Rakka bölgesine iskan edilmiş olan Okçu İzzeddinli Aşireti bu bölgeyi terk ederek yani firar ederek Kilis havalisine gelmiştir. Öyle ki Kilis havalisine gelen Okçu İzzeddinli aşireti 1704 tarihinde Kilis Voyvadası olan Ahmet Bey'i öldürmekle birlikte Kilis serdarı olan Abidin Çavuş'un hanesini basıp yağmalamışlardır. Bu tutumlarından ötürü o dönemin Halep Valisi olan Hasan Paşa, emri altında ki askeri gücüyle Okçu İzzeddinli aşiretinin üzerine yürümüş ve bu aşiret sırasıyla Antep, Maraş ve Malatya bölgesine kaçmaya mecbur kalmışlardır.

³⁵⁴ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 603-604

³⁵⁵ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s.604.

³⁵⁶ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s.605.

Fakat Okçu İzzeddinli aşireti sonra ki zamanlarda ise tekrardan Kilis ve Antep bölgesine gelerek bu bölgede şekavette bulunmuşlardır³⁵⁷.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren boşalmış ve harap olmuş bölgelere aşiret ile oymakları iskan ederek ekonomik anlamda üretimi arttırmak amacıyla içe dönük bir iskan politikası benimsemiştir. İçe dönük iskan politikasının takip edilmesindeki en büyük etken ticari kaygıların neticesi olarak görülmesiydi. Ancak unutmamak gerekir ki bir diğer etken ise devletin uzun yıllar boyunca aşiretler üzerinde etkin bir şekilde otoritesini kabullendirmek ve merkeziyetçi idaresini bu aşiretler üzerinde kurmak istemesinden kaynaklanmıştır. XVII. yüzyılın sonlarına doğru Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerine iskan politikası uygulanmaktaydı. Bu süre zarfında Halep ve Rakka bölgelerine büyük oranda iskan politikası uygulanmıştır. Bu bölgelere iskan politikasının uygulanmasındaki en büyük etken şüphesiz güneydeki Arap aşiretlere alternatif olarak Türkmen ve Ekrad aşiretlerini buralara iskan ederek bu Arap Aşiretleri kontrol altında tutma düşüncesinden kaynaklanmaktadır³⁵⁸.

Halep ve Rakka bölgesine yapılacak olan iskanlar resmi karar alındıktan sonra başlamıştır. Lakin unutmamak gerekir ki Osmanlı Devleti'nin uyguladığı içe dönük iskan siyasetinde gönüllülük veya isteklilik ön planda olmadığından iskan edilen aşiretler mecburi olarak yerleşmek zorundaydılar. Zira devlet politikası olduğundan başka seçenekleri mevcut değildi. Fakat yüzyıllardan beri yaylak ve kışlakları arasında sürekli olarak göç ettikleri ve aynı zamanda temel ekonomik unsurları hayvancılığa bağlı olan aşiretler yerleşik hayata geçmeleri veya iskan edilmeleri biraz sorun yaratabilirdi. Öyle ki yerleşik hayata iskan edilen aşiretler sonra ki dönemlerde iskan bölgelerinden firar ederek Osmanlı Devleti'ne karşı bir takım sorunlar yaratmıştı. Eşkialık hareketlerine başlamış olmakla birlikte merkezi otoriteyi sarsmışlardı. Fakat Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda başlattığı bu iskan siyasetine XVIII. yüzyılda da devam ettirmiştir. Öyle ki firar eden, eşkıyalık yapan, halka zarar veren, halkın mallarını gasp eden ve devleti civar memleketlerde temsil eden valilere sorun çıkaran aşiretlere karşı bir takım sert önlemler alınmıştır. Zamanla bu aşiretler yerleşik hayata geçirilmiş ve bu aşiretleri ayırarak Anadolu'nun muhtelif bölgelerine iskanı sağlanmıştır³⁵⁹.

³⁵⁷ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s.605; Öztürk, *a.g.e.*, s.43.

³⁵⁸ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 605.

³⁵⁹ S. Kuzucu, *a.g.m.*, s. 605-606.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA KİLİS VE ÇEVRESİNDE EŞKİYALIK HAREKETLERİ

Eşkîya kelimesi sözlükte; bedbaht, talihsiz, günahkâr ve âsi gibi anlamları olan “şakî” sözcüğünün çoğul halidir. Fakat eşkîya kelimesi Türkçede farklı bir manaya bürünerek yol kesen anlamındaki haydut, harami manasına gelen muharip sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Buna binaen eşkîyalık ve eşkîya, İslam ceza hukukunun klasik sistematüğinde had suçları içerisinde bulunan hırâbe(eşkîyalığa katılma) suç ve suçlusunun Türkçedeki karşılığını oluşturur³⁶⁰. Osmanlı kaynaklarında “kuttau’t-ı târik”³⁶¹ tanımı da kullanılmakla beraber daha çok harami, haydut, haramzâde, eşirra, celâlî, uğru, türedi, şaki ve bunun çoğulu olan eşkîya kelimeleri kullanılmaktadır³⁶². Ferit Devellioğlu ise eşkîya kelimesini “dağ hırsızları, haydutlar” olarak tanımlamıştır³⁶³.

XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’nin genişlemesi durmuş ve artık elindeki toprakları kontrol edebilmek için çaba sarf etmeye başlamıştı. Uzun süren savaşların etkisiyle reayadan alınan vergiler artmış ve reaya malî olarak çok zor duruma düşmüştü. İşsiz durumda olanlar ise başıboş geziyor ve eşkîyalık hareketlerine yöneliyorlardı.

Yine XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin merkezî otoritesi ciddi anlamda hasar almıştı. Seferlere katılmama ya da seferden kaçmak yaygınlaşmıştı. Tımar sisteminin önemini yitirdiği bu dönemde sipahilerin çok masraflı olan uzak seferlere katılmaması sipahilerin tımarlarının ellerinden alınmasıyla sonuçlandı. Tımarlarını bırakan sipahiler, savaş zamanı istihdam edilip daha sonra işsiz kalan eli silahlı sekbanlar, vergilerini vermeyen bazı aşiretler eşkîya grupları oluşturdular. Bu

³⁶⁰ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, *DİA*, Cilt: 11, İstanbul, 1995, s. 463.

³⁶¹ Kuttau’t-ı târik, “*insanların mallarını zorla ellerinden almak suretiyle eşkîyalık eden*” anlamına gelmektedir. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998, s. 234.

³⁶² Mehmet Öz, “Modernleşme- Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özelliği”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, (Ed: Osman Köse), Samsun, 2017, s. 12.

³⁶³ F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 271.

gurupların oluşması ve etkin bir duruma gelmesinde aktörlerden biride tüfeğin yaygın hale gelmesi ve kolay bir şekilde alınması ve satılmasıydı³⁶⁴.

Aşiretler, yapıları itibariyle kendi kendilerine hareket etme yeteneğine sahipti, sağladıkları iktisadî kaynaklar ve birlikteliğin verdiği kuvvetten dolayı Osmanlı Devleti aşiretleri olabildiğince hoşgörüyü karşılıyordu. Fakat Osmanlı Devleti, aşiret düzenin bulunduğu yerde merkezî otoritede oluşacak aksaklıkları biliyordu ve buna binaen önlemlerini almaya çalışıyordu. Aşiretleri merkezî yönetimin parçası haline getirmek ve devletin bilgisi olması durumu hariç konargöçerliğe engel olmak istiyordu. Merkezi yönetimin kurallarına uymak istemeyen aşiret eşkıyalığı, sadece aşiret ruhundan kaynaklanmayıp, devletin otoritesindeki güç kaybından ve maddi çıkarlar elde etmek amacıyla bu hareketler ortaya çıkmıştır. Saklanmaları kolay olduğu için Osmanlı Devleti bunlarla uzun müddet uğraşmak zorunda kalmıştır³⁶⁵.

XVIII. yüzyılda tüm dünyada şartlar değişmeye başlamış, feodalite ortadan kalkmış, burjuva sınıfı yükselmiş ve kapitalist ekonomi güçlenmiştir. Avrupa’da monarşilerin yerlerini liberal ekonomiyi ön plana çıkaran devletler almıştır. Gelişen dünya koşullarında ise Osmanlı Devleti klasik düzen ile devam etmeye çalışıyordu. XVII. yüzyılın sonlarında Avusturya ile yapılan savaşların mali yükünü azaltmak ve nakdî olarak rahatlamak amacıyla 1695 yılında malikâne sistemi ortaya çıktı. Malikâne sistemine geçiş ile birlikte Anadolu ve Rumeli mirî mukataaları ve çiftlikleri alan yerli eşraf, XVIII. yüzyılın hemen başlarında zenginleşmeye başladılar ve ayanlık iddialarında bulundular³⁶⁶. Bir çeşit vergi toplama usulü olarak mukataa sistemine geçilmesinden dolayı, halk ile mukataa sahibinin arasına birçok farklı görevli (mütesellim, amil, emin, mübaşir) girmiş ve bu durum halkın daha kolay istismar edilmesine neden olmuştur³⁶⁷.

Osmanlı Devleti, 1683 yılından itibaren eşkıyalar, leventler, mütegalibeler, Türkmen ve Ekrad taifeleri gibi birçok mesele ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti bir taraftan savaşlar ile meşgul olurken, bir taraftan da aşiretlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Ancak savaşlardan dolayı tam olarak bu meselelere

³⁶⁴ M. İlgürel, *a.g.m.*, s. 467.

³⁶⁵ Gökür Akçadağ, “16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı’nda Eşkıyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, s. 58.

³⁶⁶ Mustafa Öztürk, “18. Yüzyılda Antep ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Tarihten Günümüze Ayıntab- Gaziantep, Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep, Bildiri Metinleri Kitabı*, Ankara, 2018, s. 185.

³⁶⁷ Fatma Acun, “Celâli İsyânları 1591-1611”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 9, Ankara, 2002, s. 705.

yoğunlaşmamıştı. Anadolu'daki bu karışık durum ise yerli mütegalibelere yarıyordu³⁶⁸. Bölgede zayıflayan otoriteyle mütegalibeler taşrada hâkim güç durumuna gelmeye başladılar. Daha önce görevleri ve yetki alanları kanunlarla belirlenmiş ve bir bakıma devlet görevlisi durumundaki raiyyet, mütegalibelerin boyunduruğuna giriyorlardı. Raiyyet için iki seçenek olup, ya mütegalibelerin hâkimiyetini kabul edecek ve nökeri durumuna gelecekler ya da çiftini çubuğunu terk edip dağlara çekilip eşkıyalık hareketlerine başlayacaklardı. Bütün bunların ışığında XVIII. yüzyıl eşkıyalığın yaygınlık kazandığı bir dönem haline gelmiştir³⁶⁹.

4.1.Eşkıyalık Hareketlerinin Sebepleri

Eşkıyalık en çok adalet kavramına etki eder, insanlar arasında ve insanın devlete karşı olan güvenini zedeler, zayıf ve güçsüz durumda olanlar ise en fazla etkilenen kesimdir. Adaletle sahip olan ve bunun uygulayıcısı olan devlet iken eşkıyalık devletin uhdesinde bulunan bu yetkiyi devletten çaldığı için ilk olarak devletin kendisine zarar vermiş olur. Adalet kavramına yalnızca suç işleyenlerin hak ettikleri cezaları vermek değil, aynı zamanda sosyal tabakalar arasında dengenin de sağlanmasını kapsar. Üretim ilişkilerinin güven ve huzur ortamında gerçekleşmesi de yine adalet ile mümkün olmaktadır. Eşkıyalık bu adaletsizliğe sebep olan tarafıyla toplumun dengesini ve üretim ilişkilerini kötü yönden etkileyerek, bulunduğu ortamı yoksul ve geri bırakır³⁷⁰. Bu açıyla bakılırsa özellikle resmî görevlilerin adaletsizliği ve savaşların getirdiği ağır yüklerden dolayı alınan vergilerin eşkıyalık hareketlerini tetiklendiğini söyleyebiliriz.

Avrupa, bugüne değin coğrafi keşifler adıyla bilinen ilk sömürge hareketleriyle deniz aşırı imparatorluklar kurmuş, bunun bir getirisi olarak altın ve gümüş gibi değerli şeyler Avrupa'ya gelmiştir. Buna binaen, patates, mısır, tütün, kereste, kauçuk, gıda ve sanayi malları da Avrupa'yı iktisadi anlamda çok güçlendirdi³⁷¹. Osmanlı Devleti ise kendisine münhasır bir ekonomi anlayışıyla hareket ediyordu. İaşe, gelenekçilik ve fiskalizm adı verilen bir düzen içerisinde ekonomik yaşantısını sürdürmeye çalışıyordu. Devletin uyguladığı bu iaşe, gelenekçilik ve fiskalizm politikası hazinenin devamlı dolu tutulması ve kendi

³⁶⁸ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK, Ankara, 2014, s. 94.

³⁶⁹ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 185-186.

³⁷⁰ Mehmet Taş, "Osmanlı Devletinde İçil Sancağı'nda Yaşanan Eşkıyalık Olaylarına Bakış", *Social Sciences Studies*, Sayı: 30, 2019, s. 1022.

³⁷¹ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 187.

kendine yetebilir olabilme isteğidir³⁷². İaşenin karşılanması konusunda ve asırlar boyunca vergilerin alınması hususu bulunduğu zamanın koşullarına göre uygun hale getirilememiştir. Fatih Kanunnamesinde belirlenen ağnam vergisi 2 koyuna bir akçeydi. Yine XVIII. yüzyılda da 2 koyuna bir akçedir. Ancak XVIII. yüzyıldaki akçenin değeri Fatih Sultan Mehmed'in dönemindeki akçe değerinde değildi³⁷³. Buradan net bir şekilde anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti vergi düzenlemesinde ciddi bir eksiklik vardır. Yukarıda zikredildiği üzere vergilerin iki farklı yüzyılda aynı olması devletin iktisadi durumuna mutlaka etki etmiştir. Yine XVI. yüzyıldan itibaren akçenin değerinin kademeli olarak düşmesi özellikle devlet bünyesinde bulunan idareci zümreyi huzursuz etmiş ve bu durumla birlikte idareci zümre halktan haksız yere vergiler almaya başlamıştır. Eşkîyalık hareketine etki eden bir unsurun da bu olduğunu söyleyebiliriz. Yine tımarlı sipahilerin kademeli bir şekilde ortadan kalkmalarından dolayı, vergi toplama işi, görevden alınması daha zor olan mültezimlere geçmiştir³⁷⁴.

Resmi görevlilerin, paşaların halkı beslemek amacıyla sefer esnasında “imdad-ı seferiyye”, barış döneminde de “imdad-ı hazariyye” toplamaları kanuni olarak haklarıydı. Ancak bu durumu suiistimal etmişler ve vergi vermekten muaf olan bazı yerlerden vergi tahsil etmişlerdir. Savaşın olmadığı zamanlarda reayayı rahat ettirmek amacıyla “tekâlif-i seferiyye” ve diğer “tekâlif-i şakka” çeşidinden vergi alınması yasak edilmesine rağmen bu vergilerin alınmasına umumi olarak devam edilmiştir. Tüfenkçiyân akçesi, zahire akçesi, kaftan akçesi, bayrak akçesi gibi haksız vergiler istenerek reaya çok zor durumda bırakılıyordu³⁷⁵. Devlet ise bu çeşit vergi istenmesi ve alınmasının zulüm olduğunu bilerek yasaklama girişiminde bulunmuştur. Ancak bazı zamanlarda da bu vergileri elde etmedikçe görevlilerin, görevlerini tam olarak yerine getirmeyeceğini düşünerek bir disiplin ile bu vergileri almalarına izin vermek zorunda kalmıştır³⁷⁶. Bu çeşit haksız vergi istenmesinin engellenemeyişinin dikkate değer nedenlerinden bir tanesi de mirî mukataaların vali,

³⁷² Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 47-54.

³⁷³ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 187-188.

³⁷⁴ Efkân Uzun, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyanlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi 1630-1655*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 244.

³⁷⁵ Şaban Bayrak, *Anadolu'da Eşkîyalık Olayları (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı 1700-1750)*, İstanbul, 2015, s. 38-40.

³⁷⁶ Mustafa Akdağ, “Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş Devrinde Esas Düzen”, *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C.III, S.4-5, Ankara, 1965, s. 144.

voyvoda ve muhassılların iltizamlarından çıkarak 1702 yılından sonra mültezimlere malikâne olarak ve ırsî olarak erkek çocuğa geçebilen bir şekilde verilmesidir³⁷⁷.

Eşkîyayı teftiş etmek ve yakalanıp cezasını vermeye memur olanlar giderlerini reayadan toplama yetkisini elinde bulunduruyordu. Örneğin, Kilis Ekradı ve Kılıçlı Aşireti eşkıyalarını yakalayıp cezalarının verilmesi için görevlendirilen Maraş Valisi Ali Paşa Aralık 1714 tarihinde 3 gün boyunca Antep'te kalmış ve burada kaldığı her gün için her evden 24,5 kuruş toplamıştır. Fakat teftiş yapmak için çıkan görevlilerin bazıları, kendi masraflarını istemelerinin yanı sıra, eşkıyalar gibi davranıp, reayayı soymak için teftişi bahane olarak kullanıyordu. Hatta bu gibi davranış şekillerinden ötürü Anadolu Valisi Yusuf Paşa, Sivas Beylerbeyi, İçil Sancağı yetkilileri ve Erzurum Valisi uyarılmıştır³⁷⁸.

Normal şartlarda halkın huzurunu, güvenliğini, rahatlığını sağlama görevinde olan bu resmi görevliler bazı zamanlar haktan, hukuktan ayrılarak halka zulüm etmişlerdir. Resmi görevdeki bu kişilerin, zulümleri emr-i hümayun ile yasaklanmış olmasına rağmen yanındaki birçok adamlarıyla birlikte şehirleri sıklıkla devriyeye çıkıyor, deftere, kanuna, şer'e uygun olmayan salgunlar³⁷⁹ yapıyorlar, farklı isimler altında ek vergiler istiyorlar ve bu istekleri gerçekleşmeyince halkı cezalandırıyorlardı³⁸⁰. Yine eşkıyalık, birçok yerel yöneticinin halkı sindirmek için kullandığı bir araç olmuştur. Devlet ise bazı zamanlar kendisinin de kullandığı eşkıyanın başını ezerek halkın güvenini kazanıyordu³⁸¹.

Aşiretlerin eşkıyalık hareketlerinde bulunmaları, aşiret bireylerinin yerleşik halka göre daha kolay eşkıya olmaları, genel olarak kontrol altına alınamayışlarının yanı sıra, akrabalık ve çıkar ilişkilerinden dolayı koruma altına alınma ayrıcalığına sahip oldukları içindir. Bunun yanı sıra hem kendi içlerinde hem de diğer aşiretlerin içlerinde rahatça gizlenebilmeleri bu sebeplere dâhildir³⁸².

Aşiretlerin eşkıyalık hareketlerinde bulunmasının en önemli sebeplerinden birisi, devlet tarafından kendilerine verilen aylak ve kışlakların yetersiz olmasıdır.

³⁷⁷ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 14, Ankara, 1963, s. 51.

³⁷⁸ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 51-52.

³⁷⁹ *Salgun* ya da *salma* adı verilen bu vergi türü olağanüstü *nakdi ve ayni* olarak reayadan istenen vergilerdir. Bkz. Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, İstanbul, 2018, s. 129.

³⁸⁰ Süleyman Demirci- Hasan Arslan, "Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyaleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunlar Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 2012/2, s. 52-53.

³⁸¹ Karen Barkey, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), İstanbul, 1999, s. 13.

³⁸² Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 65.

Hayvanlarını otlatacakları meralar yetersiz kalınca, aşiretler yerleşik halkın ekinlerine ve tarlalarına zarar veriyor veyahut da diğer aşiretlerle yaylak-kışlak kavgasına giriyordu³⁸³. Aşiretler ve yerleşik halk arasındaki bu mücadele “çoban ile saban arasında bir mücadele” biçiminde cereyan ediyor ve mücadeleyi ise genel olarak aşiretler kazanıyordu³⁸⁴. Bu mücadeleden çoğunlukla göçebelerin üstünlükle ayrılması, göçebelerin yerleşik hayatı hor görme düşüncesini daha da güçlendiriyordu³⁸⁵.

İktisadi sorunların getirdiği sosyal nizamsızlık, konargöçerlerin üzerinde de normal olarak etki ediyordu. Savaş zamanlarında kendilerinden istenen ağır vergiler ve yönetici zümrenin çeşitli bahaneler kullanarak aldıkları vergileri veremeyecek durumda olanlar ya vergileri vermemekte direniyor ya da başka yerlere gidiyorlardı. Vergileri vermemekte direttiklerinden dolayı, devlet tarafından eşkıya olarak ilan edilmeleri sonucu doğuyordu³⁸⁶.

Genel olarak bakıldığında kişi ya da grupların yapmış olduğu eşkıyalıkların ana nedenleri iktisadi sıkıntılardan kaynaklanıyor gibi görülse de bu sorunu tek başına açıklamada eksik kalmaktadır. Çünkü tarih boyunca, tüm toplumlarda, fikirler, dinî inanışlar, hurafeler vb. birçok durum, hal ve hareketlere etki etmiştir. Bunlardan ayrılmış bir iktisadî hareket düşünmek mümkün değildir³⁸⁷.

XVIII. yüzyıl dinî ve ahlâkî değerlerin yok olmaya yüz tuttuğu bir döneme doğru evrilmiş, dinî ve ahlâkî açıdan yaşanan büyük sorunlar devam etmiştir. Tüm katı tedbirler alınmasına rağmen, toplumda içki ve uyuşturucunun ardı arkası gelmemiştir³⁸⁸.

Genel olarak ahlakın bozulması, iktisadî ahlakı da etkilemekle beraber, kişiler veya zümreler kolay kazanca yönelmiştir. Bununla birlikte kolay ve kaba kazanç durumu devletin otoritesini elinde bulunduranlarla, o otoritenin haricinde ve uzağında kalanların birlikte paylaştıkları bir yol olagelmiştir. Kolay kazanmanın getirdiği rahatlıkla açıkça, yağma, soygun, yol kesme ve bazen halkın gelirlerine türlü bahanelerle el konulmaya başlanmıştır. Belirli bir nizamla yürütülen iş

³⁸³ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 40; Y. Halaçoğlu, *a.g.e.*, (2014), s. 45.

³⁸⁴ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 40.

³⁸⁵ Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul, 1991, s. 85.

³⁸⁶ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 41.

³⁸⁷ Mehmet Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul, 1982, s. 181.

³⁸⁸ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 68.

hayatında ziraat ve ticaretin de bozulmasıyla kolay kazanma arzuları da artmaya devam etmiştir³⁸⁹.

Görüldüğü gibi eşkıyalık hareketlerinin birçok farklı sebebi bulunmaktadır. Yönetici zümrenin haksız yere halktan vergi toplama arzusu ile halka yapılan zulüm, iktisadi olarak devletin ve reayanın zor durumlara düşmesi ve tabii genel ahlakın bozulup kolay kazanma isteği bu eşkıyalıklarda büyük rol oynamıştır. Yine konargöçerlerin yaylak ve kışlak sorunları da bu eşkıyalık hareketlerini tetiklemiş bulunmaktadır.

4.2. XVIII. Yüzyılda Kilis ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri

Aşiretlerin iktisadî hayatları ziraat ve daha çok hayvancılığa bağımlıydı. Bunlar kan bağı ile birbirlerine bağlanmış cemaatler şeklinde hayatlarını sürdürmekte olup, her cemaatin başında kendi rızaları alınarak seçilmiş bir Boybeyi bulunmaktaydı. Bu cemaatler ise kendi aralarında birçok şubeye bölünmüş olup, başlarında ise reislerinin ismiyle bilinen bir Kethüda mevcuttu. Boybeyi ve Kethüda sorumlu oldukları cemaatin tüm işleri ile yükümlüydü. Kendi aralarında herhangi bir sorun olursa bunu çözmeye söz sahibi olmakla beraber, devlet ile aşiret arasında bir köprü görevi görür ve ilişkilerin yürütmesinde rol oynardı³⁹⁰.

Aşiretler yaylak ve kışlak arasında gidip gelirken yerleşik ahalinin tarlalarına, bağ ve bahçelerine zararlar veriyordu. 1687-1689 yılları arasında bu olaylar iyice artmaya başladı. Bununla ilgili olarak merkeze birçok şikâyetnameler geliyordu. Aşiretlerin eşkıyalıkları o kadar artmıştı ki yerleşmiş bulunan bazı oymaklar bile buldukları yerleri terk ediyordu³⁹¹.

Osmanlı Devleti, aşiretlerin iç güvenliği tehdit etmesinden dolayı XVII. yüzyıl sonlarından sonra aşiretleri iskan etme kararına vardı. Bu iskanın yapılmasındaki amaç, iç güvenliği sağlamak, vergilerin düzenli ve sorunsuz toplanabilmesinin yanı sıra yerleşik hayata geçirilen bu aşiretlerden askeri anlamda yararlanmaktı. Stratejik açıdan çok önemli olan Rakka ve Kıbrıs iskan bölgesi olarak seçildi. Aşiretlerin Rakka'ya yerleştirilmesindeki amaç, bu dönemde Anaze ve Şammar gibi Arap aşiretleri bölgeyi tazyik ediyordu. Kuzeye olan bu tazyikleri kırmak ve nüfusu dengelemek, Anadolu'nun güvenliği açısından çok büyük bir önem

³⁸⁹ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası: Fikir ve Sanat Boyu Akisleri ile Bir Portre Denemesi*, İstanbul, 1981, s. 14.

³⁹⁰ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 190.

³⁹¹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 43-44.

arz ediyordu. Aşiretlerin Kıbrıs'a iskan ettirilmek istenmesindeki amaç ise, Kıbrıs'a iskan edilen aşiretlerin geri dönmesinin zor olması ve nüfus dengesi açısından çok önemli olmasıydı³⁹².

Kilis bölgesi özellikle Ekrad aşiret ve cemaatlerin yoğun olarak hayatlarını sürdürdüğü bir bölgedir. Ekrad cemaatleri, Türkmen cemaatlerden sonra Halep Sancağındaki en fazla nüfusa sahip guruptur. Bölgenin fethinden sonra yapılan tahrirlerden anlaşıldığına göre, 1536 yılında bu ekrad cemaatlerin başındaki isim İzzeddin Bey'dir³⁹³.

Kilis ve çevresindeki aşiretler özellikle XVII. yüzyılın sonlarına kadar irili ufaklı sorunlarla gelmişlerdir. Ancak XVII. yüzyılın sonlarından itibaren eşkıyalık hareketlerinde gözle görülür bir artış gerçekleşmiştir.

Kilis ve çevresinde en yaygın şekilde eşkıyalık hareketinde bulunan aşiret Okçu İzzeddinli Aşireti olmakla beraber, Musabeyli Aşireti, Şeyhli ve Amiki, Hoştivanlı gibi aşiretlerde eşkıyalık hareketlerinde öne çıkan aşiretler olmuşlardır. Bu aşiretler, genel olarak Kilis, Antep, Maraş, Antakya, Adana ve Halep gibi bölgelerde eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlardır.

Okçu İzzeddinli Aşireti bölgede birçok soruna sebebiyet veren aşiretlerden biri olmuştur. Temmuz 1704 tarihinde bu aşiret hakkında gelen şikâyetlere binaen bunların cezalandırılması için Kilis Voyvodası Ahmet görevlendirilmiştir. Ancak Okçu İzzeddinli Aşireti eşkıyaları voyvodanın hanesini yaklaşık sekiz yüz eşkıyayla basmış, eşyalarını yağma ederek voyvodayı da öldürmüşlerdir. Bunun yanı sıra eşkıyalar Kilis Serdarı'nın babasının, kardeşlerinin ve kendisinin de hanesini yağmalamışlardır. Bunun üzerine Antep Sancakbeyi'nden eşkıyaların ele geçirilip, şiddetli bir şekilde cezalandırılmasının ardından Rakka'ya iskan edilmesi istenmiştir³⁹⁴. Yine Okçu İzzeddinli, Tacirli, Bahadırli ve bunlara bağlı bazı eşkıyalar Antep Sancağı'nın Burç Nahiyesi köylerinde eşkıyalık hareketlerinde buldukları bildirilmiş ve bunun önüne geçilmesi için 31 Ekim 1704 tarihli yeni bir ferman gönderilmiştir³⁹⁵.

Aralık 1709 tarihli hükümde Halep Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya hitap edilmiştir. Ayıntab ve Kilis arasında kırk kadar şaki ellerinde mızraklarla gezerek,

³⁹² M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 191.

³⁹³ T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *397 Numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (943-1536)*, (Proje Yön: Yusuf Sarınay), Ankara, 2010, s. 40.

³⁹⁴ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 160.

³⁹⁵ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 160.

yol kesip, adam öldürüp ve ahalinin mallarını gasp etmişlerdir. Hatta Rakka ve Adana Valilerinin adamlarını soymuşlardır. Adana ahalisinden olan elli kişiyi soyarak, eşyalarını ve mallarını gasp etmiştir. Bu şakilerin üzerlerine iki bayraklı levandat gönderilmiş olup, şakilerden altı kişi yakalanmış ve öldürülmüştür. Ancak bu levdatın elinden bazıları kaçmış ve Antakya karyelerine saklanmışlardır. Antakya karyelerine saklanan eşkıyalar siz bizim altı nefer adamımızı öldürdünüz deyip, Antakya karyelerinde yol kesip, adam öldürüp ahalinin mal ve eşyalarını gasp etmiş ve ahaliyi perişan etmiştir. Bu şakilerin yakalanıp, cezalarının gerektiği gibi verilmesi gerektiği bildirilmiştir³⁹⁶.

Kilis kadısı ve voyvodasına gönderilen hükümde Valide Sultan'ın Halep Eyaletinde bulunan haslarından Kilis hassında bazı cemaatler eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlardır. Okçu İzzeddinli aşiretine tabi Cerikanlı Cemaati, yine Okçu İzzeddinli Aşiretine tabi Sabkanlı Cemaati ve Hakdanlı Cemaati, Şeyhler Aşiretine tabi Kulaklı ve Adamanlı Cemaati ve Musabeğli Aşiretine tabi Karacalı Cemaatinden bazı şahıslar voyvodalarına itaat etmeyerek has malının tahsil edilmesini engellemişlerdir. Daha önce ise aşiret ihtiyarları ve aşiretin söz sahipleri tarafından senet ile teminat altına alınmış olan, isyan edenlerin yakalanıp teslim edilmesi hususuna binaen eşkıyalık yapanların teslim edilmesi istenmiştir. Aksi takdirde taahhüt ettikleri nezir bedellerinin tahsil edilip Rakka'ya iskan edilecekleri bildirilmiştir³⁹⁷.

Kilis hassına tabi olan Okçu İzzeddinli aşireti eşkıyası yüz-yüz elli süvari ile İfraz-ı Zülkadriyye (Maraş Eyaleti) toprağına girerek burada bulunan halktan bazılarını katletmiş, koyun, keçi ve binek hayvanlarını zorbalıkla ellerinden almışlardır. Ahalinin mahsullerini gasp edip, yolcuların da yollarını keserek ifraz-ı zülkadriyye reayasını perişan etmiştir. Kilis voyvodasına gönderilen emr-i şerifte İfraz-ı Zülkadriye ahalisine saldırıp zulmeden, yolcuların yollarını kesip zulümde bulunan, eşyalarını ve hayvanlarını gasp eden Okçu İzzeddinli aşireti eşkıyalarının tutulup gerekli olan cezalarının verilmesi istenmiştir³⁹⁸.

Aşiretlerin içerisinde bazı şaki³⁹⁹ şahıslar sivrilip çıkabiliyordu. Şahsi olarak eşkıyalık hareketlerinde bulunup yağma ve yol kesme gibi eşkıyalık hareketlerinde

³⁹⁶ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 116, s. 142.

³⁹⁷ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 116, s. 140.

³⁹⁸ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 1558. (M. 3 Ağustos 1712- H. 29 Cemaziyelahir 1124).

³⁹⁹ Şemseddin Sami “şaki” kelimesini, haydut, serkeşlik vadisine dalan adam olarak açıklamıştır. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 781.

bulunabiliyorlardı. Mayıs 1712 yılına ait hükümde Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya ve Kilis Kadısına hitap edilmiştir. Kilis Sancağı Ekradından olan Şeyhler Cemaatine mensup Kasoğlu Davud isimli şaki Antakya, Kilis ve Halep nahiyelerinde fesat çıkarmasından dolayı gereken cezanın tertip olunması istenmiştir⁴⁰⁰.

Aşiretler kendi içlerinde ve diğer aşiretlerle bazen sorunlar⁴⁰¹ yaşadığı gibi bazen de birlikte hareket etmişlerdir. Adana Beylerbeyi ve İfraz-ı Zülkadriye Voyvodasına hitap edilen hükümde Türkmen eşkıyası ve Ekrad eşkıyasının ittifak ederek Payas'dan Adana'ya kadar olan bölgede yol kesip, ahalinin mal ve eşyalarını gasp ettiği belirtilmiştir. Daha önce Hama, Humus ve Rakka'ya iskan edilmiş olan Türkmen ve Kilis Ekradından eşkıyalar, Kurdkulağı, Karakulakkapı ve Ilıcakbeli mevkiinde yol kesmiş, adam öldürmüş ve ahalinin mallarını gasp etmiştir. Bu eşkıyaların haklarından gelinip, gereken cezaların verilmesi için Vezir Hasan Paşa görevlendirilmiştir⁴⁰².

1714 yılında Okçu İzzeddinli, Şeyhlü (Şeyhler), Amiki, ve Hoştivanlı cemaatleri ile ilgili birçok hüküm gönderilmiştir. Bu yılda birçok eşkıyalık hareketinde bulunan bu cemaatlere mensup olan eşkıyalar yol kesme, adam öldürme ve ahalinin mallarını gasp etme gibi birçok olaya mahal vermişlerdir. Eşkıyalık yapanların kimisi öldürülmüş, kimisi sürgün edilmiş olmasına rağmen bir türlü bunların eşkıyalığı son bulmamıştır.

Kilis voyvodasına gönderilen hükümde Kilis Ekradı'ndan Okçu İzzeddinli, Amiki, Şeyhler Cemaatleri ve bunlara mensup eşkıyanın cezalandırılması istenmiştir. Kilis Ekradı'ndan Okçu İzzeddinli, Amiki, Şeyhler Cemaatleri yapmış oldukları eşkıyalıklardan dolayı daha önce Rakka'ya iskan edilmiştir. Ancak birkaç yıl sonra bu aşiret eşkıyaları iskan edildikleri yerden kaçarak Antep, Maraş ve Kilis civarında kırk elli nefer eşkıya ile gezip yol kesme, adam öldürme ve ahalinin mallarını gasp etme gibi eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlardır. Kilis Voyvodası Hacı Mehmed eşkıyanın üzerine giderek Avcıoğlu Fettah, Cemil oğlu Cemil, Davut oğlu Musa vs. gibi şahısları ele geçirmiş ve cezalarını vermiştir. Bunun üzerine reaya yavaş yavaş geri dönmeye başlamıştır. Bir müddet sonra ise aşiretin eşkıyalarından Söylemezoğlu

⁴⁰⁰ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 119, s. 83.

⁴⁰¹ Haziran 1690 tarihinde Şeyhlü Ekradı Cemaati mensuplarından 900 tüfekli adam Amikî Taifesine saldırmış, yedi kişiyi öldürmüş, otuz sekiz evi tamamen yakmış, birçok mal ve eşyayı da gasp etmişlerdir. Bu hadisenin üzerine Rakka Beylerbeyi Kadızade Hüseyin Paşa gerekli cezaların tertip edilmesi için görevlendirilmiştir. Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005, s. 166.

⁴⁰² BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 119, s. 95.

Koca ve oğlu ve kardeşi Ali ve Sucaklı Davud, Sarı Hüseyin oğlu İbrahim, Köse Bekir oğlu Halil, Ali Çavuşoğlu adlı eşkıyalar intikam alma maksadıyla Kilis'i muhasara altına alıp ahalinin mallarına tasallut ederler. Voyvodayı öldürmek maksadıyla sarayını basarlar. Eşkîyanın bu hareketlerinden dolayı Ordu-yı Hümâyûn'a şikâyet olunmuştur. Ağustos 1713 tarihinde yapılan bu eşkıyalıkların engellenmesi için ferman gönderilir⁴⁰³.

Ağustos 1713 tarihinde Kilis Ekradı'nın yapmış olduğu eşkıyalıkları bertaraf eden ve gerekli cezaları veren Kilis Voyvodası Mehmed, Ağustos 1714 tarihinde eşkıyaların intikam duygusuyla katledilmiştir. Kilis Ekradından olan Hoştivanlı, Amiki, Şeyhler, Okçu İzzeddinli, Kılıçlı, Bektaşlı, Koyun Oğulları, Alıccı Cemaati eşkıyaları Kilis'in batısında Zeytunlu mahalinde toplanıp, Kilis Voyvodası Hacı Mehmed'in sarayını beşyüz-altıyüz kadar adamla basmış, kethüdasını, beş çukadarını katledip, mal ve eşyalarını da gasp etmişlerdir. Bu olaya binaen, Malatya Mutasarrıfı Rişvanoğlu Mehmed'e, eşkıyanın yakalanıp gerekli cezanın verilmesi için görevlendirilen Maraş Valisi Vezir Ali Paşa ile beraber hareket etmesi istenmiştir⁴⁰⁴. Hoştivanlı Cemaatine mensup, Kör Hasan, Hacı Kasım, Kara Halil vs. Amiki Cemaatine mensup, Deli Kasım oğlu Halil, Ammisi oğlu Battal vs. Şeyhler Cemaatine mensup İbrahim ve Okçu İzzeddinli Cemaatine mensup, Hacı Ömer, Köse Bekiroğlu ve Sarı Hüseyin oğlu vs. gibi eşkıyalar Kilis Voyvodası Hacı Mehmed'i katledenlerdir. Ağustos 1714 tarihinde Maraş Valisi Vezir Ali Paşa'ya gönderilen hükümde adı geçen eşkıyaların yakalanıp cezalarının tertip edilmesi istenmiştir. Yandaşlarının ise Rakka Kalesine hapis edilmesini istenmiştir⁴⁰⁵. Yine aynı tarihli hükümde Kilis Voyvodasını katleden, eşkıyalara yardım ve yataklık eden asker hüviyetli kimseler olan Yeniçeri Serdarı Ali, Deli Battal ve yine Yeniçeri Serdarı Abidin Çavuş⁴⁰⁶ ve kardeşi Ahmed gibi kimseler mallarına el konularak aileleriyle birlikte Avretadası'na sürgün edilmişlerdir⁴⁰⁷. Bütün bunlara rağmen eşkıyalık hareketleri bu tarihte son bulmamıştır. Kilis Ekradından olan Hoştivanlı

⁴⁰³ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 8; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 170-171.

⁴⁰⁴ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 112; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 211-212; Kayaçağlayan, *a.g.t.*, s. 69-71; Murat Fidan, "1714-1715 Tarihleri Arasında Ayıntab'da Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Ayntab Şer'îye Sicili'ne Göre)", *Asia Minor Studies*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, s. 87.

⁴⁰⁵ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 122, s. 76.

⁴⁰⁶ Kilis Voyvodası Hacı Mehmed'i eşkıyanın katletmesinde dahil bulunan Abidin Çavuş, voyvodanın katledilmesinden iki yıl önce Kilis'te eşkıyanın zabt-u rabt altına alınması için görevlendirilmiş bir şahıstır. Bkz. BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 119, s. 60. Muhtemelen Abidin Çavuş eşkıyalık hareketlerinin sebeplerinden birisi olan kolay kazanç elde etme ve güç sahibi olabilme hırsına kapılıp böyle bir eşkıyalığa katılmıştır.

⁴⁰⁷ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 122, s. 76.

Cemaatinden Kara Ali ve Kalender, Amiki Cemaatinden Mamurcu oğlu Ali ve Görmez oğlu Halil, ve Okçu İzzeddinli Cemaatinden Hayır Söylemezoğlu Koco⁴⁰⁸ ve Arab Ali, Şeyhlü Cemaatinden Kör Musa ve Kör Mustafa vs. eşkıyalar yine yol kesme ve adam öldürme gibi eşkıyalık hareketlerine devam etmişlerdir. Maraş Valisine gönderilen hükümde adı geçen şahısların yakalanıp Rakka'ya iskan ettirilmesi emredilmiştir⁴⁰⁹. Kilis reayasından veya aşiretlerden bir daha böyle bir hareket olursa Rakka'ya iskan ettirileceği bildirilmiş olup, bir daha eşkıyalık hareketlerinde bulunmayacaklarına dair Kilis hassı reayasından nezir hücceti alınıp baş muhasebeye kaydedilmiştir⁴¹⁰.

Devlet tarafından gönderilen hükümlerde zaman zaman eşkıyalık hareketlerini engellemek için, aşirette söz sahibi olanlar, aşiret ihtiyarları ve boybeylerinin taahhütleriyle eşkıyalık yapanların isimlerini vermeleri veya nezir akçelerini ödemeleri söz konusu oluyordu. Bu taahhüdü yerine getirmediikleri takdirde kendileri zor durumda kalıyor ve nezir akçelerini ödemek zorunda kalıyorlardı. Nitekim Ağustos 1713 tarihinde Kilis kadısı ve voyvodasına gönderilen hükümde daha önce Kilis Ekradından bazı eşkıyaların yaptıkları eşkıyalık hareketlerinin cezası verilmiş ve aşirette söz sahibi olanlar, aşiret ihtiyarları ve boybeyleri tarafından herhangi bir eşkıyalık olması durumunda aşiret mensuplarından eşkıyalığa karışanların teslim edilmesi istenmiştir. Amiki cemaatinden Deli Kasım oğlu Veli Halil, amcası oğulları Battal ve Ali vs. Şeyhler Cemaatine bağlı Adamanlı Oymağına mensup Seydi oğlu Uyuz İbrahim, İbrahim'in kardeşi İsmail ve Ali Haydar oğlu Tahir'in fitne ve fesat çıkardıkları için teslim edilmesi gerektiği bildirilmiştir⁴¹¹.

Eylül 1714 tarihinde Kılıçlı Ekradı, Tacirli Cemaati, Koyunoğlu Türkmeni, Elçi Türkmeni ve Kilis Ekradı birleşerek Anadolu'da eşkıyalık yapmaya devam etmişlerdir. Bu eşkıyalar daha önce Kıbrıs, Humus ve Rakka'ya iskan ettirilmiş olmasına rağmen yine bir fırsatını bulup eşkıyalık yapmışlardır. Sivas sınırları içinde Ayıntab, Maraş ve Halep kervanlarını basmışlar, eşya ve mallarını da gasp etmişlerdir. Bununla birlikte kervanda bulunan bazı kişileri öldürmüşler, bazılarını

⁴⁰⁸ Yaşadıkları evlerin dağlık yerlerde bulunmasından dolayı Söylemezoğlu Koco yakalanamamıştır. Elçi, Tacirli ve Kılıçlı eşkıyalarını etrafında toplamış ve Sivas-Malatya arasında, yol kesme ve adam öldürme gibi eşkıyalıklarıyla korku salmışlardır. Eylül 1728 tarihinde ise her nasıl olursa olsun yakalanmaları için Maraş Beylerbeyi ve Sivas Mütessesellimine ferman gönderilmiştir. Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 213-214.

⁴⁰⁹ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 133.

⁴¹⁰ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 133.

⁴¹¹ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 11.

ise yaralamışlardır. Bunun yanı sıra Elbistan nahiyesi civarında mahsulleri gasp etmişlerdir. Ecnebi tüccarların yollarını kesmişler, hatta Amasya, Tokat ve Sivas'tan gelen hacıların Zilli Han denilen yerde yollarını kesmişlerdir. Bunlardan yirmi beş kişiyi öldürmüş, otuz beş kişiyi yaralayarak mal ve eşyalarını da gasp etmişlerdir. Anadolu Beylerbeyi olan Ahmed Paşa'ya Maraş Valisi Ali Paşa ile ortak hareket ederek bunların cezalarının verilmesi istenmiştir⁴¹².

14 Eylül 1719 tarihli hükme göre Vezir-i Azam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Mehterbaşısı olan Hasan Ağa'nın Şam'dan dönüşü esnasında, Misis ve Adana arasında Okçu İzzeddinli Cemaatinden Binenli Oymağı eşkıyaları tarafından yolu kesilmiştir. Binenli Oymağı'ndan Büyükşeyh Musa adındaki şahıs liderlik yaptığı altmış nefer eşkıya ile Hasan Ağa'nın yolunu kesmiş, yanında bulunan umur-ı sıhhiye yazışmalarını ve bazı eşyaları gasp etmişlerdir. Bu olaya binaen Karaman ve Adana Eyaletlerinin Valisi olan Vezir Osman Paşa görevlendirilmiş olup, gasp edilmiş olan yazışmaların ve eşyaların sahiplerine geri verilmesi istenmiştir. Bölge iyice teftiş edilip eşkıyalık hareketinde bulunan Büyükşeyh Musa ve yanındaki eşkıyaların yakalanıp gerekli olan cezaların verilmesi buyurulmuştur⁴¹³.

Aşiretler bazen vergi verme konusunda da inatçı davranabiliyordu. Kilis'e bağlı Ravendan mukataasında bulunan köylerden Haliloğlu, Takyunus, Çobanöyüğü vesaire yerleri ziraat eden Elbeyli cemaatleri ödemesi gereken vergileri vermeyi terk etmişlerdir. Buraların malikâne mutasarrıfı olan Feyzullah ve Mustafa adlı mültezimlere vergileri olan senede beş yüz guruşu vermemeye başlamış ve aynı zamanda sekizde bir olan öşür vergilerini vermeyi terk etmişlerdir. Bu vergilerin ödenmesi için Halep Valisine ferman yazılması talep edilmiştir⁴¹⁴.

Kilis bölgesinde bulunan Okçu İzzeddinli, Bektaşlı, Kılıçlı ve Tacirli cemaatlerinden olan üç yüz kişiden daha çok eşkıya ve onlara bağlı birçok kişiyle guruplar halinde gezerek, Şubat 1731 tarihinden itibaren Antep'i kuşatıp halkı perişan edip, yolcuları soymuş ve köyleri yağma etmişlerdir. Hatta Antep içlerine girerek üç kişiyi öldürmüş, nicesini yaralamış ve mallarını gasp etmişlerdir. Bu eşkıyaların yakalanıp cezalarının verilmesi ve ailelerinin Kıbrıs'a sürgün edilmesi görevi Halep Valisi Mehmet Paşa'ya verilmiştir. Bununla birlikte Haziran 1731

⁴¹² BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 120.

⁴¹³ BOA, *Cevdet Zabtiye*, GN: 574. (M. 14 Eylül 1719- H. 29 Şevval 1131).

⁴¹⁴ BOA, *Ali Emiri*, SAMD,III, GN: 10292. (M. 3 Ekim 1729- H. 10 Rebiülevvel 1142).

tarhli ferman ile Maraş Mütesselimi, Mehmet Paşa'nın yanına verilmiştir⁴¹⁵. Antep Naibi ve Voyvodası'na, Rakka Muhafızı Hüseyin Paşa bir buyruldu yazıp, kendisi bizzat eşkıyanın üzerine gideceğini bildirmiş, kendisi gelene kadar da Çepni, Bahadırlı ve Reşi oymaklarının çevredeki yetkililerle Antep'in yardımına gitmelerini istemiştir⁴¹⁶. Eşküyaların zor durumda kalıp kaçabileceği ihtimali de göz önüne alınmış olup, kaçacakları güzergâh üzerinde yer alan Sof derbendi tutulmuş ve kaçanlara engel olunması için gerekli olan önlemler alınmıştır⁴¹⁷. Adana Valisi Ahmet Paşa olayların ardı arkası kesilmeyince Anadolu Müfettişi unvanıyla bölgeye gönderilmiştir. Ahmet Paşa, Değirmişem mahaline geldiğinde Kilis reayasından Amiki, Şeyhli, Musabeyli, Com cemaatlerinin söz sahipleri ve boybeyleri, Kilis mukataasından Okçu İzzeddinli, İkenlü, Çobanoğlu ve Öksüzler Aşiretlerinin eskiden bu tarafa birçok insanı öldürüp, Halep Valisi Mehmet Paşa'yla muharebeye giriştiklerini söylerler. Birçok eşkıyalık yapmış olup, kervan soymuş olmalarına rağmen, herhangi bir cezaya çarptırılmadıkları için daha da fazla ileriye gidip Kilis Voyvodası'na saldırmış kendisini yaralamış ve birkaç tane adamını da öldürmüşlerdir. Biraz daha ileri gitmişler ve Recepli Avşarı ile birleşerek Mehmet Paşa'ya saldırmışlardır. Ancak bu saldırıda başarılı olamamışlar ve 30 adamları öldürülmüş olup yüz adamdan fazlası esir alınmıştır. Kaçıp kurtulmuş olanlar ise Gavur dağlarında Çobanoğlu Aşireti'ne sığınmışlardır⁴¹⁸. Bu eşkıyalara doğru hareket eden Maraş Valisi Süleyman Paşa, eşkıyanın bazılarını yakalamış, cezalarını vermiş, kadın ve çocukların bazılarını da Maraş Kalesi'ne hapsedmiştir. Kaçanların ise Antep, Antakya ve Kilis bölgelerine doğru gittiğini haber alınca buyruldu ile yakalanmalarını bildirmiştir⁴¹⁹. Devlet, eşkıyanın bu kadar suça karışmasına rağmen, eşkıyanın teftişinde yer alan yetkililerin takibinde ölçülü ve adaletli olmalarını ısrarla talep etmiştir. Ancak devletin bu ısrarına rağmen vazifeliler intikam duygusuyla hareket etmiştir. Buna örnek olarak, Okçu İzzeddinli eşkıyasının yakalanması için görevlendirilmiş bulunan Kilis Voyvodası'nın evi basılmış, eşyaları ve malları gasp edilmiştir. Kilis Voyvodası ise intikam duygusuyla zulüm ve haksızlık etmiş ve bu sebepten dolayı Kilis Voyvodası görevinden alınmıştır⁴²⁰.

⁴¹⁵ Cemil Cahit Güzelbey-Hulûsi Yetkin, *Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden Örnekler*, Gaziantep, 1970, s. 5-6; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 183-184.

⁴¹⁶ C. Güzelbey- H. Yetkin, *a.g.e.*, s. 3-4; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 184.

⁴¹⁷ C. Güzelbey- H. Yetkin, *a.g.e.*, s. 6; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 184.

⁴¹⁸ C. Güzelbey- H. Yetkin, *a.g.e.*, s. 7-8; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 184.

⁴¹⁹ C. Güzelbey- H. Yetkin, *a.g.e.*, s. 14-15; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 184-185.

⁴²⁰ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 185.

Receblü Afşarı ve Kilis Kürtleri iskana tabi tutulmuşlardır. İskânı için görevli olan Adana Valisi ve Anadolu müfettişi Vezir Ahmed Paşa'dır. Receblü Afşarı ve Kilis Kürtleri'nin iskanında başarısız olduğu gibi bu aşiretler eşkıyalık hareketlerinde bulunmaya devam etmişlerdir. Halep bağlarından Adana şehrine gelmiş, Adana çevresindeki köyleri harap etmişlerdir. Burada bulunan halkın mallarını ve hayvanlarını gasp etmişlerdir. Bunun üzerine Adana Valisi ve Anadolu Müfettişi Vezir Ahmed Paşa'ya emir gönderilmiş ve bu eşkıyaların iskanında henüz olumlu bir sonuç alınmadığı bildirilmiştir. Ancak bu aşiretlerin bir an önce zulüm ve eşkıyalıklarının sona erdirilmesi, haklarından gelinmesi için gerekli olan tedbirlerin alınıp sonuç alınması istenmiştir⁴²¹.

Kilis Ekradından Okçu İzzeddinli Aşireti'ne bağlı Ekintili ve Sayratlu cemaatlerine mensup bir takım şaki, Kurtkulağı menzilinın atlarının yanı sıra ahalinin atlarını da gasp etmiştir. Bununla birlikte Adana ve Payas menzillerinin de 80 kadar atını gasp etmişlerdir. Kalenin dışında yer alan yirmi kadar evi basmış, eşyalarını, iki yüz elli adet öküz ve ineklerini gasp etmiş ve yolcuları soymuşlardır. Kilis Voyvodası, Ekintili ve Sayratlu cemaatlerinin ihtiyarları ve kethüdalarından, eşkıyanın tutulup hapsedilmesi ve gasp ettikleri mal ve eşyaların sahiplerine iade edilmesi istenmiştir⁴²². Okçu İzzeddinli Aşireti'ne mensup cemaatlerin tamamen yakalanması, eşkıyaların cezaya çarptırılması, geriye kalanların ise Rakka'ya iskânı için tekrar fetva ve ferman gönderilmiştir. Mart 1736 tarihli fermanla Adana Valisi Ali Paşa, Kilis Voyvodası ile beraber eşkıyanın üzerine gönderilir. Emrine ise Kars-ı Maraş Mütesellimi, Yeni-il Hassı Voyvodası Ahmet, Recepli Avşarı'nın yakalanmasına tayin olunmuş Mehmet görevlendirilmiştir⁴²³.

Eylül 1737 tarihli belgede Kilis'te bulunan cemaatlerden bir takım eşkıya, Azaz civarında Süleyman Paşa'yı kuşatır. Karşılıklı hücumlar sürerken, Halep Valisi'nin üzerlerine doğru ilerlediğini öğrenmişler ve gruplar halinde Antep'in köyelerine dağılmışlardır. Halep Valisi, eşkıyayı ölü veya diri her kim yakalarsa, öldürürse başını teslim etmeleri halinde, mal ve eşyalarını geri alacaklarını dile getirerek eşkıyanın takibine teşvik edilmiştir⁴²⁴.

Temmuz 1742 tarihli belgeden edinilen bilgiye göre Kilis'te bulunan Cerikanlı Aşireti ile bir anlaşma yapılmıştır. Cerikanlı Aşiretine tabi olan aşiret

⁴²¹ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, DN: 346, GN: 17263. (M. 13 Mayıs 1733- H. 29 Zilkade 1145).

⁴²² Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 186.

⁴²³ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 187.

⁴²⁴ C. Güzelbey- H. Yetkin, *a.g.e.*, s.26.; Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 187.

ihthiyarları ve söz sahibi olanlar meclis huzurunda toplanarak voyvodalarına itaat edeceklerini eski ve yeni olan bütün borçlarını tamamıyla voyvodalarına teslim edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Yine bundan sonra Ayıntab ve çevresindeki ahaliye, yolculara hiçbir şekilde taarruz ve zulüm etmeyeceklerini bildirmişler, bu yaptıklarından pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Bundan sonra ahitnameye uyarak, kendi aşiretlerinden herhangi bir ferdin eşkıyalık hareketi olursa, tüm güçleriyle üzerlerine gidilip, yakalanıp voyvodalarına teslim edeceklerini ve gerekli olan cezaların ibret-i âlem için verilmesi taahhüt edilmiştir. Bunun yanı sıra aşiret herhangi bir eşkıyalık hareketinde bulunursa, aşiret ihtiyarları ve söz sahipleri tarafından beş bin guruşluk bir nezir akçesi taahhüt edilmiştir⁴²⁵.

1744 yılında eşkıyalık hareketleri yine devam etmiştir. Devletin aldığı tüm tedbirler ve eşkıyaların cezalandırılması, hatta bu eşkıyaların canlarından olması dahi diğer aşiretlere ve mensuplarına ders olmuyordu. Bu tarihten iki yıl öncesinde Rakka Valisi Ahmed Paşa'ya gelen hükümlerle birlikte Ahmed Paşa, Okçu İzzeddinli aşiretinden Cerikanlı, İntilli, Keller, Şeyh Amikisi gibi cematların yanı sıra Adamanlı ve Meydanlı taifeleri eşkıyalarının hak ettikleri cezaları vermiş ve haklarından gelmişti. Ancak adı geçen bu eşkıyalardan geriye kalanlar eşkıyalık hareketlerine devam etmiştir. 1743 (H.1156 Ramazan) yılında Sivas civarında Maraş Valisi Atmaca Paşa'nın adamlarını öldürmüşler ve eşyalarını da gasp etmişlerdir. Bununla birlikte voyvodaları olan Battal Ağa'ya vermeleri gereken vergileri de vermemekteydiler. Kilis içlerine giren eşkıyalar şehri yağmalamış, evleri basmış, eşyaları gasp etmiştir. Hapiste bulunan bazı şahısları serbest bırakmış, bazılarını öldürmüş, bazılarını ise yaralamışlardır. Bu eşkıyalar, Kilis, Azez, Antakya, Halep ve Maraş civarına da musallat olmuşlardır. Hatta Maraş civarına hücum etmiş ve 30 kadar adamı katletmişlerdir. Maraş yakınlarında bulunan el-Hac Mehmed Ağa'nın adamlarının yollarını kesmişler ve iki yüz- üç yüz süvari ile saldırıp eşya ve mallarını gasp etmişlerdir. Bu eşkıyalar, hacıların güzergâhı olan Adana-Antakya arasını tamamen kontrol altına almışlardır. Devlet tarafından gönderilen bazı kişiler ise Adana-İskenderun arasını karayolu ile geçemeyip, deniz yolunu kullanmak zorunda kalmıştır. Bütün bu hadiselerden dolayı, Kilis, Ayıntab ve çevresindeki kadınlıklardan

⁴²⁵ BOA, *Cevdet Adliye*, GN: 595. (M. 14 Temmuz 1742- H. 11 Cemaziyelevvel 1155).

ve eşraftan gönderilen mahzarda eşkıyaların hakkından gelinmesi ve gerekli cezaların verilmesi istenmiştir⁴²⁶.

Belen'de Ekrad taifesinden bazıları, yolcuların yollarını kesmesinden dolayı, yolcuların ve hac vazifesini yerine getiren hacıların güvenli bir şekilde gidiş ve dönüşlerinin sağlanması amacıyla, Halep mütesellimi ve civardaki zabitanların (subay) yolların güvenliğini gerektiği gibi sağlamaları istenmiştir. Hacıların hac yolundan İstanbul'a kadar emin ve selamet içerisinde yolculuk yapmaları ve gereken bütün tedbirlerin alınması istenmiştir⁴²⁷. Eskiden beri eşkıyalığı âdet edinmiş olan Kilis Ekradı ve Bektaşlı Aşireti, Antakya kazasında adam öldürme, zorbalıkla ahalinin mallarını gasp etme gibi zulümler yapmışlardır. Yıllık olarak Haremeyn fukarasına dört bin guruş para veren Amik Vakfını da harap etmişlerdir. Bunun yanında yine merhum Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin hacılar ve yolcular için Karamurt mahallinde inşa ettirdiği han-ı kebirî (büyük han) de harap etmişlerdir. Bu hanın kuralarının idarecileri olan Ahmed Ağa ve Osman Ağa birçok kez bu eşkıyalarla muharebe etmiştir. Ahmed Ağa ve Osman Ağa'nın kendi mallarıyla yaptırdığı dört adet çiftliği iki yüz elli atlı adam ile alenen basıp, on fukara neferi katledip, sekiz adamı da yaralamışlardır. Binek hayvanlarını, erzaklarını, inek ve öküz gibi hayvanlarını gasp etmişlerdir. Bölükbaşının üç adamını da katletmişlerdir. Ahmed Ağa ve Osman Ağa dahi bu eşkıyalara güç yetirememiş ve gereğinin yapılması için Antakya naibi bu durumu bildirmiştir⁴²⁸.

1756 yılında Okçu İzzeddinli, Düşerli ve Bektaşlı aşiretleri eşkıyasının zulüm ve saldırıları devam etmiştir. Bu aşiretlerin mensupları Halep, Payas ve Antakya çevresindeki köylere alenen baskınlar vermiş, yüz yüz ellişer atlı eşkıya ile gelip ahalinin bazıalarını öldürmekle beraber, binek hayvanlarını, koyunlarını, keçilerini ve eşyalarını zorbalıkla gasp etmişlerdir. Daha önce Haremeyn-i Şerifeyn fukarasına yıllık para veren Köprülüzade vakıflarına bağlı Amik vakfını harap etmişler ve Damad Hüseyin Paşa vakıflarına bağlı Karamurt hanı civarındaki yerlere baskınlar vererek bazı kişileri öldürerek, hayvanlarını ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Hatta H. 1168 (M. 1755) yılında bu eşkıyalar Antakya kazası yakınlarında mezarları ziyaret eden bir kısım kadınının başlarını açmış, ellerinden kurtulmak için kaçanlardan bir kaçını katletmiş ve birkaçını da yaralamışlardır. Elleri bulunan

⁴²⁶ BOA, *Cevdet Zabtiye*, GN: 1552, (M. 12 Haziran 1744- H. 1 Cemaziyevvel 1157); M. Öztürk, *a.g.m.*, (2018), s. 192-193.

⁴²⁷ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 11425a (M. 8 Ağustos 1753- H. 8 Şevval 1166).

⁴²⁸ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 11425b (M. 8 Ağustos 1753- H. 8 Şevval 1166).

keçi ve koyunları da gasp etmişlerdir. Bundan sonra da nice eşkıyalıklar yapıp halkın hayvanlarını, eşyalarını gasp etmiş ve yolcuların yollarını keserek zulmetmişlerdir. Yine H.1169 (M. 1756) yılında yolcuların yollarını kesmiş, Ağcakoyunlu fukaralarının develerini alenen gasp etmişlerdir. Yolların emniyeti tamamen yok olup, Antakya, Halep ve Payas çevresindeki yerler eşkıyalık hareketlerinden dolayı perişan olmuştur. Buna binaen buralarda bulunan halk Antakya kadılığına başvurmuş, eşkıyaların haklarından gelinmesi ve bu zulümlerin bir an önce bertaraf edilmesi için istekte bulunmuşlardır. Antakya kadısı ise bu durumunun çözümü kavuşması için ahalinin isteklerini bildirmiştir⁴²⁹.

XVIII. yüzyıl aşiretlerin eşkıyalık hareketlerinin en üst seviyeye çıktığı yüzyıldır. Kilis Kürtleri birçok eşkıyalığa karışmış ve birçok zulümde bulunmuşlardır. 1763 yılında ise bu defa Kilis mukataasına bağlı Şakaki Aşireti Van ve çevresinde eşkıyalık hareketine maruz kalmıştır. Konargöçer taifesinden olan Şakaki Aşireti Van'da bulunduğu sırada Beyazıd Sancağı mutasarrıfı Mahmut Paşa Şakaki Aşiretine saldırmış, erkeklerini katletmiş, mallarını, eşyalarını, binek hayvanlarını ve üç yüz bin baş koyunlarını gasp etmiştir. Bunun yanı sıra aşiretin çocuklarını ve kadınlarını esir almıştır. Van ve Hakkâri civarında bulunan beyler de Beyazıd Sancağı mutasarrıfını örnek alarak Şakaki Aşiretine taarruzda bulunmuş, mallarını ve eşyalarını gasp etmiştir. Şakaki aşireti, gasp edilen mallarının, eşyalarının, evlatlarının ve kadınlarının geri verilmesi için durumlarını arz ederek gereğinin yapılmasını arz etmişlerdir ve emin bir yere iskan edilmeleri için 8 Ağustos 1763 tarihinde emir çıkarılmasına karar verilmiştir⁴³⁰.

Sadrazam silahşörlerinden olan Mehmed, Şam'dan dönerken içinde bulunduğu kervana Kilis reayasından Okçu İzzeddinli aşireti taarruz etmiştir. Kilis reayasından Okçu İzzeddinli aşireti eşkıyası yüz otuz adamla kervana saldırarak sadrazam silahşörlerinden Mehmed'in üç bin guruşluk parası ve eşyasını gasp etmiştir. Ayrıca kervanın da yetmiş dört yük eşyasını gasp etmiştir. Daha önceden gönderilen emr-i şerifte Okçu İzzeddinli aşireti eşkıyasının hakkında gelinip, mağdurların hakkının teslim edilmesi istenmiştir. Ancak fermanın gönderildiği dönemde Şam Valisi Abdi Paşa azledildiğinden dolayı bu emr-i şerif uygulanmamıştır. Bu nedenle Rakka beylerbeyi ile mübaşir olarak atanan Zeynel

⁴²⁹ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 14242 (M. 18 Şubat 1756- H. 17 Cemaziyelevvel 1169); BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 14215 (M. 16 Mart 1756- H. 14 Cemaziyelahir 1169).

⁴³⁰ BOA, *Cevdet Dâhiliye*, GN: 4633 (M. 6 Eylül 1763- H. 27 Safer 1177); Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 184.

Abidin Bey'e hitaben Okçu İzzeddinli aşireti eşkıyasının hakkından gelinmesi ve mağdurların haklarının teslim edilmesi için yeni bir emr-i şerif çıkarılmıştır⁴³¹.

Ayıntab kazasında meskûn olan Pezekli Ebubekir, Hüseyin Dede, Körbeyoğlu Hüseyin, Akpınarlı İsmail, Tahtanlı Mustafa ve Pezekli Ebubekir'in kardeşi Ahmed, öteden beri eşkıyalığı ile ün kazanmış olan Kilis ekradı ile birleşerek Ayıntab'ın köyleri ahalisine musallat olmuş ve buralarda adam öldürme, ahalinin mallarını gasp etme gibi eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlardır. Bundan önce ise bir gece kırk elli adam, piyade ve süvari ile şehre gelip Musallızade Ağa hanı ve ahalinin evlerini basıp adam öldürmüş ve mallarını gasp etmiştir. Bu eşkıyaların buldukları yerde tutulup gereken cezaların verilmesi için Rakka, Halep ve Maraş valilerine hitaben emr-i şerif yazılmıştır⁴³².

Bu dönemdeki eşkıyalık olaylarının önu bir türlü alınmamış olup, sürekli artarak devam edegelmiştir. Bu kadar tedbire rağmen eşkıyalık hareketleri bir türlü engellenemiyordu. Cezaların tertip edilmesi için gönderilen emirlere rağmen bir kısmı af dileyerek, nezir seneti verilerek kurtuluyor, bir kısmı ise dağlık bölgelere kaçarak saklanıyor ya da aşiretler suçluları kendi içlerinde gizliyorlardı.

Kilis ve Azaz bölgesinde eşkıyalar yerli halka ve yolculara baskınlar vermiş, zorbalıkla mallarını ellerinden alarak zulmetmişlerdir. Kilis ahalisinden olan Serdar Daldabanoğlu Mehmed Ali, Okçu İzzeddinli aşireti ihtiyarlarından el-Hac Ömeroğlu Veli ve ocakta hükmü kalmamış sekban taifesine mensup Kilis'te yerleşmiş olan aslen Acem olan Musa Bölükbaşı gibi şahıslar etraflarına başıboş rezil şahısları ve Ekrad Taifesinden bir kısmı dâhil etmiştir ve bu eşkıyalar yerli halkın ve fukaranın mallarını zorbalıkla ellerinden almışlardır. Ekrad taifesinin ihtiyarlarından olan el-Hac Ömeroğlu Veli ise Azez civarındaki Halep'in cebel-i seman köylerine musallat olmuş ve bu köylerde yolları tutup, yolcuların yollarını kesip mallarını gasp etmiştir. Halep ayan ve eşrafları bu durumu Kilis kadısına arz ve mahzarlarla bildirmişlerdir⁴³³.

Kilis Ekradı cemaat ve aşiretlerinin içinde buldukları eşkıyalıklardan dolayı, etraftaki görevliler, bütün kötü durum ve eşkıyalık hareketlerini Kilis Ekradı'ndan kaynaklandığını göstererek yükümlülüklerden kurtulmak için çalışmışlardır. Eşkıyalık hareketlerini engellemek için bölgede bulunan idareci

⁴³¹ BOA, *Ali Emiri*, SMST_III, GN: 12865 (M. 30 Temmuz 1764- H. 30 Muharrem 1178); Ö. Tatar, *a.g.t.*, s. 213.

⁴³² BOA, *Ali Emiri*, SABH_I, GN: 18763 (M. 23 Ekim 1775- H. 27 Şaban 1189).

⁴³³ BOA, *Ali Emiri*, SABH_I, GN: 12789 (M. 29 Aralık 1779- H. 20 Zilhicce 1193).

zümre, Kurdkulağı'ndan Antakya'ya kadar olan yerleri korumakla görevlilerdi. Ancak bunlar görevlerini hakkıyla yapmak, güvenliği eksiksiz yerine getirmek yerine, herhangi bir eşkıyalık hareketini Kilis Ekradı'na mal etmişlerdir. Ortaya çıkan her türlü sorunda, Kilis Ekradı cemaatleri tehdit ve tembih edilerek, eşkıyalıkta bulunanları teslim etmeleri ve eşkıyalık hareketlerinde bulunmamaları istenmiştir. Böyle bir durum ile karşı karşıya kalan Kilis Ekradı cemaatleri herhangi bir eşkıyalık hareketi içinde olmamalarına rağmen suçlandıklarını ve eğer kendi cemaatlerine mensup olanların başka bir yere gitmeleri halinde, bölge idarecisi tarafından yakalanıp öldürülmesi, ancak kendilerinin herhangi bir şekilde suçlanmamalarını İstanbul'a arzlar göndererek bildirmişlerdir⁴³⁴.

Bütün bu eşkıyalıkları engellemek adına Osmanlı Devleti bir takım tedbirler almaya çalışmıştır. Gerek iskana teşvik etme veyahut sürgün, nezre bağlama ve kefalet alınması, nefir-i am ilanı vs. tedbirlere başvurmuşlardır.

4.2.1. Daltabanzade Mehmed Ali Paşa

Kilis tarihine bakıldığında kendisinden söz ettiren şahsiyetlerden birisi Daltabanzade Mehmet Ali Paşa'dır. Daltabanzade Mehmet Ali Paşa Kilis'e Hassa kazasının Tiyek köyünden göç etmiştir. Kuvvetli, atıcı, binici, cesaretli ve aynı zamanda zeki bir insan olduğundan kısa süre içerisinde nüfuz sahibi olmuş ve 1782 yılında Kilis'in idaresini ele geçirmiştir. Göstermiş olduğu gayretler ve başarılar devletin dikkatini çekmiştir. 1783 yılında kendisine "paşalık" verilmiştir. Bununla birlikte Kilis ve Azaz kendisine malikâne olarak verilmiştir. Bu tarihten itibaren Daltabanzade Mehmet Ali Paşa, Kilis'te çok sert bir yönetim göstermiştir. Kadri Timurtaş'ın deyiimiyle halkı titretmiştir⁴³⁵.

İdareyi eline aldığı ilk zamanlarda halkın hoşuna giden bir idare tarzı belirleyen Daltabanzade daha sonraları malikânesinde ayan gibi hareket edip, idareyi elinde bulundurduğu son zamanlarında keyfi bir yönetim tarzı benimsedi ve bu durum halkın kendisinden nefret etmesine sebep oldu⁴³⁶.

Daltabanzade Kilis'te ikamet etmesine rağmen, birkaç kez Ayıntab ve Halep şehirlerini Türkmen, Kürt, Arap ve Rışvan aşiretleriyle beraber hareket ederek yağma ve talan etmiştir. Yönetimini sürdürdüğü dönemde aklına geleni şeyi

⁴³⁴ Ö. Tatar, a.g.t., s. 169.

⁴³⁵ Kadri Timurtaş, *Kilis Tarihi*, İstanbul, 1932, s. 67.

⁴³⁶ İsmail Kıvrım, "Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zade Mehmed Ali Paşa ve Muhallefâtı", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 24, Ankara, s. 152.

çekinmeksizin ve korkusu olmadan yaptı. Ölen zenginlerin mallarına el koyarak varislerini mağdur etti. Hatta hiç görülmemiş olan emlak üzerine “salyâne” denilen senelik vergi koydu. Bunun yanı sıra halkın üzerine yeni ve ağır olan vergiler koymuş ve bu vergileri toplamıştır. Mesela, çiftçilere yüklediği vergi çok ağırdı ve bundan dolayı birçoğu çiftlerini, çubuklarını satmak zorunda kalmışlardır. Yine Daltabanzade'nin zamanında Kilis'te ilk kez eşeğe yarım, deve ve katıra bir kuruş yeni vergi yüklemiştir⁴³⁷. Vakfa ait mallara el koymuş, özellikle Güllü Cami'ye vakfedilen birçok malı da kendi hesabına geçirerek deftere kaydettirmiştir. Kürtlerden suç işlediği gerekçesiyle, üzüm ve pekmez toplayarak, bu topladıklarını da halka değerinden fazla fiyata satmıştır. Han, hamam ve saray yaptırma bahaneleriyle halkın evlerini yıktırılmış ve taşlarını çektirmiştir. Daltabanzade evine lazım olan hiçbir şeye para vermeyerek esnaftan zorla alır, kendisinin adamı olan Kör Bilal ise, her gün yeni bir bahane ile halktan topladığı paraları akşam Daltabanzade Mehmet Ali Paşa'ya verirdi⁴³⁸.

Daltabanzade Kilis'te yöneticiliğini sürdürürken önemli bir şehir olan Ayıntab'da bazı gelişmeler yaşanmış ve Daltabanzade'nin ilgisini çekerek yönü buraya dönmüştür. Bu dönemde halk ve yeniçeriler, Ayıntab'ın idarecisi konumunda bulunan Battalzade Nuri Mehmed Paşa⁴³⁹ dan memnun değillerdi. Battalzade'nin bertaraf olmasını isteyen Serdar Kasapzade İbrahim Ağa, ayandan bazı kişilerle görüşmüş ve Daltabanzade'den yardım talep etmiştir. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Daltabanzade, büyük bir bölümünü Kürtlerin oluşturduğu iki yüz sekban ile Kör Bilal'ı Ayıntab'a gönderdi. Kör Bilal yanındakilerle beraber Ayıntab'ta hemen yağma yapmaya başlamıştır. Birkaç gün sonra ise, Daltabanzade silahlı adamlarıyla Ayıntab'a geldi ve Battalzade Nuri Mehmed Paşa şehri terk etti. İbrahim Ağa ve yeniçeriler ise Battalzade'den kurtuldukları için hoşnut olmuşlardır⁴⁴⁰.

Daltabanzade Mehmet Ali Paşa'nın beş on gün zarfında yaptığı icraatlar halkı perişan etmiş ve bezdirmişti. Geldiği günden beri birçok zulüm etmiş, kızların çeyiz sandıklarını kırmış Kör Bilal ve yanındakiler evlerin kapıları baltalarıyla evleri basıp yağma etmişlerdir. Kadınlara dayak atmaya varan zulümler yapılmış ve hapistekiler günde birkaç defa dövülmüştür. Daha fazla dayanamayan halk ise

⁴³⁷ İ. Kıvrım, *a.g.m.* s. 152.

⁴³⁸ K. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 68-69.

⁴³⁹ Battalzade ailesinin üçüncü kuşağındandır. Osmanlı kaynaklarında “Ayıntab Ayanı” olarak geçmektedir. Bkz. Hüseyin Çınar, “18. Yüzyılda Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları)”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 9-13 Eylül 2002, Cilt: 2/1, s. 449.

⁴⁴⁰ İ. Kıvrım, *a.g.m.*, s. 153.

silahlanarak, Daltabanzade Mehmet Ali Paşa'nın sarayını bastılar. Silahın birinden çıkan bir kurşun Daltabanzade'ye isabet ettiğinden ölmüştür. Kolu ve başı kesilerek sokaklarda gezdirilmiş, adamı olan Kör Bilal'in de başı kesilerek idam edilmiştir. Daltabanzade'nin askerlerinin birçoğu da yine öldürülmüştür. Sağ kalanlar ise soyularak bırakılmıştır⁴⁴¹.

4.3 Eşkivalık Hareketleri Karşısında Alınan Tedbirler

Osmanlı Devleti işlenen suça göre farklı cezalara kanaat getiriyordu. Taşrada ortaya çıkan suçlarda, eğer mahalli kadısı mahkemeyi gerçekleştiremez veyahut mahalli kadısının aldığı kararlara herhangi bir itiraz olması durumunda, dava saltanat makamına taşınıyordu. Saltanat makamı da işlenen suçun durumuna göre karar verip türlü tedbirler alıyordu. Bir suçun ilk defa işleniyor olması ile tekrar suç işlenmesi arasında fark oluyor suçun tekrarı durumunda önlemler daha da ağırlaştırılıyordu⁴⁴².

Osmanlı Devleti kendisini bir hayli uğraştıran eşkıyalık olayları için türlü tedbirler alma yoluna gitmiştir. Buradaki amaç hem iç düzenin bozulmasından doğacak sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlardan korunmak hem de, reayanın rahat etmesini sağlamaktı.

4.3.1 Adaletnâmelerin Yayınlanması

Adaletnâme, devlet otoritesini temsil edenlerin, reayaya karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, kanun, hak ve adalete aykırı tutumlarını olağanüstü tedbirlerle yasaklayan beyanname şeklinde bir padişah hükmüdür⁴⁴³.

Devletin eşkıyalığı önlenmek adına sıkça kullandığı tedbirlerden birisi de Adaletnâmelerin yayınlanmasıdır. Bu adaletnâmelere göre eşkıya her nasıl olursa olsun yakalanarak cezasının verilmesi, eşkıyalığın engellenmesi, reayanın can, mal, ırz ve namuslarının emniyete alınması gibi hususlarda il idarecilerine sıkı tembihlerde bulunmuş ve tehdit edilmişlerdir. Müfettişler sıklıkla tam yetki ile eşkıya takibi için görevlendirilirdi⁴⁴⁴.

1609 yılındaki adaletnâmeye göre ehl-i örf her köyden aylık olarak otuz kırk altın ya da kuruş salma toplamışlardır. Yetkililerin devre çıkmaları ve kalabalık

⁴⁴¹ K. Timurtaş, *a.g.e.*, s. 69-70.

⁴⁴² Faruk Söylemez, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkivalık Hareketleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 2007/1, s. 77.

⁴⁴³ Halil İnalçık, "Adaletnâmeler", *Belgeler*, Cilt: II, Sayı: 3-4, 1965, s. 49.

⁴⁴⁴ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 203.

olarak kendi yanındakiler için ücretsiz yem ve yiyecek almaları kesinlikle yasaklanmıştır. Bununla birlikte teftiş görevini suiistimal eden kadıların devre çıkmaları da yasaklanmıştır. Misafir olarak köye gelenlerin, bekârlara ayrılmış olan azabhanelerde ya da boş evlerden birine yerleştirilmesi, yiyecek ve yemeklerini günlük narha göre paralarıyla ve köylünün rızasıyla almaları emir olunmuştur. Padişahın bu emrine karşı gelenler Padişah kapısına bildirilecek ve süresiz olarak kürek cezasına çarptırılmakla tehdit olunmaktadır⁴⁴⁵.

Bütün bu adaletnâme ve eşkıyalığı önleme çabalarına rağmen eşkıyalık hareketleri adaletnâmenin yayınlandığı tarihten itibaren XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da devam etmiştir. Kısa süreli etkilerinin olduğu muhakkaktır. Ancak uzun süreçte eşkıyalık hareketleri sürekli devam etmiştir.

XVIII. yüzyılda devlet otoritesi Anadolu'da kaybolduğu için buralarda zulüm ve soygunları askeri güç kullanarak önlemek mümkün görünmediğinden, devlet “adalet fermanları”, “adaletnâmeler”, ve bu anlamda Hatt-ı Hümayunlar göndererek, zulüm ve soygunlara karışanları hem korkutarak hem de güzel sözler söyleyerek bu durumun önüne geçmeye çalışmıştır⁴⁴⁶.

4.3.2. Hapis ve Af

Osmanlı Devleti'nde af ve hapis suça karşı uygulanan en temel yollardan birini oluşturuyordu. Hapishanelerin yeterince büyük olmamasından dolayı genel olarak bu çözüm küçük guruplara uygulanabiliyordu. Bazı eşkıyaların hemen olay yerinde kim olduğu tespiti yapılıyor ve kolayca hapsediliyordu. Bazı eşkıyalar ise üzerlerine askeri harekât düzenlenerek yakalanıyor ve hapse atılıyordu⁴⁴⁷. Mesela, 1714 Ağustos tarihli hükümle Kilis Voyvodası Hacı Mehmed'i öldüren eşkıyanın yandaşlarının kalebend edilmesi istenmiştir⁴⁴⁸. Hapis olan bu eşkıyalar genel olarak ileriki bir zamanda cezalandırılmak (idam, sürgün, kürek cezası vs.) için hapishanelerde kalıyorlardı. Hapishanede olanların bir kısmı ise burada kaldığı süre boyunca kendisini düzeltmiş olduğuna dair kanaat oluşursa af olunarak serbest kalıyordu. Bazen ise bazı kişiler hileler yaparak aftan yararlanabilmişti. Mesela, Kilisli Seyit Mehmet isimli bir kişi halkı isyana teşvik etmekten suçu sabit olmuş,

⁴⁴⁵ Süleyman Demirci-Hasan Arslan, *Osmanlı Türkiye'sinde Eşkîya, Devlet ve Siyaset (Maraş Eyaleti Örneği 1590-1750)*, İstanbul, 2012, s. 96-97.

⁴⁴⁶ Yücel Özkaya, “XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adaletnâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu”, *Belleten*, C.XXXVIII, Sayı: 151, 1974, s. 447.

⁴⁴⁷ Muhsin Soyudoğan, “Devlet Eşkîya Bağlamında Ayntab ve Çevresinde Aşiret Eşkîyalığı”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı:21, 2006, s. 160

⁴⁴⁸ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 122, s. 76.

ancak daha sonra sahte bir fermanla af olmuştur. Bir daha yakalanıp tekrar hapsedilmiş olan Kilisli Mehmet bu defa da kendini düzelttiğine kanaat getirilerek tekrar serbest kalmıştır⁴⁴⁹.

4.3.3. Eşkîyanın Teftişi

Devletin saygınlığını arttırmanın ve halkın eşkıya nedeniyle yaşadığı huzursuzlukları en aza indirmenin veya sonlandırmanın en etkili yollarından birisi de eşkıya teftişidir. Ülkenin herhangi bir yerinde eşkıyaların sorun çıkarması halinde, Osmanlı Devleti daha önce yararlı olarak hizmet etmiş, güvenilir, gerekli yetenek ve tecrübeye haiz adamlarını tam yetki ile bölgeye göndererek eşkıyanın fesat ve eşkıyalıklarını engellemesi için bu yöntemi kullanırdı. Kendisine yardımcı olmaları için ise, teftişin yapılacağı yere yakın birçok ehl-i örf, ehl-i şer, iş erleri, ayan, aşiret ve cemaat boybeyleri yanlarına verilirdi. Büyük bir alana yayılmış olan eşkıyalık durumlarında bu görevi ise vezir rütbeli Paşalar icra ederlerdi⁴⁵⁰. Mesela, 1714 yılına ait hükümde Okçu İzzeddinli, Amiki, Şeyhlü ve Hoştivanlı Aşiretlerinin yaptığı eşkıyalıklardan dolayı, Malatya Sancağı Mutasarrıfı olan Rışvanoğlu Mehmed'in Maraş Valisi Ali Paşa ile beraber hareket edilmesi istenmiştir. Yine aynı tarihli hükümde Fettahoğlu, Küpelihasan, Çataldepelü ve Ekrad cemaatleri ile Kilis Kadısı, Kilis Voyvodası ve Ayıntab Mutasarrıfından Maraş Valisi Ali Paşa ile beraber hareket edilmesi istenmiştir⁴⁵¹.

Âdet olan uygulamalardan bir tanesi de, ilkbaharın gelişiyle birlikte eşkıyanın ortaya çıkma ihtimali göz önünde bulundurularak, fermanlar gönderilirdi. Bu fermanlar doğrultusunda eşkıyaya karşı dikkatli olunması, tüm önlemlerin alınması ve eşkıyaların bir araya gelmeden henüz küçük gruplar halindeyken gereğinin yapılması buyurulurdu⁴⁵².

4.3.4. Silahların Toplanması

XVII. yüzyılda ortaya çıkan eşkıyalık ve isyanlara karşı Osmanlı Devleti'nin almış olduğu tedbirlerden en kıymetli olanlarından birisi de halkın elinde olan silahları almış olmasıdır⁴⁵³. Osmanlı Devleti, "Büyük Kaçgun" döneminde önceleri suhtelere ve sonrasında eşkıyalardan halkın kendisini muhafaza edebilmesi

⁴⁴⁹ M. Soyudoğan, *a.g.m.*, s. 160.

⁴⁵⁰ S. Demirci- H. Arslan, *a.g.e.*, s. 88-89.

⁴⁵¹ BOA, *Mühimme Defteri*, DN: 120, s. 112.

⁴⁵² Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 304.

⁴⁵³ K. Barkey, *a.g.e.*, s. 249; S. Demirci-H. Arslan, *a.g.e.*, s. 108.

düşüncesiyle silahlı direniş yapabileceği iznini vermiştir. Ancak XVII. yüzyılın bazı devirlerinde bu kararın tersi uygulanmıştır. Bunun sebebi ise, kolaylıkla silah elde edilebiliyordu ve bu durumdan dolayı isyan edenlere katılacak kişi sayısı ihtimalini arttırıyordu. Bu isyan ve eşkıyalık arttıkça devlet vergisini toplayamayacak duruma geliyordu. Bunun gereği olarak, Osmanlı Devleti reayayı denetlemek, teftiş etmek ve gerektiğinde silahsız hale getirmek için çok dikkatli olmalıydı⁴⁵⁴.

XVIII. yüzyıl başlarında yazılan “tevarih-i kadime ve cedide isimli bir anonimde bu hususla ilgili şunlar yazılmıştır;⁴⁵⁵

“...birisi dabi bu ki reaya ata binüb kılıç kuşana ve ol lezzet dimağına caygir olub tekrar reaiyyet olur mu? Ve askeri dahi olmağa yaramaz. Bilâhare eşkıyaya mülhak olub nice fitne ve fesada bais olur. Vilâyet-i Anadolu’da mukaddema zuhur eden celâlî eşkıyasının ekseri cüdi ve leşkeri bu makuleler idi. O cihetten vüzara-yı selef bu makulelerden küllî ihtiraz edüb abd-i müştereki istihdâm ederlerdi...”

Anonimin bu bölümü eşkıyalık durumunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Reayadan birinin herhangi bir şekilde eline silah alarak at üstünde gezmesi ile birlikte o alışkanlıktan vazgeçmenin çok zor olacağı açıkça ortaya konmuştur. Celali eşkıyasının bu şekilde ortaya çıktığı, Anadolu’da Celâlî eşkıyasının askerini bunların oluşturduğu anlatılmaktadır.

4.3.5. Han, Meyhane ve Kahvehane, Bozahane Gibi Yerlerin Kontrol Altına Alınması

Özellikle şehirde bozahane ve kahvehane gibi alanlar eşkıyanın buldukları yerler olarak zikrolunmaktadır⁴⁵⁶. Genç leventler, acemi oğlanları, sarıcalar, yeniçeriler, sekban ve sipahiler kalabalık olarak han, meyhane ve kahvehane gibi yerlerde toplanıyorlardı ve daha çok eşkıyalık olaylarına bunlar sebebiyet veriyordu. Bu sebeple buraların kontrol altında tutulması elzem duruma gelmiştir⁴⁵⁷.

4.3.6. Eşkıyanın Cezalandırılması

Eşkıyalığın önlenmesi için başvurulan yöntemlerden birisi de kuşkusuz idam cezasıdır. Yakalanan eşkıyanın mal ve eşyalarının müsadere edilmesi, kesilmiş

⁴⁵⁴ S. Demirci-H. Arslan, *a.g.e.*, s. 108-109.

⁴⁵⁵ Çağatay Uluçay, *18. Ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, 1955, s. 63.

⁴⁵⁶ Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Belleten LIV/211*, Ankara, 1991, s. 984.

⁴⁵⁷ S. Demirci-H. Arslan, *a.g.e.*, s. 101.

olan başının İstanbul'a gönderilmesi caydırıcı gibi görünse de, bunun bile çok etkisinin olmadığını eşkıyalık olaylarının yaygın hale gelmesinden anlaşılıyordu⁴⁵⁸.

Daha önce eşkıyalık olaylarından bahsederken, aşiret mensuplarının cezalandırılmasına rağmen eşkıyalık hareketlerine devam ettiğini görmüştük. 1713 yılında Kilis Voyvodası olan Hacı Mehmet, Kilis Ekradı eşkıyasının hakkında gelmiş ve gerekli cezaları vermişti. Buna rağmen geride kalanlar ve eşkıyanın yandaşları 1714 yılındaki bir hükme göre intikam sevdasıyla Kilis Voyvodasının sarayını basmış ve voyvodayı katletmişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere diğer cezalarda olduğu gibi idam cezasına rağmen eşkıyalık hareketleri bir türlü son bulmuyordu. Bununla birlikte eşkıyalık yapanların bazılarının cezasının hafifletilmesi ve affedilmesi de verilen cezanın caydırıcılığını yitirmesine sebep oluyordu.

Bununla birlikte eşkıyalık hareketinde bulunanların mallarının müsadere edilmesi de söz konusuydu⁴⁵⁹. Mesela, Kilis Voyvodasını öldüren asker hüviyetli kişiler mallarına el konularak Avretadasına sürgün edilmişlerdir.

4.3.7. Aşiretlerin İskânı ve Sürgün Edilmesi

Devletin iskan politikası aşiretlerin eşkıyalıklarını engellemek amacıyla alınmış en önemli tedbirdir. Bundan dolayı kuruluşun XIX. yüzyılın ikinci yarısına değin iskan meselesi gündemi meşgul etmiştir. Rakka, iskan bölgesi olarak en önemli bölgedir ve devlet iskan ettiği veya sürgün ettiği aşiretleri burada tutabilmek için çok uğraşmıştır⁴⁶⁰.

Aşiretlerin Rakka ve Kıbrıs'a iskan edilmesiyle birlikte çok önemli bir stratejik konuma sahip bu yerler güçlendirilmiş olacaktı. Aynı zamanda, aşiretlerin hem askeri gücünden faydalanabilecek, hem vergileri düzenli olarak alma imkânına sahip olacak, hem de eşkıyalık hareketlerini engellenecekti. Ancak iskan edilen aşiretler yerlerinde durmayarak ya eski yerlerine ya da Anadolu'nun farklı yerlerine gittiler. Bazen devlet güçleriyle muharebeye tutuştular. Yani XVIII. yüzyıl iskân politikası bir bakıma eşkıyalığın daha da yaygınlaşmasına sebep oldu. Aşiretlerin iskanını ancak XIX. yüzyılın ortalarından itibaren mümkün olmuştur⁴⁶¹.

⁴⁵⁸ M. Öztürk, *a.g.m.*, (2018), s. 203.

⁴⁵⁹ Mehmet Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 109.

⁴⁶⁰ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 308.

⁴⁶¹ M. Öztürk, *a.g.b.*, (2018), s. 203-204.

Bazı aşiretler Rakka'ya iskan olunmuş ancak daha sonra oradan firar etmişlerdir. Buradan kaçan aşiretleri coğrafi açıdan daha uzak olan ve dönüşü Rakka'ya binaen daha zor olan Kıbrıs'a sürülmüşlerdir.

1712 senesinde Kılıçlı Ekradı, Rakka'ya iskan olunmuş ama oradan firar etmişlerdir. 1714 yılında, haklarında “nefir-i âm” ilan edilmiş, eşkıyalarının öldürülmesine, kadın ve çocuklarının ise Kıbrıs'a sürülmesine karar verilmiştir⁴⁶².

4.3.8. Kefalet Alınması ve Nezre Bağlama

Eşkialığın önlenmesi hususunda alınan tedbirlerden birisi de kefalet alınması ve nezre bağlama usulüdür. Buna göre reayanın ileri gelenleri, aşiret ve cemaatlerin ihtiyarları, söz sahibi kimseleri eşkıyaya hiçbir şekilde yardım ve yataklık yapmayacaklarına dair teminat verir, birbirlerine kefil tutularak, nezre bağlanırlardı. Bu verilen teminat üzerine eşkıyaya herhangi bir şekilde yardım ve yataklıkta bulunulursa belirlenmiş olan nezir ücreti tahsil edilirdi.

1742 yılında Cerikanlı Aşireti ileri gelenleri, söz sahipleri ve aşiret ihtiyarları aşiret mensuplarının yapmış olduğu eşkıyalıklardan dolayı pişman olduklarını belirtmişler ve bir daha böyle bir hadise gerçekleşirse bizzat eşkıyalık yapanların kendileri tarafından Voyvodaya teslim edileceği taahhüt edilmiştir. Bunun yanı sıra eşkıyalığa yardım ve yataklık gibi bir durum söz konusu olması halinde beş bin guruşluk bir nezir ücreti belirlenmiştir.

Eşkialık yaptığı net olarak belli olmayan ve şüphelenilen şahıslar ise, inanılır, güvenilir kimselerin kefil olmasıyla kontrol altında tutulurlardı⁴⁶³.

4.3.9. Halkın Mücadeleye Teşvik Edilmesi ve Nefir-i Âm⁴⁶⁴ İlanı

Ün yapmış bazı eşkıyaların isimleri defterlere kaydedilerek vilayetlere bildirilmiş ve bu eşkıyaların buldukları bölgede öldürülmelerinden dolayı kimseye hesap sorulmayacağı, hatta eşkıyayı kim öldürdüyse mallarının eşkıyayı öldürene verileceği belirtilmiştir. Bu durumdan dolayı halkın da eşkıyanın hakkından gelmesine teşvik edilmiştir. Halkın eşkıyalık ve zulme karşı kendi örgütlenmesi yanında, devlet bazen “nefir-i âm” ilan ederek eli kılıç tutan halktan da yardım talep

⁴⁶² Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 308-309.

⁴⁶³ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 312.

⁴⁶⁴ “Nefir-i Âm: Harb mıntıkasında bulunan bütün halkın cenge sürülmesi yerinde kullanır bir tabirdir.” Bkz. M. Z. Pakalın, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 672.

etmiştir. Ayrıca, resmi görevlilerin zulümlerinden bıkan halk, palankalar yapıp, şehirlerde sokakları kapatıp, savunma pozisyonuna geçmek zorunda kalmıştır⁴⁶⁵.

4.3.10. Derbent ve Menzillerin Islahı

İskân edilen aşiretlerin buldukları yerden firar edip, eşkıyalık hareketlerine kalkışmaması için önemli geçitler de tutulup, derbentlerin onarılması gibi tedbirler alınmıştır⁴⁶⁶.

Derbent teşkilatının bozulmasıyla birlikte, yolculara, kervanlara karşı eşkıyalık hareketleri daha da artmış bulunmaktaydı. Bu sebeple devlet eşkıyalık hareketlerinin önüne geçebilmek için derbentlerin ıslahıyla ilgilenmeye başlamıştır. İlk olarak 1719-1720 yıllarında derbentleri ıslah etmek için girişime başlanmış ve önemi yüksek bölgelerde bulunan derbentler sağlamlaştırılarak askeri bir mahiyet kazanmıştı⁴⁶⁷.

Kilis ve çevresinde bulunan eşkıyalar zaman zaman kendi aşiret üyeleriyle, zaman zaman ise farklı aşiretler birbirleriyle ittifak halinde bulunuyor, yolları kesiyor ve soygun yapıyorlardı. Zaman zaman Antakya'dan Adana'ya kadar yolları tutup, bu bölgeden geçecek güvenli bir yer bırakmıyorlardı.

“İskenderun ve Belen” arası ticaret ve hacı kervanları adına sürekli olarak bir tehlike arz ettiğinden dolayı, Bağras kasabası içerisinde bulunan Kargasekmez ile Akçay derbentleri, bu yolların kontrollerinin sağlanması için önemli yerlerden biri durumundaydı. Karamurt hanına kadar olan emniyet zincirinin devamı niteliğinde bulunan bu yerlerde, 29 Temmuz 175 tarihinde Vezir İsmail Paşa Halep Valisi iken iki tane kule yapımına teşebbüs edilmiştir. Ayrıca, 16 Şubat 1759 tarihli karar ile Antakya kazasında yer alan Eğri geçit ve Cısr-i cedid derbentlerine birer tane palanka inşa edilmiştir⁴⁶⁸.

⁴⁶⁵ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 310-311.

⁴⁶⁶ Ş. Bayrak, *a.g.e.*, s. 309.

⁴⁶⁷ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, İstanbul, 1990, s.127.

⁴⁶⁸ C. Orhonlu, *a.g.e.*, (1990), s. 135-136.

SONUÇ

XIV. yüzyılda Anadolu merkezli bir devlet olarak kurulan Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıla gelindiğinde üç kıtaya yayılmış bulunuyor ve dönemin askeri, siyasi ve iktisadi açıdan en güçlü devleti konumunu elinde bulunduruyordu. Bu kadar geniş bir alana yayılan devlet birçok değişik yapıyı da idare etmek durumundaydı. Bu yapıların en önemli olanlarından bir tanesi de muhakkak ki Osmanlı Devleti içerisinde önemli bir yere sahip olan Konargöçer aşiretlerdi. Yerli halkın yanı sıra bu aşiretler daha çok göçebe bir halde yaşıyorlardı. Yaylaklar ve kışlaklar arasında gidip gelerek hayatlarını sürdürüyorlardı.

Yavuz Sultan Selim döneminde bölgenin fethedilmesi ile birlikte ilk tahrir yapıldı. Bölgede yapılan ilk tahrire göre bölgedeki aşiretler İzzeddin Bey adı altında kaydedilmiş bulunuyorlardı. Bu kayıttan anlaşıldığına göre burada bulunan aşiretlerin daha önce bu bölgelerde var olduğu ve hayatlarını idame ettirdikleri anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz bölge olan Kilis ve çevresindeki aşiretler ise bölgede önemli bir yekûna sahip bulunuyorlardı. Halep ve civarında bulunan Türkmen Aşiretlerden sonra bölge de en çok sayıya sahip olan aşiretler Ekrad Aşiretleridir. Kilis ve çevresinde bulunan bu aşiretler arasında en önemli sayılabilecek aşiretler arasında Okçu İzzeddinli, Kılıçlı, Şeyhli, Bektaşlı, Amikî, Hoştivanlı, Rışvan, Musabeğli gibi aşiretlerdir. Bu aşiretler kendi ihtiyaçlarının bir bölümünü kendileri karşılıyor ve hayvanlarından elde ettikleri ürünleri merkezlere yakın pazarlarda satarak kendilerinin ihtiyaçları olan şeyleri alıyorlardı.

Bölgede bulunan konargöçer aşiretler Osmanlı Devleti açısından idaresi zor bir grup olarak göze çarpmaktadır. Sürekli yaylaklar ve kışlaklar arasında hayvanları ile birlikte gidip geldikleri için zaman zaman yerli halkın ekili biçili alanlarına zarar veriyorlardı. Bu nedenle yerli halk ile aşiretler arasında sorunlar yaşanabiliyordu. Bununla birlikte yine Osmanlı Devleti bu konargöçer aşiretlerden vergi alma konusunda da bazı sorunlar yaşıyordu. Bu sebeple Osmanlı Devleti, bu aşiretleri iskan ettirmek suretiyle bazı sorunların önüne geçmeye çalışmıştır. Çünkü

yerleşik hayata geçirilen aşiretlerin hem idareleri daha kolay olacak hem de vergilerin toplanması daha da kolaylaşmış olacaktır. Fakat konargöçer aşiretlerin böyle sorunlarının yanı sıra Osmanlı Devleti bunlardan faydalanmayı bilmiştir. Özellikle kuruluş döneminde hudut bölgelerine yerleştirilen aşiretler tüm fertleriyle cengâver olduklarından çok faydalı olmuşlardır. İlerleyen dönemlerde ise Osmanlı Devleti aşiretlerden asker tedarik etme konusunda da girişimlerde bulunmuştur ve özellikle lojistik olarak çok önemli bir yere sahip olan birçok deveyi de bunlardan tedarik etmiştir.

Bahsettiğimiz üzere Osmanlı Devleti aşiretleri iskan ettirmek istemiştir. Aşiretlerin iskan alanı olarak ise Rakka ve Kıbrıs olarak belirlenmiştir. Rakka ve Kıbrıs'ın seçilmesindeki temel sebep ise buraların önemli bir konuma sahip olmasıydı. Özellikle Rakka'ya iskan ettirilmek istenen aşiretlerin buralara iskan ettirilmesi suretiyle birçok yarar sağlanması hedefleniyordu. Bu hedefler ise, yeni açılmış olan yerleşim alanlarına bu aşiretleri yerleştirerek bölgenin canlanması ve bu canlanmayla birlikte üretimin artması sağlanarak, vergilerin de düzenli olarak alınmasıydı. Bununla birlikte iskan ettirilen aşiretler genel olarak asayişte sorun çıkaran ve yerli halka zarar veren aşiretler olmuştur. Yine iskan sebeplerinden birisi de Anaze ve Şammar Arap Aşiretlerinin Kuzey Suriye'deki baskını kırmak amacıyla bazı aşiretler bölgeye iskan ettirilmek istenmiştir.

Osmanlı Devleti iskan hareketlerine 1691 yılında başlamıştı. İskan ettirilmek istenen aşiretler arasında Okçu İzzeddinli, Kılıçlı, Şeyhli, Bektaşlı, Amikî, Hoştivanlı gibi aşiretler yer alıyordu. Ancak bu aşiretleri iskan ettirmek tahmin edildiğinden daha zor olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede eşkıyalık hareketlerinde buldukları ve vergilerde bazı sorunlarda baş gösterdikleri için iskan ettirilmek istenmişti. Ama bu aşiretler yerleşik hayata geçmenin kendileri için uygun olmadığı ve yeterli yaylakların olmaması gibi sebeplerle iskan ettirildikleri yerlerden birçok kez firar etmiştir. Firar ettikleri yerlerden kaçan aşiret mensupları ise adet edindikleri eşkıyalık hareketlerine devam etmişlerdir.

Eşkıyalık hareketlerinin elbette ki farklı sebepleri bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin otoritesi giderek zayıflamış ve bu durum sonucunda Anadolu'nun birçok yerinde bu otorite boşluğu net olarak ortaya çıkmıştır. Celâli eşkıyalarının 16. yüzyılda ortaya çıkardıkları karışıklıklar da yine bu sebeplerden biridir. Haksız kazanç elde etmek isteyen yönetici zümrenin de zulümleri yine eşkıyalığı

tetiklemiştir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise eşkıyalık hareketleri çeşitli sebeplerle çok üst seviyeye ulaşmıştır.

Kilis ve çevresinde eşkıyalık hareketleri açısından adından en çok söz ettiren aşiret Okçu İzzeddinli Aşiretidir. Bununla birlikte Şeyhli, Amikî, Musabeğli, Hoştivanlı gibi aşiretlerde Okçu İzzeddinli gibi birçok eşkıyalık hareketinde bulunmuştur. Bu aşiretler Rakka'ya iskan ettirilerek eşkıyalık hareketleri önlenmek istenmiştir. Ama bu iskan ettirme çabası eşkıyalığın hem sebebi hem de sonucu gibi ilginç bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Eşkıyalığı engellemek için iskan ettirmek istenen aşiretler buldukları bölgelerde iskanı reddederek eşkıyalığı daha çok arttırmışlardır.

Özellikle Kilis ve çevresinde en çok eşkıyalık hareketinde bulunan Okçu İzzeddinli bölgede adeta terör estirmiştir. Bölgede bulunan diğer aşiretler de eşkıyalık hareketine katılarak bölge de eşkıyalık üst seviyeye ulaşmıştır. Kilis, Ayıntab, Maraş, Halep, Adana gibi bölgelerde aşiretler yoğun bir şekilde faaliyetlerde bulunarak yolları kesmiş, kervanları gasp etmiş, adam öldürmüş ve yine bölge halkının mallarına el koyarak eşkıyalıklarına XVIII. yüzyıl boyunca devam etmişlerdir. O kadar ki devlet tarafından gönderilen bazı görevliler bu eşkıyaların yolları hâkimiyeti altına alması sebebiyle karayolu yerine denizyolu kullanmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte güvenliğin sağlanması için bölge görevlileri dahi katledilmiştir.

Tüm bu eşkıyalıkların önlenmesi adına Osmanlı Devleti bu aşiretleri ve mensuplarını cezalandırmış, tedbirler almış ancak eşkıyalık olaylarının önüne geçilmesi çok zor olmuştur. Adaletnâmeler yayınlanmış, eşkıyalık yapanlar idam edilmiş, silahlar toplatılmış, iskan ve sürgün edilme yoluna gidilmiş, kefalet ve nezre bağlama gibi bir çok önlem alınmaya çalışılmış ama bir türlü XVIII. yüzyılda eşkıyalık hareketleri engellenememiştir.

KAYNAKÇA

I.Arşiv Kaynakları

a- Ali Emirî Tasnifi

Ali Emirî, SABH_I, 18763, 12789.

Ali Emirî, SAMD,III, 10292.

Ali Emirî, SMST_III, 12865.

b- Cevdet Adliye

Cevdet Adliye, 595.

c- Cevdet Dâhiliye

Cevdet Dâhiliye, 1558, 17263, 11425a, 11425b, 14215, 14242, 4633.

d- Cevdet Zabtiye

Cevdet Zabtiye, 1552.

e- Mühimme Defterleri

Nu: 116, 119, 120, 122

II. Araştırma ve İncelemeler

ACUN, Fatma, “Celâli İsyanları 1591-1611”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 9, Ankara, 2002, ss. 695-708.

AĞAOĞLU, H. Yıldırım, “Rumeli’de Göçler ve Osmanlı Devleti’nin İskân Siyaseti”, *Uluslararası Balkan Kongresi”Balkan Milletleri Arası Etkileşim*”, (Ed: Caner Sancaktar), İstanbul, 2008, ss. 335-359.

AKÇADAĞ, Gökür, “16. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı’nda Eşkîyalık Hareketleri: Malatya Sancağı Örneği”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, ss. 43-68.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *Ankara Üniversitesi DTCFD*, Cilt:13, Sayı: 1-2, 1955, s. 28-51.

_____, “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 14, Ankara, 1963, ss. 51-61.

_____, “Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş Devrinde Esas Düzen”, *Ankara Üniversitesi DTCTFD*, C.III, S.4-5, Ankara, 1965, ss. 139-157.

AKDEMİR, İlhan Oğuz – İNCİLİ, Ömer Faruk, “Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkisi: XIX. Yüzyıl Kilis Şehri Örneği”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 29, İstanbul, 2014, ss. 220-247.

AKİS, Metin, *XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.

_____, “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi XXII/35*, Ankara, 2004, ss. 9-30.

_____, *Buhran Döneminde Antep'te Sosyal Hayat (1572-1606)*, Vadi Yayınları, Ankara, 2008.

ARMAĞAN, Latif, “Osmanlı Devletinde Konar Göçerler”, *Osmanlı*, (Ed: Güler Eren), Cilt: 4, Ankara, 1999.

ARSLAN, Hüseyin, *16. Yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.

BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkîya”, *DİA*, Cilt: 11, İstanbul, 1995, ss. 463-466.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 15 Sayı: 1-4, 1953, ss. 209-237.

BARKEY, Karen, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (Çev. Zeynep Altok), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

BAYRAK, Şaban, *Anadolu'da Eşkîyalık Olayları (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı 1700-1750)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2015.

CANATAR, Mehmet, “Kethüda”, *DİA*, Cilt: 25, Ankara, 2002, ss. 332-334.

CANPOLAT, Atilla, *Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı (18. ve 19. Yüzyıllar)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 2013.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 5, 1947, ss. 483- 511.

ÇAKAR, Enver, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, Elazığ, 2013, ss. 351-374.

ÇELİK, Gülfettin, “Osmanlı Devleti’nin Nüfus ve İskân Politikası”, *Divan Dergisi*, Sayı: 6, 1999, ss. 49-110.

ÇELİKDEMİR, Murat, *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka’ya İskanı (1690-1840)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2001.

ÇINAR, Hüseyin, “18. Yüzyılda Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları)”, *XIV. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 2/1, Ankara, 9-13 Eylül 2002, s. 431-452.

ÇİÇEK, Arif, “Türklerde İskan Siyaseti”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2013, ss. 29-46.

DAŞCIOĞLU, Kemal, *Osmanlı’da Sürgün Osmanlı Devleti’nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

DEMİR, Alpaslan, “Osmanlı Devleti’nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 21, 2017, ss. 15-31.

_____, “15.-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İskan Yapısına Etkisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 58, 2015, ss. 563-581.

DEMİRCİ, Süleyman – ARSLAN, Hasan, “Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyaleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunlar Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 2012/2, ss. 47-76.

_____, *Osmanlı Türkiye’sinde Eşkîya, Devlet ve Siyaset (Maraş Eyaleti Örneği 1590-1750)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2012.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

EFE, Haydar, “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Yaşanan Göçler ve Etkileri”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, Erzincan, Sayı: 1, 2018, ss. 16-27.

EMECEN, M. Feridun, “Ağıl Resmi”, *DİA*, Cilt: 1, İstanbul, 1988, ss. 467-468.

_____, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998.

EROĞLU, Haldun, “Osmanlının Rumeli’deki Göz Stratejileri ve Teopolitiği Üzerine”, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Cilt: III, Ankara, 2012, ss. 1287-1303.

ERÖZ, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.

_____, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Haz. Yücel Dağlı vd.), Cilt: 9, İstanbul, 2005.

FAROQHİ, Suraiya, “Onyedinci Yüzyılın İkinci Yarısında Devecilik ve Anadolu Göçbeleri (Danışmendli Mukaatası)”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 2, Ankara, 1981, ss. 923-932.

FİDAN, Murat “1714-1715 Tarihleri Arasında Ayıntab’da Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Ayntab Şer’iye Sicili’ne Göre)”, *Asia Minor Studies*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, ss. 72-92.

FİRDEVSOĞLU, İsmail, *Adıyaman Yöresi Aşiretleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2013.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2012.

GÖKBUNAR, A. Rıza, “Osmanlı Devletinde Yörüklerin Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçirilmesinde Uygulanan Vergi Politikaları ve Sosyal Sonuçları”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, ss. 59-66.

GÜLCÜ, Erdiç, “Milli Mücadele Döneminde Kilis”, *Kilis 7 Aralık Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, ss. 1-37.

GÜLER, İbrahim, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Nüfus Hareketleri Olarak “İç Göçler””, *Tarih Dergisi*, Sayı: 36, 2011, ss. 155-211.

GÜNDÜZ, Tufan, “Konar Göçer”, *DİA*, Cilt: 26, Ankara, 2002, ss. 161-163.

_____, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danışmendli Türkmenleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.

_____, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

GÜZELBEY, Cemil Cahit – YETKİN, Hulûsi, *Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicillerinden Örnekler*, Yeni Matbaa Yayınevi, Gaziantep, 1970.

HALAÇOĞLU, Yusuf, “Aşiret”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991, s. 9.

_____, “Cürm-ü Cinâyet Resmî”, *DİA*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 138-139.

_____, Anadolu’da Aşiret, Cemaat, Oymaklar (1453-1650), Cilt: I, II, III, IV, V, TTK, Ankara, 2009.

_____, *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK, Ankara, 2014.

_____, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK, Ankara, 2014.

HELVACIKARA, M. Cengiz, “Coğrafi Yönden Kilis”, *Belgelerle Kilis*, (Ed. M. Elif Özmen), İstanbul, 2012. ss. 7-83.

İLGÜREL, Mücteba, “Osmanlılar’da Eşkîyalık Olayları”, *DİA*, Cilt: 11, İstanbul, 1995, s. 466-469.

İNALCIK, Halil, “Raiyyet Rûsumu”, *Belleten*, Cilt: XXIII, Sayı: 92, 1959, ss. 575-610.

_____, “Adaletnâmeler”, *Belgeler*, Cilt: II, Sayı: 3-4, 1965. ss. 49-145.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Eren Yayıncılık, Cilt: 1, İstanbul, 2000.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Cilt:1, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

_____, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adalet*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

_____, *Devlet-i Aliyye*, Cilt: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

KALAYCI, İsa – KIZILKAYA, Oktay, “Osmanlı Devleti’nin İskan Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, 2012. ss. 361-378.

KAYA, Filiz, *Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Uyguladığı İskan Siyaseti (XV.XVI. Yüzyıllar)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

KAYAÇAĞLAYAN, Naime Yüksel, *1714-1715 Gaziantep'te Sosyal, Siyasî ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer'îye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2011.

KAZICI, Ziya, "Osmanlılarda Örfî Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfî Hukuk", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, İstanbul, 1986, ss. 285-310.

KESİCİ, Ökkeş, "Kilis'in Şehir Coğrafyası Özelliklerine Genel Bir Bakış" *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1995. ss. 246-280.

KILIÇ, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı- Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Ceren Matbaacılık, Elazığ, 1997.

KIVRIM, İsmail, "Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zade Mehmed Ali Paşa ve Muhallefâtı", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 24, Ankara, 2008, ss. 147-173.

KONYALI, İ.Hakkı, "Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi", Fatih Matbaası, İstanbul, 1968.

KÖÇ, Ahmet, "Osmanlı Taşrasında KonarGöçer-Devlet İlişkisi: Ankara'da Tabanlı Türkmen Aşireti'nin İskanı", *Yenifikir Dergisi*, Sayı: 9, 2012, ss. 125-150.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

KUZUCU, Serhat, "Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri İskân Politikası ve Bir İskân Bölgesi Olarak Halep ve Rakka (XVIII. Yüzyılda)", *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu*, Kilis, 2016. ss. 598-607.

_____, *Osmanlı Ordusu ve Sefer Lojistiği (1453-1789)*, Kitabevi, İstanbul, 2017.

NASIROĞLU, Mehtap, "XVI. Yüzyılda Hama Sancağında Konar-Göçerler", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2/1, 2016, ss. 127-134.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990.

ORTAYLI, İlber, "Kadı", *DİA*, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 69-73.

_____, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.

ÖĞÜT, Tahir 18. Yüzyılda Kilis'te Okçu İzzeddinli Aşiretinin Vergi Direnci, *AKAD*, Yıl: 7, Sayı: 12, 2015, ss. 46-73.

ÖĞÜT, Tahir, “XVIII ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

ÖZ, Mehmet, “Modernleşme- Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özelliği”, *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, (Ed: Osman Köse), Samsun, 2017.

ÖZDEMİR, Öznur, *Fatih Döneminde İstanbul'un İslamlaş Süreci*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

ÖZKAYA, Yücel, “XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adaletnâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu”, *Belleten*, C. 38, Sayı: 151, 1974, ss. 445-491.

ÖZKAYA, Yücel, “Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu”, *Ankara Üniversitesi DTCFD*, Cilt: 14, Sayı: 25, 1982, ss. 171-211.

_____, *Osmanlı Toplumunu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK, Ankara, 2014.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004.

ÖZTÜRK, Mustafa, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Belleten*, Cilt: 54, Sayı: 211, Ankara, 1991, ss. 963-992.

_____, “16.Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar”, Elazığ, 2004.

_____, “İzziye Kazasının Kuruluşu ve Milli Mücadeledeki Yeri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 37, 2005, ss. 29-45.

_____, *Osmanlı Belgelerinde Halep*, (Ed: M. Taner Koltuk), İstanbul, 2018.

_____, “18. Yüzyılda Antep ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Tarihten Günümüze Ayıntab- Gaziantep*, Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep, Bildiri Metinleri Kitabı, Ankara, 2018.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II,III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1983.

PAMUK, Bilgehan, “Osmanlı Devleti’nin Arnavutluk’taki İskan Politikası: Köyden Sancağa Dönüşüm Örneği: Delvine”, *On Dördüncü Uluslararası Askeri Tarih Kongresi Bildirileri*, İstanbul, 2012, ss. 247-262.

REFİK, Ahmet, *Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Bâd-ı Hevâ”, *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991a, ss. 416-418.

_____, “Arûs Resmî”, *DİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991b, ss. 422-423.

SAKİN, Orhan, *Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006.

SAMİ, Şemseddin, *Kamûs-ı Türkî- Osmanlıca Lûgat*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

SARI, Arif, *XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri*, TTK, Ankara, 2018.

SAYDAM, Abdullah, “Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar Göçerler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 2009, ss. 9-31.

SAYILIR, Şeyda Büyükcan, *Osmanlı Anadolu’sunda Konar Göçerlerin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Etnisite Meselesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012.

SELÇUK, Hava, “Rumeli’de Osmanlı İskan Siyaseti (1299-1481)”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2002.

SOYUDOĞAN, Muhsin, “Devlet Eşkıya Bağlamında Ayntab ve Çevresinde Aşiret Eşkialığı”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı:21, 2006, ss. 147-174.

SÖYLEMEZ, Faruk, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkialık Hareketleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 2007/1, ss. 69-85.

_____, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi –Rişvan Aşireti Örneği-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, “Osmanlılarda Konargöçer-Yerleşik Münasebetleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 204, 2013, ss. 201-214.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Konargöçer Aşiretlerin İskanına Dair”, *Prof. Dr. Ali Akdağ Armağanı*, (Ed: Özen Tok- Muhittin Kapanşahin), Kayseri, 2019.

ŞÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1999.

ŞAHİN, İlhan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, 1997, ss. 253-264.

_____, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006.

_____, Osmanlı Rumelisi’nde “Yörük” Kavramı ve Yörükler” *Sultan II. Murad ve Dönemi*, (Ed: İsmail Yaşayanlar), Bursa, 2015.

ŞİMŞEK, Birsen, Dünden Bugüne Kırıkkale ve Çevresinde Türkmen Aşiretleri, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2012.

T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *397 Numaralı Haleb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (943-1536)*, (Proje Yön: Yusuf Sarımay), Ankara, 2010.

TAŞ, Mehmet, “Osmanlı Devletinde İçil Sancağı’nda Yaşanan Eşkîyalık Olaylarına Bakış”, *Social Sciences Studies*, Sayı: 30, 2019. ss. 1018-1036.

TAŞKIN, Ünal, “Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Ağnam Vergisine Yapılan Zamlar” *Turkish Studies*, Cilt: 8, Sayı: 5, 2013, ss. 789-796.

TATAR, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova’da Aşiretlerin Eşkîyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005.

TİMURTAŞ, Kadri, *Kilis Tarihi*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1932.

TUNCEL Metin, , “Kilis”, *DİA*, Cilt: 26, 2002, ss. 5-8.

TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2012.

ULUÇAY, Çağatay, *18. Ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, Berksoy Basımevi, 1955.

USTA, Onur, “Celaliliğin Türkmen Cephesi: 17. Yüzyıl Türkmen Kırsalında Türkmen Voyvodası ve Türkmenler”, *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Yıl:17, Sayı: 33, Ankara, 2012, ss. 49-86.

UZUN, Efkan, *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi 1630-1655*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

ÜLGENER, Sabri F., *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası: Fikir ve Sanat Boyu Akisleri ile Bir Portre Denemesi*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012.

ÜNER, Mehmet, *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2009.

YALGIN (Yalman), Ali Rıza, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Cilt: I, II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

YENİ, Harun, "Osmanlı Rumelisi'nde Yörük Teşkilatı, Kökeni ve Nitelikleri", *OTAM*, Cilt: 42, 2017, ss. 203-221.

YENİÇERİ, Celal, "Bâc", *DİA*, Cilt: 4, İstanbul, 1991, ss. 411-413.

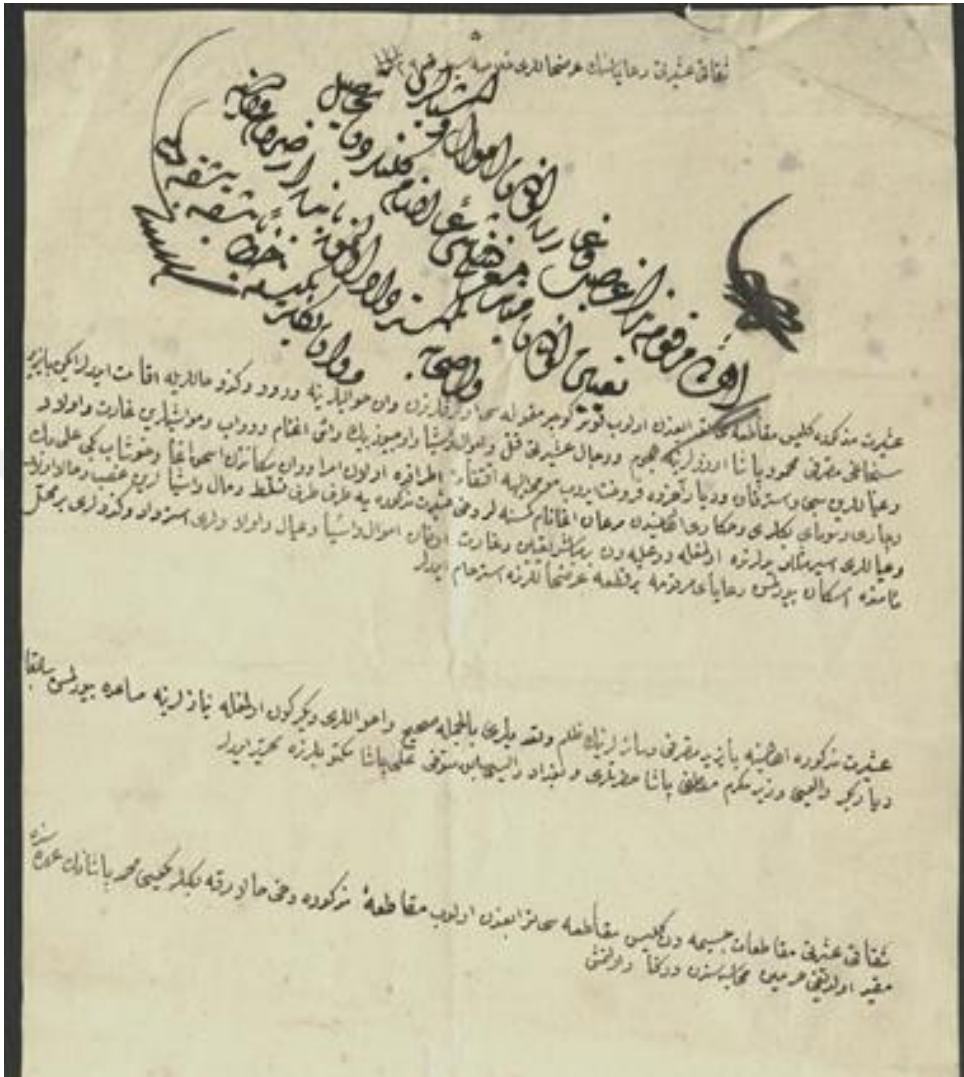

Antakya tarafından vârid olan tahrirâtın hülâsasıdır. Fi 14 Cemaziyelahir sene (1)169

Antakya kazâsı civarında vâki' Kilis Ekrâdı eşkıyasından Okçu İzzeddinlu ve Düşerlu ve Bektaşlu Aşiretleri eşkıyâları öteden beru 'âdet-i müstemirreleri üzere kazâ-i mezbur kurâlarını istilâ ve yüzer yüz ellişer atlu ile gelub kâh Haleb ve Payas ve Üzeyr ve kâh kazâ-i mezbur kurâlarını basub devâbb ve mevâşi ve emvâl ve erzaklarını gâret ve katl-i nüfusa cesaret itmeleriyle ahâli-i kurâ 'adem-i tahammüllerinden nâşi aher-i kazâlara perâkende olduklarından mâ'adâ Haremeyn-i şerifeyn ahalisine senevi dört in guruş surre-i şerife virir Köprülüzâde evkâfi mülhakatından Amik vakfi kurâlarıyla Damad Hasan Paşa evkafından Karamurt hanı kurâlarını dahi istilâ ve emvâl ve eşyaların gâret ve katl-i nüfusa mübâderet itmeleriyle anların dahi perişan olmalarına bâdi olduklarından gayrı cisir-i cedid kurbında ebnâ-yı sebinin mallarını ve Akçakoyunlu ahâlilerinin develerini gasb iylediklerine binâen Üzeyrden Halebe varınca emniyet-i tarik meslûb olmağla eşkiyânın tasallutlarından kaht ve galâ dahi müstevli olub zikr olunan eşkiyanın keyfiyet-i ta'addileri bi'd-defa'at i'lâm olundukda 'adem-i müsâ'ade-i 'aliyyeye binâen istilâları müzdâd olmağla fukaraya merhameten eşkiyâ-yı mezburunun zulm ve ta'addilerinin def'i ne vechle hadd-i imkânda ise def' ve ref'ine 'inâyet buyurulsun Antakya kâdısı i'lâmında ve ahâlisi mahzarlarında tahrir ve istidâ' iderler.

İ'lâm-ı kıt'a Mahzar-ı kıt'a

EK A2: Şakaki Aşireti'nin Van civarında gasp edilen mallarının teslimi ve emin bir yerde iskan ettirilmesi (Cevdet Dahiliye, 4633)

Şakaki Aşireti reayasının 'arzu hâlleri hülâsasıdır. Fi 29 sene (1)177

Aşiret-i mezkure Kilis mukâtaası tevâbi'nden olub konargöçer mekulesi olduklarından Van havâlilerine varûd ve kendu halleriyle ikâmet iderler iken Bayazid Sancağı Mutasarrıfı Mahmud Paşa üzerlerine hücum ve ricâl-i aşireti katl ve emvâl ve eşya ve üç yüz bin reis ağnam ve devâbb ve mevâşileri gâret ve evlâd ve 'ayalları ve istirkâk ve diyâr-ı ahirde firuht idub mumaileyh iktifâden etrafda olan ve Van sükkânından İshak Ağa ve Hoşab Beği Ali Beğ Beğleri ve Hakkari ahalisinden Miran Ağa nam kimesneler dahi aşiret-i mezkureye taraf taraf tasallut ve mal ve eşyaları gasb ve hala evlâd ve ayalları ister misüllü yedlerinde olmağla der aliyyeden bir mübâşir ta'yin ve gâret olunan emvâl ve eşya ve 'ayâl ve evlâdları istirdâd ve kendüleri bir mahalle-i iskân buyurulmuş reaya-yı merkume bir kıt'a 'arzu hâllerinde istirham iderler.

Aşiret-i mezkure ahalisine Bayazid Mutasarrıfı ve sairlerinin zulm ve ta'addileri bi'l-cümle sahih ve ahvâlleri diğer gün olmağla niyazlarına müsâ'ade buyurulmuş sâbıkâ Diyarbakır Valisi vezir-i mükerrerem Mustafa Paşa Hazretleri ve Bağdad Valisi sâbık müteveffa Ali Paşa mektublarında tahrir iderler.

Şakaki Aşireti mukâtaat-ı cesimeden Kilis mukâtaası tevâbi'nden olub mukâtaa-i mezkure dahi halâ Rakka Beglerbegisi Mehmed Paşa'nın uhdesinde mukayyed olduğu Haremeyn muhasebesinden derkenâr olunmuş.

Kilis Voyvodasına Hüküm ki

Kilis mukâtaası aklâmından Okçu İzzeddinli Ekrâdı kendu hallerinde olmayub havallerine tâbi' yüz yüz elli süvâri eşkıyâ ile birkaç seneden beru İfrâz-ı Zülkadriye hâssı toprağına girub içlerinden ba'zı kimesneleri katl ve devâbb ve mevâşilerini nehb ve gâret ve hâsıl olan mahsülleri gasb iylediklerinden mâ'adâ ebnâ-yı sebile dahi ta'arruz idub İfrâz reayasının perâkende ve perişân olmalarına bais ve bâdi oldukları düstûr-ı mükerrerem mu'azzam-ı müşir-i mufehham ve muhterem nizâmu'l-âlem sâbıkâ vezir-i âzam olub halâ Anadolu cânibinde eşkıyâ def'ine me'mur olan vezirim Hasan Paşa idâm olundukda iclâlehu kaimesiyle der devletimdâreme i'lâm itmekle imdi senki voyvoda-i merkumsun işbû emr-i şerifim vusulülünde Okçu İzzeddinli Ekrâdı taifesinin zabt ve rabtları ve helâk şer'i şerifim ta'addi ve tecâvizlerinin def' ve ref'i senin üzerine lazım ve mühim olub ve sual ve cevabı ve hitâb ve 'itâbı sana aid râci' olmağla ana göre din intibâh olub fimâbad Okçu İzzeddinli Ekrâdını İfrâz hâssı arazisine ve reayasına ve sair sükkân-ı vilâyet ebnâ-yı sebinin nüfus ve emvallerine ta'arruz ve helâk-ı şer'i şerife ta'addi ve tecâviz ittirmeyub mevâzi'-i ikâmetlerinde gereği gibi zabt ve rabt eyleyesin şöyle ki bundan sonra eğer İfrâz hâssı reyası ve eğer sâire sükkân-ı vilâyet ve ebnâ-yı sebil mezburların ta'addi ve tecâvizlerinden mütezarrır olmak ihtimâli olur ise asla gadr ve cevabın isgâ olunmayub sâire mucib-i 'ibâret olacak 'itâb şedid-i mu'âkab olacağını mukarrer ve muhakkak bilub sadâkat halin sana lazım ise ana göre mezburlar ki zabt ve rabtlarında basiret-i intibâh ile hareket eylemek babında fermân-ı 'âlişânım sadr olmuşdur buyurdum ki fi evâil-i C sene (1)124

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Koyuncu, 1992 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Gaziantep’te tamamladıktan sonra 2013 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi Tarih bölümünde eğitimine başladı. 2017 yılında mezun oldu ve aynı yıl içerisinde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Koyuncu, 2020 yılında aynı üniversitede Araştırma Görevlisi olarak göreve başlamış ve görevini sürdürmektedir.

VITAE

Mustafa Koyuncu, was born in 1992 in Gaziantep. After he completed his primary, middle and high school education in Gaziantep, he began to get his education in Department of History in Kilis 7 Aralık University in 2013. He graduated in 2017 and in the same year started to Master Program in Institute of Social Sciences in Kilis 7 Aralık University. Koyuncu, is currently working as a research assistant in the same in university.